İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL 2 SAYI: 23

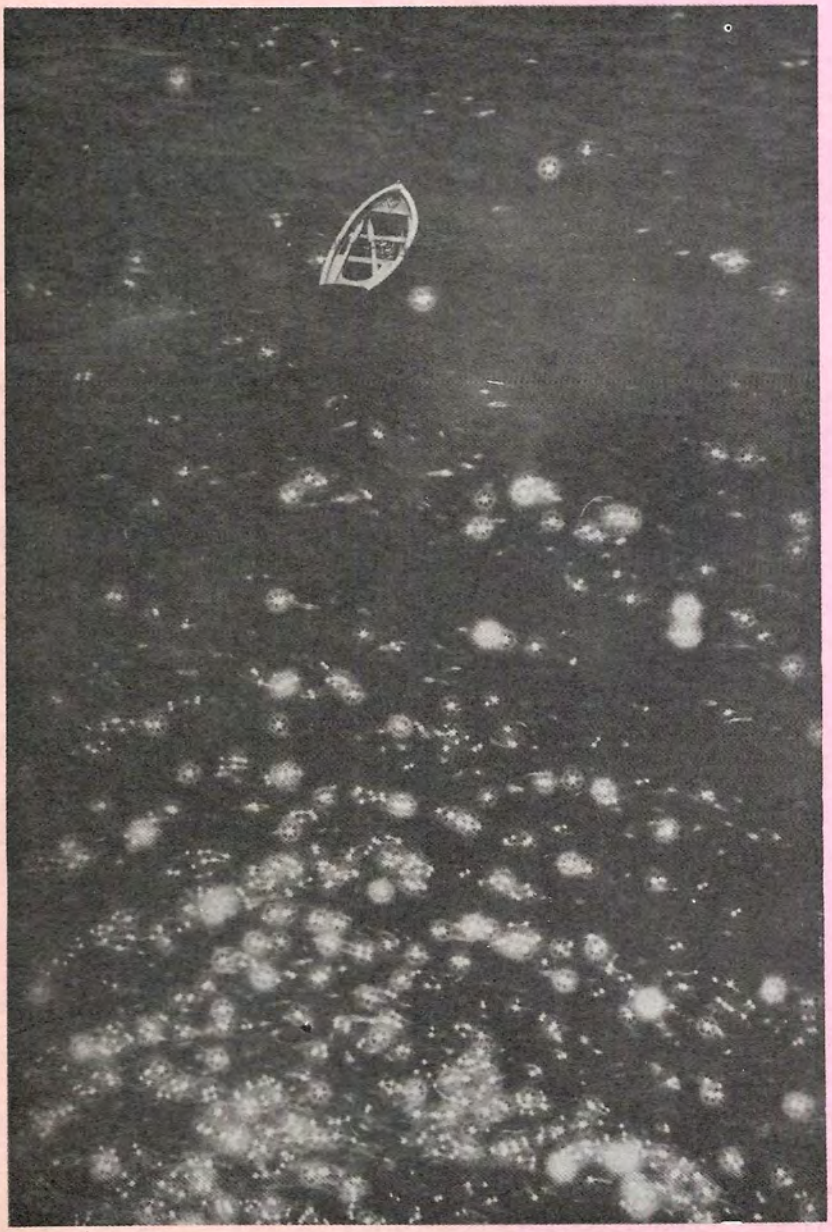

İsa Çelik

KÖHNEMİŞ DİLİN BOYUNDURUĞUNDAN KURTUL

8.000 TL. (KDV DAHİL)

EYLÜL 1992

• Sahibi - Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN İSTANBULLUOĞLU

• Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

• Genel Yönetmen Yardımcısı
MUSTAFA SERCAN

• Kurum Yönetmeni
ESER GÜNÇE

• Görsel Yönetmen
CEMİLE ÇAKIR

• Teknik Danışman
MUSTAFA DOKUMACI

• Katkıda Bulunanlar
NAZAN KARACA
NİHAT ATEŞ
SADIK ALBAYRAK
HATİCE TUNCER
İSA ÇELİK
İBRAHİM AKYÜREK
SEDAT TOSUNOĞLU

• GENEL DAĞITIM
GAMEDA

•Yönetim Yeri: Mollafenari Sok. Nadir Han
No: 40-42 Kat: 5 34410 Cağaloğlu / İST
Tel: 511 79 94
Posta Çeki No: 666 043

Dizgi: SEL, 511 10 05
Baskı: Talat Matbaası
Tel: 518 13 92 - 518 15 19

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu Posta çeki hesabına Berrin İstanbulluoğlu adına 80.000 TL. yatırmanız yeterlidir. (Öğrenci - Öğretmen 70.000 TL, Yurtdışı: 50 Mark)

İnsancıl'a gönderilen ürünler, yayımlansın ya da yayımlanmasın geri verilmez.

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU
Köhnemiş Dilin Boyunduruğundan kurtul 1
Afşar TİMUÇUN
Sevmek ve Nefret Etmek 3
Hikmet İNAN
Nasılsın (Şiir) 4
Günther GRASS
Dakik (Şiir) 5
A. Necmettin BORÇETİN
Egemen Dil, Kaçgun Estetiği, Meta Kültürü İle Oluşan Yanlış Bilinç 6
Betül ÇOTUKSÖKEN
Felsefe-Dilbilim Bağlamında Eleştirinin Eleştirisi 8
Turgay TOPAL
Sevgi Doğsa (Şiir) 10
Faruk BAL
Yoktunuz Siz (Şiir) 12
Halidun ŞEN
Amaçlar Ne? 13
Süreyya Evren
Üç Değinme ve Cinayet 16
Betül TARIMAN
Bir Köpük Uçumu (Şiir) 17
Kadir YERCİ
Aslında Aşk da Var 18
Vecihi TİMUROĞLU
Yurt/Boyu Sevişmek 20
Cengiz BEKTAŞ
Şiir, Mimarlık 22
Ayhan ERGÜN
Doldur İçine Gözlerinden (Şiir) 23
Kenan SARIALİOĞLU
Geceydi (Şiir) 25
Sennur SEZER
Şiir ve Birikim 26
Gülsüm AKYÜZ
Şiir Denizine Akan Irmaklar 28
İdris ATMACA
Yol (Şiir) 29
Mustafa SERCAN
Nermi Uygur'ca Batı'yla Batı Ötesi 30
Hüseyin Avni CİNOZOĞLU
Sağdıç (Şiir) 21
A. Pelin ŞAHİN
Güner Soydemir'in Fotoğraf Sergisi'nin Ardından 32
Zerrin Taşpınar ŞAHİN
Atlar (Şiir) 33
Lütfiye AYDIN
Ali Balkız'la Söyleşi 34
Metin SEVER
Gül Boşluğu (Şiir) 35
Kaan ARSLANOĞLU
Neo-Magandizm: Yeni Bir Olgu 36
Sadık ALBAYRAK
Abdülcanbaz Yazıları 38
Timuçin ÖZYÜREKLİ
Bir Çiçek Yetiştiricisinin Türküsü (Şiir) 39
Ömer BAYTAŞ
İki Çeşit Duruşma İzleyicisi 40
Gülgün G. ARIGÜMÜŞ
Öykücüler Hiç Ağlamaz 41
Bayram KETEN
Devi Yenen Küçük Adama Masal (Öykü) 42
Ali F. BİLİR
Düş Serer Düş Toplardım (Şiir) 43
Cengiz GÜNDOĞDU
Yıldız Güncesi 44
Nazan KARACA
Kızılcık Şiiri (Şiir) 47
Kitap 49

KÖHNEMİŞ DİLİN BOYUNDURUĞUNDAN KURTUL

Nilgün Kozal

Merhaba sevgideğer **İnsancıl** okuru, geçende **Milliyet** gazetesinde bir haber okudum. Haber şu. "Cemal Reşit Rey'e Aydın Gün atandı." Bu küçük puntolu girişten sonra, iri puntolarla devam ediyor haber. "Tartışılan konser salonuna tartışılmayacak yönetmen."

Bu haber başlığından anlaşıldığına göre, konser salonu tartılışıyormuş. Ama oraya tartışılmaması gereken biri... Aydın Gün atanmış... Oysa olup bitenler öyle değil. Burda dille sahte bir hakikiliği yaratıyor.

Önce şu. Konser salonu tartılışmadı. Belediye karar aldı. Filiz Ali görevden ittirildi. Kimi kişiler de bu ittirmeyi eleştirdi. Tartışma dendikte orda insanların değişik görüşleri olur. Tartışma, değişik görüşlü insanların, "Bu sorun şöyle çözümlenmeli"yi söylemeleridir. Söylenmenin olmadığı yerde tartışma olmaz.

İnsancıl'da önemle üstünde durulan dil sorunu, bazı kelimelerin kullanılıp kullanılmamasından öte, bir olgunun nasıl anlatılıp anlatılamayacağı sorunudur. Anlatım, olgunun hakikatına girmeli. Bu önemli. Burjuva dil yapısıyla... burjuvazinin anlam kalıplarıyla, istediğiniz kadar burjuvaziyi eleştirin, etkili olmaz. Çünkü o dil, olgunun hakikatına giremez. Burda kavram tanımının tuzağına düşeriz. Sözgelimi, modern kavramıyla sistem birçok tatsız hakikatleri saklar... ya da "Modernleşme sürecinde" bu tatsızlıkları kullanabilir duruma getirir. Modernleşiyoruz... katlanın der. Sonra biri çıkar postmodern der. Sözgelimi yakında mega modernizm de konuşulabilir. Oysa, kapitalizm dünyamızı hurdalık yaptı. Bu hurdalığa modern dersek hakikati anlatamaz. İşte bundan ötürü ben kaçgun dönemi diyorum.

Devam ediyorum. Kavramları yeterliyse, o gün için işlerliyse, anlam yaratımında kavramın doğru kullanılması gerekir. tartışmanın olmadığı bir duruma tartışma denmemeli. Burda tartışma olduğunu kabul etsek bile ne tartışıyoruz, ona tartışma denmeli. O haberde söyleniyor. Konser salonú tartışılmış. Hayır, Konser salonu tartışılmadı. Sanata bakış açısı tartışıldı. Şu kaçgun dönemine hele bu sıcaklarda konser salonunu tartışaca değiliz. Burda haberi yazan muhabir-yazarın neyin tartışıldığını saklamak istediğini göstermiyorum. Muhabir-yazar neyin tartışıldığını bilmiyor. İşte dil sorunu. Evet, bilmemek bile dil sorunu. Bazı kavramlardan yoksun olursak bilemeyiz. Birçok öğelerin yanısıra, bilme, gerçeklik - kavram ilişkisinin doğruluğuna bağlıdır.

Şu dil işinin önemine bakın. Ortada tartışma yok. Tartışma var deniyor. Peki kabul edelim. Tartışıyoruz. Peki, neyi. Konser salonu kelimesi çok geçtiği için muhabir yazar konser salonu tartışılıyor demiyor. Muhabir - yazarda sanata bakış açısı kavramı olmadığı için çok geçen konser salonu kelimelerine... bir anlamda olguya... bakıp, "Bunlar konser salonunu tartışıyor" diyor. Ama muhabir-yazar da sanat bakış açısı kavramı olsaydı, bu kavramla olgunun hakikatina girer... böylece doğru bilgiye ulaşırdı.

Muhabir-yazar sahte hakikatlar yaratıyor. Ama burda durmuyor. Aydın Gün tartışılmaz diyor. İşte despot bir dil. Açık söylüyorum. Tartışılmaz, tartışılmaz'lı kelimeler derhal sözlüklerden çıkarılmalı. Her durum... her insan tartışılacak. Masaya pat pat vuran despot dili reddediyorum.

İnsancıl'da dil sorunu gündeme geldikte birçok yazarın... şairin rahatsız olduğunu duyuyorum. İstenen buydu. Rahatsız olmaları isteniyordu. Rahatsızlık bir sorunun belirtisidir çünkü. Annemizi andıran, sevecen... bağışlayıcı... yumuşak... çocuğunun hatalarını örten bir "anadil" istemiyoruz. Isırgan... olguların hakikatine giren... parçalayıcı... direngen bir dil...

Haydi yazar... haydi şair, köhnemiş dilin boyunduruğundan kurtul.

Cengiz GÜNDOĞDU

İNSANCIL'DAN DÖRT YENİ ESER

"Sanatçı için en büyük yükümlülük insanların bilinçlenmesine katkıda bulunma yükümlülüğüdür. Sanatçı bu anlamda görevlidir" diyen

Afşar TİMUÇİN
GERÇEKÇİ DÜŞÜNCE - GERÇEKÇİ SANAT

adlı eseriyle insani kültür mücadelesine devam ediyor.

76 sayfa 20.000.- TL.

★ ★ ★

"Sanatta Star Sistemi'yle mücadele yalnız estetik mücadele değildir. Star Sistemi mücadelesi bir şahsiyet... bir direngenlik mücadelesidir' diyen

Cengiz GÜNDOĞDU
EKMEK

adlı eseriyle sistem içi edebiyatı, sistem içi starlaşmayı üreten ilişkileri açımlıyor.

96 sayfa 25.000.- TL.

★ ★ ★

"Türkiye'de roman yazmak kolaydı. Belli bir sayfayı geçen eserlere roman denirdi çünkü. Bundan böyle roman yazmak zor.

Çünkü

Ömer BAYTAŞ
PROXIMA CENTAURI

adlı eserleriyle romanın çizgisini değiştiriyor. "İnsan dahil hiç kimse insan olmaya alışamaz" sorunsalında insanın trajik serüveni...

325 sayfa 35.000.- TL.

★ ★ ★

"Kaçgun döneminde sistemin çukuruna iteklenen... yalnız bırakılan... iç dünyası boşaltılan insana el uzatıyor

Lütfiye AYDIN
SENGİSEMAİ BİR ÖLÜM

adlı öykü eseriyle," sen, insan, uzat elini... yalnız değilsin" diyor. Türkiye'de öykü, bu eserle insana ilerliyor...

102 sayfa 25.000.- TL.

Kitapları edinmek isteyenlerin eser tutarını İnsancıl posta çeki hesabına -666043- yatırdıktan sonra hangi eseri istediklerini belirten bir notla, dergi adresine göndermeleri yeterlidir.

SEVMEK VE NEFRET ETMEK

Afşar TİMUÇİN

Aristoteles, **Politika**'sında **"Aşırı seven aşırı nefret eder"** der, bizi sevgide ılımlı olmaya çağırır. Sevgide ılımlı olunabilir mi, olmak gerekir mi? Ahlâkçılar böyledir, her şeyde, sevgide bile ılımlı olmamızı isterler. Elbette ılımlılık ulaşılması kolay olmayan bir ruhsal denge durumudur ve hem toplumsal yaşam için hem bireysel yaşam için çok önemlidir. Yunan düşüncesinin en ilginç özelliklerinden biri "en güzel orta" ilkesidir. Ne çok dışadönük ne çok içedönük olacaksınız, korkak da olmayacaksınız gözüpek de olmayacaksınız (yüreklilik ne güne duruyor), ne göklere çıkaracaksınız ne yere batıracaksınız... İlk filozoflardan ya da Yedi Bilgeler'den Bias da, sevgi konusunda en güzel orta ilkesinin bir başka anlatımını ortaya koyarak şöyle der: **"Bir gün nefret edecekmişsin gibi sev, bir gün sevecekmişsin gibi nefret et!"** Bu denge bildirileri neyi gösteriyor, eski Yunanistan'da insanlar gerçek anlamda dengeli miydiler? Tam tersine, Yunan toplumunda tüm sorunlar aşırılığın yarattığı sorunlardır: yoksulun aşırı yoksul hatta dilenci durumunda olduğu, zenginin parasını nerelere koyacağını bilemediği bir ortamda dengeden sözedilebilir mi? Filozoflar her zaman olanı anlatmazlar, olması gerekeni de bildirirler, özellikle ahlâk bunalımı başgösterdi mi hemen olması gerekeni araştırmaya başlarlar.

En güzel orta ilkesi dengeli bir yaşam için çok önemlidir. Ne var ki, insanlar aşırılıklardan kurtulup dingin bir yaşam sürebilmek için belli bir bilinç yetkinliğine ulaşmak zorundadırlar. Başkasına yük olmayan insan, kendi kendine ayakta kalabilen insan bilinç düzeyi yüksek insandır. Böyle bir bilinç yetkinliğini de bize ancak felsefe sağlayabilir. Gerçek anlamda insan olabilmenin yolu insan sorunlarını bilmekten ve onları enine boyuna tartışabilmekten geçer, bunun yolu da felsefe diliyle bilgiçlik taslamaktan değil de gerçek anlamda felsefi eğitim uygulayabilmekten geçecektir. Siz usunu kullanmayı bilmeyen, kafasında bir tutam bilgi bulunan, dünyayı tanımayan, insandan habersiz olan, kendini bile bir bulanıklıkta algılayan, bu yüzden düşünmeye kalktığı zaman beyni karıncalanan bir kimseye en güzel orta yerin ne biçim bir yer olduğunu anlatabilir misiniz? Yunan toplumunun katı sınıfsal yaşam düzeni her insanın yüksek bir kültür düzeyine ulaşmasına olanak vermiyordu. Bu, üç aşağı beş yukarı tüm eski toplumların özelliğidir. Bu toplumlarda üst düzeyde bir kültür birikimini ancak soylular yani en üsttekiler edinebilirdi. Sınıf oluşturduğu bile düşünülmeyen yani insandan sayılmayan en alttaki insanlar yani köleler bilgiye de bilginin sağlayacağı erdeme de çokça gereksinimi olmadığı düşünülen insanlardı. Bunu o dönem için olağan karşılamayı bilemezsek tüm tarihi, en başta düşünce tarihini yanlış anlamak durumunda kalırız. Unutmayalım, yaşanmışın seçenekleri yoktur. Bugünün toplumları makina gücüne dayanıyor, o günün toplumları köle gücüne dayanıyordu. Nitekim, Aristoteles, bu konuda, yukarıda adını andığımız kitabında şunları söyler: **"İki çeşit gereç vardır: Bazıları cansızdır bazıları canlı. Örnek: Kaptan için dümen cansız gereçtir, tayfa canlı gereçtir; çünkü, teknikte, yardımcı kişi, gereç olarak, gereçlerin ilkidir. Demek ki, köle, yaşamın uygulamalarıyla ilgili şeylerde bir yardımcıdır."**

O günlerin düşünce dünyasında köle bir makinedir ve böyle kalmalıdır. Buna göre en iyi köle en bağlı ve en sağlıklı köledir. Köle dediğimiz **gereç,** gereç olmanın dışında bir takım insani niteliklerle donanmış olabilir mi ya da olmalı mıdır? Örneğin bir köle ölçülü olsa, en güzel orta ilkesine bağlansa, aşırılıklardan kaçınsa, ayrıca yürekli bir insan olsa, onun üstüne kendini tutamayıp bir de adaletli bir insan olsa kötü mü? Her insan ahlâklı olmalıdır, bir takım erdemlere sahip olmalıdır, ancak köleye bu erdemlerin çok azı, köleliğini gerçekleştirmesini sağlayacak kadar olanı yetecektir. Çünkü her kişi kendi toplumsal işlevinin gerektirdiği kadar erdemli olmakla yükümlüdür, çoğu gerekmez. Gerektiğinden çok erdem tehlikeli bir lüks olacaktır. Öyle ya, köle yürekli olmaya kalkarsa ne olur? En büyük ya da en çok erdem kimin için gereklidir? Yöneten kişi için gereklidir. Öbürleri? **"Öbürleri kendi paylarına düşenden daha çok erdeme sahip olmamalıdır."** Evet, Aristoteles böyle düşünür ve şöyle der: **"Kölelerden ve evcil hayvanlardan beklediğimiz, yaşamın gereksinimlerini karşılayabilmemiz için bize bedensel güçleriyle yardım etmeleridir."** Filozofa göre kölelik doğaldır: **"Ne olursa olsun, doğa, özgür, ve köle olmak üzere ikiye ayırır insanları; köleler için kölelik hem yararlı hem doğrudur."**

Bu durumda tabandaki insanların, hatta orta sınıfların yetkin bir bilince ulaşabileceğini, buna göre yet-

NASILSIN

Avuçların bıraktığım yerde midir öylece
Parmaklarında aynı mıdır tütün kokusu
Deli bir bulut gibi yine kucaklar mısın geceyi
Sokulur musun öfkenin karanlığına
korkar mısın
Acının dostluğuna ağlar mısın
Avuçların bıraktığım yerde midir öylece
Nasılsın görmeyeli
Sen nasılsın nasılsın?

Hikmet İNAN
27 Nisan 1991

kin düzeyde erdemli olabileceğini, dolayısıyla en güzel orta ilkesine göre davranabileceğini düşünemeyiz. Eski toplumlarda tüm sınıflar kendi görevleriyle belirgindirler, bir insandan sınıfsal yükümlülüklerinin hatta mesleki yükümlülüklerinin ötesinde bir şeyler beklenemez ve bir sınıftan bir sınıfa geçmeye çalışmak, hatta bir meslekten öbürüne geçmeye çalışmak genellikle suçtur. Öyleyse ahlâkta da estetikte de en güzel orta ilkesinin izleyicileri ve sürdürücüleri zorunlu olarak seçkin ya da soylu kimseler olacaktır. Başı gövdesini, gövresi ayaklarını ve ellerini sömürerek ayakta kalmaya çalışan tüm eski toplumlar, bu arada eski Yunan toplumu, bugün o dönemler için doğal karşılamamız gereken köleci düzen içinde, dış tehlikelerden çok iç tehlikelerin baskısı altındaydı. Yunanistan sonunda Aleksandros'un eline düştü ama, daha önce zaten kendini yiyip bitirmiş olduğundan uzun süre varlığını sürdürebilecek durumda değildi, Aleksandros'un eline geçen Yunanistan zaten bitmiş bir Yunanistan'dı. Yunanistan'da sömürgeciliğe açılmanın sağladığı olanaklarla ortaya çıkan yeni zenginlikte büyük toprak sahipleri küçücük toprakları sahiplerinden küçük paralarla satın alıp küçük çiftçileri dilenci durumuna düşürdüler. Borcunu ödeyemeyenin köle olmak durumunda kaldığı Yunanistan'da zenginlik insanı yok edici duruma gelmişti. Herbiri ayrı bir devlet olan kentler arasında da gelir dengesi kalmayınca ve bu kentler **tarım kentleri** ve **ticaret kentleri** olmak üzere ayrımlaşınca, buna göre iki ayrı bağlaşıklar topluluğu oluşunca sona yaklaşılmış oldu. Peleponnesos savaşları bu oyunun son perdesidir.

Eski toplumlar böyleydi: O katı sınıfsal düzen içinde onlar zorunlu olarak bir sömürenler ve sömürülenler karşıtlığı ortaya koyuyorlardı. Karşıtlık bugünkü toplumlarda görülenden çok daha büyüktü. Bu yüzden bu eski toplumların hiçbiri bütünsel bir yapı, bütünsel bir görünüm kazanamamıştır. XV. yüzyıldan sonra ulus fikrinin ortaya çıkışı toplumsal bütünleşme süreçlerinin başladığını gösterir. Ulus demek bütünleşmiş toplum demektir ya da büyük ölçüde bütünleşmiş toplum demektir, üyelerininin bir kültür birliği içinde ortak bir yarına katıldığı, çatışkılı olmakla birlikte bir bütün oluşturduğu bir toplum demektir. Ulus, katmanlarındaki birçok ayrımlaşmışlığa karşın bir katışmaçlar düzeni oluşturmaz, organik bir bütün oluşturur, yani o yamalı bohça değildir, çeşitliliklerle kurulu bir bütünsel yapıdır. Giderek hızlanan bütünleşme XIX. yüzyılda Marx'a sınıfsaz toplum fikrini aşılamıştır. Aristoteles'in Yunan toplumu ve zamanın öbür toplumları güçlerini (bu arada güçsüzlüklerini de) bir yapılılıktan değil çok yapılılıktan alıyorlardı: Birileri birilerini hep kıyasıya sömürecekti ki, toplum ayakta kalabilsin; alttakilerin tanrısallık adına ya da bir başka şey adına her canlanışı yukarıdakilere kan oluyordu. Yunan soyluları hem kendi toplumlarını hem başka toplumları sömürdüler. Evet, o dönemler sömürünün dur durak bilmediği dönemlerdi. Bu yüzden Aristoteles köleye birazcık erdem yeter diye düşünmese ne değişirdi ki? Köle dediğimiz adam erdem için gerekli yoğun bilgiyi tarlada, güneşin altında öküzleri dehlerken alacak değildi ya. Zavallı köle, yaşamıyla ilgili en küçük bir karar alma hakkı yokken, bilgiye ve erdeme ulaşma isteğini birilerine, en başta efendisine anlatabilecek miydi? Yazık ki, insanlık gidermesi gereken eski değerleri bir çırpıda gideremiyor, bir değerin ya da daha temelde bir yaşam biçiminin giderilebilmesi bazen üç yüzyılı beş yüzyılı gerektiriyor. Nitekim köle ticareti de Birleşmiş Uluslar Topluluğu'nun 7 Eylül 1956 tarihli kararıyla yani dün gibi bir zamanda kaldırılabilmiştir.

İyi ama, **köle filozof** diye bir şey yok mu? diyebilirsiniz, Epiktetos'u düşünerek. Epiktetos köleliğin artık işlemez olmaya başladığı zamanların insanıdır. O, **"Bir insan bir insanın efendisi olamaz"** dese de yıllarca bir efendi için çalışmıştır. Efendisi onun bir bacağını işkence makinasında sakatlamıştı. Epiktetos'un filozofluğu azatlığından sonradır. Köleler eskinin yumuşak başlı **gereç**'leri olmaktan çıkınca bir "azatlı kölelik" kurumu oluştu: Efendiler kölelerini iyi çalıştırabilmek için onlara **azatlık** yani emeklilik sözü veriyorlardı. Epiktetos'un efendisi Neron'un azatlısıydı. Epiktetos da efendisi öldükten sonra azatlı oldu. İnsanlık kölelikten kolonluğa ve azatlılığa, oradan serfliğe, oradan da bugünün çalışan insanına geçmiştir. Demek ki, azatlı kölelik uygulamasına geçiş Roma'nın imparatorluk dönemine geçişinden sonradır, nice sonradır. İnsanlık, bize şimdi sıkıcı gelen bir yavaşlıkla, parçalı toplumlardan bütünsel toplumlara doğru ilerlemeye başlamış, özellikle Ortaçağ'ın sonlarında, yalnızca bazılarının hak sahibi olduğu toplumlardan herkesin hak sahibi olduğu toplumlara doğru ilk büyük adımları atmıştı. Bugün insanlığın insan olma yolunda ulaştığı sonuç yeterli olmasa da çok önemlidir.

Bu arada şu gerçek Sokrates'den beri iyi biliniyordu ama giderek çok daha iyi anlaşıldı: İnsanların ileriye gidişlerini engelleyen yanlışları içlerinden atmaları ya da gelişimlerini

önleyen eksiklerini gidermeleri, buna göre yaşamda karşılığı olmayan ya da olumsuz karşılığı olan aşırılıklardan uzaklaşmaları ancak bilgiyle olacak işti. Gerçekten, bilgisiz insandan bilgili insanın, ama gerçekten bilgili insanın davranışlarını beklemek aşırılığın ta kendisidir. İnsanların gerçekten erdemli olabilmeleri, en genel insan bilgisine sahip olmalarıyla olasıydı. Bugün de kimileri bilgiyi erdemin varlık koşulu olarak görmek istemezler. Onlara göre bilgi yalnızca mesleklerle ya da yaşam becerileriyle ilgili olabilir. Yani bilgi koşucu olmayı, doktor olmayı, banker olmayı, mühendis olmayı sağlar, bunun ötesi kişisel seçimlerle ilgilidir. Bu savlarını doğrulamak için de şöyle örnekler verirler: Adam koskoca avukat ama ahlâksız. Doğrudur, insanı bir meslek sahibi yapacak ölçüde ve nitelikte bilgi insanı erdemli kılmaya yetmez. Bu da bize felsefenin insan yaşamı için ne kadar gerekli, ne ölçüde kaçınılmaz olduğunu duyurur. Gerçek anlamda insan olmanın koşulları insanın ne olup ne olmadığını bilmekten geçer, bu da insanlara en yetkin ölçüde felsefeyle verilecektir. Epiktetos **"felsefenin yarattığı insan"**dan söz ederken bunu söylemek istiyordu. Göreneklerin baskısıyla erdemli olmak göstermelik bir iştir, uçucudur, güç bir koşul altında yok olur gider. İyi cilalanmış birinin öfkelendiği zaman nasıl edepsizleştiğini görmüşsünüzdür. Ayıp korkusu, utanç duygusu yetmez, iyiyi içinde duymak gerekir. İyi'ye göre davranmalı değil, iyi olmak gerekir. Gerçek anlamda erdemli kişi kendiliğinden erdemlidir, onun için erdemlilik herhangi bir koşula bağlı değildir. Bu kalıcı ya da gerçek erdemlilik bilginin kişiliğe sindirilmesiyle olur. Bu sindirme içinde insan insana önem vermeyi öğrenecektir. Ayıp olur diye komşuma saldırmıyorsam, bir gün saldırabilirim. Önemli olan komşusuna saldıramayacak insan olabilmektir.

Demek ki, erdemlilik dıştan eklenecek değil içten sağlanacak bir yetkinliktir. Bunun böyle bilinmemesi bizi bir takım erdemsizlikleri erdem diye benimsemek zorunda bırakabilir. Bu gerçeği bize XVII. yüzyılda La Rochefoucauld duyurdu. La Rochefoucauld, **"Erdemler çok zaman kılık değiştirmiş alçaklıklardır"** diyordu. Bu yüzden XVIII. yüzyılda Kant erdemi **niyet**'e bağlayıp çıktı: Güç durumdaki birine yardım ederken, benim için "bak ne yardımsever insan" demelerini mi bekliyorum yoksa yalnızca yardım etmek için mi yardım ediyorum? Kısacası, erdem sokaktan alınabilecek, öğütle elde edilebilecek, baba dayağıyla, komşu nasihatıyla sağlanabilecek bir şey değildir. Erdem sağlıklı bir ruhun meyvesidir, aynı zamanda yetkin bir ruhun meyvesidir. Sevmeyi bilmek de hatta gerektiğinde nefret etmeyi bilmek de gelişmiş bir bireyin etkinliği olabilir. Bu da tam tamına üst düzeyde bir bilince ulaşmış olmakla olasıdır. Erdemin yolu bilgiden geçer. Bilgisizlikte ulaşılabilecek erdem ancak kölenin ya da benzerlerinin ulaşabileceği erdemdir. Böylesi erdemler iğreti, uçucu, kırılgan, kararsız erdemlerdir. Gerçek erdem genel insan bilgisiyle elde edilir, bunu da bize felsefe sağlayacaktır. Ahlâkın felsefe içinde yer alan kuralkoyucu bir bilgi alanı olması bundandır. Her bireyin başka bireyler kadar önemli olduğu, olması gereken bir çağda kimseye sana bu kadar erdem yeter diyemeyeceğimize göre, her durumda felsefenin yaratacağı insanı öngörmemiz gerekecektir. Bu insanı yaratamadığımız ya da yaratmaktan kaçındığımız sürece her birey değerlidir ilkesine uyduğumuzu söyleyebilir miyiz?

İbrahim Akyürek

GÜNTHER GRASS:
1927'de Danjig'de doğdu.
Halen Berlin'de yaşıyor.
Eserleri:
Teneke Trampet,
Kedi ve Fare,
Köpek Yılı
Tiyatro Oyunları,
Bir Salyangozun Günlüğünden

DAKİK

Bir kat altımdaki
genç kadın dövüyor
her yarım saatte bir
çocuğunu.
Bu yüzden
saatimi sattım
bıraktım kendimi
bu güçlü ellere
altımdaki,
sayılı sigaralar
yanımdaki;
düzenliyor zamanımı.

Çeviren: Necdet NEYDİM

EGEMEN DİL, KAÇGUN ESTETİĞİ, META KÜLTÜRÜ İLE OLUŞAN YANLIŞ BİLİNÇ...

A. Necmettin BORTEÇİN

GÜZEL BİR DÜNYA DÜŞÜ

Yarının güzel olacağını düşündüm hep. Güzel yarını düşünürken nasıl bir dünya düşledim. Nasıl bir sistemle yönetilen dünya. Son günlerim kaçgun dönemine seçenek bir dünya düşünmekle geçiyor. Kaçgunların olmadığı... insanların insani değerler karşısında kaçak durumuna düşmedikleri... yanılsamasız insanların yaşadığı... yanılsamasız bir dünya düşü. Böyle bir dünya gerçeklik taşıyan bir düşmü. Evet. Sonuna kadar gerçekçi bir düş. İnsanlık bir gün... yanılsamasız... insani... insanın insanı yanılsamacı değerler nedeniyle dışlamadığı bir dünyayı yaratacak. Biz o dünyada yaşayamayacağız belki. O dünyayı göremeyeceğiz. Ama geleceğin güzel insanı...en güzel soyun insan soyu olduğunu kavrayan... geleceğin güzel insanı kuracak o dünyayı. Sorumluluğumuz şuna... buna... değil. sorumluluğumuz tarihe... geleceğin insanınadır.

ANSELMUS BUGÜNÜN İNSANIDIR...

Anselmus, 12.yüzyılın hemen başında ölmüş bir felsefeci. Nasıl oluyor da bugünün insanı olabiliyor.

Anselmus'a göre, "En yüksek hakikat', "En yüksek iyi' var. Bütün hakikatler... iyiler... güzellikler bu "en yüksek"ten pay alıyor. "Anlamak için inanıyorum" Anselmus'un bütün felsefesine temel dayanarak yaptığı önermedir.

Bütün alanlarda tam tamına böyle yapıldı Türkiye'de. Bir yüksek doğru bulundu... yüksek bir hakikat... yüksek sanat bulundu önce. Buna inanıldı. Bunun, mutlak... değişmez gerçeklik olduğuna inanıldı. Bu inançla anlaşılmaya çalışıldı her şey. İnanılan, yüceltilen şey elbette eleştirilmedi... farklı bir bakış açısıyla ele alınmadı.

20. Uluslararası İstanbul Festivali için **İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı** Genel Müdürü Aydın Gün ile yapılan ve **Gerçek** dergisinin 11. sayısında yer alan söyleşide Gün, tam bu yöntemle yanıtlıyor soruları. Kültür... sanat etkinliklerinin ya devletçe ya da sermayece desteklenirse gerçekleşebileceğine inanıyor Aydın Gün. Türkiye'de bunu devlet karşılayamadığı için de bu işi sermayenin gerçekleştirdiğini, bunu yaptığı için "elinin sıkılması" gerektiğine inanıyor. Buna inanınca da anlıyor ki, sermayenin burdan bir çıkarı yok. Hiçbir çıkar gözetmeden yapılan bu "iyiliğin" neden eleştirildiğini de anlayamıyor haliyle... Anlamıyor, çünkü böyle bir şeye inanmıyor.

Oldum olası anlamadan inanmaya yandaş olamadığım için kızdırdım bir sürü insanı. Örneğin, sanatı böylesine destekleme aşk ile yanan sermayenin neden yılda bir kez olsun işçilerine birer tiyatro... sinema bileti dağıtmadığını... Birer kitap armağan etmediğini hiç mi hiç anlayamadım. Fabrikalarının bünyesinde neden bir işçi tiyatrosu kurmadığını anlayamadım. Bunu anlayamayınca da doğrusu "ellerini sıkmak" içimden gelmedi.

Bunları belki de kafam kalın olduğu için anlayamamışımdır. Ama, daha basit şeyleri anladım. Örneğin, metalaşmamış bir sanat... Metalaşmamış bir kültür yaratmak için sanat izleyicisi ile sanatçının örgütlü birliktelik içinde olması gerektiğini anladım. Sanatı... Sanatçıyı... Sanatsal etkinlikleri sermayenin değil, sanata inanan insanların ayağa kalktığı... yürüdüğü bir örgüt finanse ettiği zaman meta kültürünün, insani kültür... sanat karşısında ne kadar zavallı olduğunun anlaşılacağına inandım.

Orada, Aydın Gün'ün "yüksek sanatı", "kaliteli sanatı" olmaya bilir. Orada, Pavarotti de olmayabilir. Ama, Pavarotti'nin büyük sesi kadar büyük bir ses olacaktır. Metalaşmamış... insan sesi.

PAVAROTTİ'YE KIZALIM MI...

Sistem bunu yapar. Güzelini.... iyisini... yükseğini yaratır önce. Sonra bu güzeli... iyiyi... yükseği mutlak gösterir. Al sana büyük ses der. Daha büyüğü yok. O an için gerçekten de yoktur. Buna itirazım yok. Ama, itirazım şuna... Daha iyisini ben yaratıncaya kadar bekle der, sistem. Sen yaratma. Bekle. Ben senin için en güzeli... en iyiyi... en doğruyu yaratırım. Bunu, felsefesiyle der, ekonomisiyle der, finans gücüyle der, medyasıyla der. Bunu, buna uygun bir dille der. Önce bana inan, sonra bunun böyle olmak zorunda olduğunu anla.

İnsani değerleri, sanatı, sanatçıyı halktan kopuk... sırça bir köşke yerleştirir. Oraya yerleşmeye meraklıları da içine kor. Artık orası "yüksek sanat"tır... oradaki

"yüksek sanatçı"dır. Bu, bir kez böyle bellendi mi sözcük düzeyindeki solcular bile, böyle olduğunu sanmaya başlar... Gider, Pavarotti'yi alkışlar. Sizin o yüksek sanatı... sanatçıyı eleştirmeniz "yükselen değerleri" reddeden bir ilkelin çığlığı diye görülse de buna katlanmalısınız.

Kızgınlığım Pavarotti'ye değil. Bunu söylemeliyim. Pavarotti, son derece dürüst bir tavırla temsil ettiği meta kültürünün diliyle Türkiye'deki tuvalet kağıtlarını beğenmediği için İtalya'dan tuvalet kağıdı getirtti. Bunu sorgulamıyorum. Sorgulanmasını istediğim şu... Bu "yüksek sanat" hangi değerler yerlebir edilerek Türkiye'ye getirildi. Bu, ciddi bir biçimde sorgulanmalıdır.

Sorgulanmalıdır diyorum. Çünkü, Türkiye'de estetik bilinç, kapitalizmin temel hakikatleri güzelleştirile güzelleştirile duruma uğratıldı. Kapitalizmin temel hakikatleri, kapitalizmin ahlakını... güzelini... yasalarını doğru gösteren kültürü oluşturan dille mutlaklaştırdı. Bu mutlak hakikatlere uygun... onu haklı ve insani gösteren, ona çağdaş... modern diyen bir estetik bilinç yarattı. Bu kaçgun estetik bilinç, bu dünyanın en tepesinde oturduğunu sanan Pavarotti'yi yüceltti... Yanlış bilinç, Pavarotti'ye ulusal duygularını inciltti için, tuvalet kağıdımızı beğenmedi diye eleştirdi, güzelleştirdiği kaçgun estetiği alkışladı.

Bir dostumla bunu tartışırken, şöyle söyledi... Peki, Pavarotti'yi dinlemeyelim mi... Bakın, bu değil tartıştığımız. Dinlemeli mi dinlememeli mi tartışmasına girdik mi bir kez... inançlarımıza uygun anlamlar bulmak duygusu bilincimizi hasara uğratır. Ayrıca Pavarotti'yi dinlemeyin kampanyası gibi... ya da dinleyin propagandası gibi yanlış bir yola düşeriz. Burada önemli olan şu... Pavarotti hangi kültürün... sanatın sözcüsüdür. Meta kültürünün mü... değil mi. İnsani bir kültürün büyük sesi için uğraş verecek miyiz... yoksa Pavarotti'yi mutlaklaştırıp her gelişinde birkaç milyarı önüne serecek miyiz. Sorun budur. İsteyen milyonu verir Pavarotti'yi dinler... isteyen "sanatçı-sanat izleyeni" bütünleşmesini destekler.

Bilmem Anselmus'la Pavarotti arasında bir bağ var mı...

Anselmus için, "çağdaşımız" sözcüğünü kullanmadım. Çağdaş sözcüğü, sözlükte böyle bir anlamı içermiyor. Şunu öneriyorum. Çağdaş sözcüğüne üçüncü bir anlam eklensin. "Birkaç bin yıl önce yaşamış da olsa, düşünceleri yaşanan çağda geçerli olan." "Bugünün insanı" çağdaşı karşılıyor mu... bilmiyorum. Bana, sen, bugünün insanı değil misin diyenleri yanıtlıyorum... hayır. Ben, 23. yüzyılın adamıyım. Mutlak yalnızlığım da bundandır.

Bu mutlak yalnızlığımda şuna inancım hiç sarsılmadı. Pavarotti'nin olmadığı bir dünyada... o estetiği alkışlayanların olmadığı bir dünyada yaratacak insan, insana yakışan estetik bilinci. Hiç kuşkum yok bundan... daha büyük sesler çıkacak... bundan da.

KORKULU BİR DÜŞ

Zaman zaman şöyle olur. Birileri çıkar, yerleşik değerlere savaş verdiğini... vereceğini söyler. Oh.... dersiniz. Yerleşik değerleri sarsacağımız ittifaklar bulduk. Bir cephe oluşturabilir miyiz. Derken, bir de bakarsınız ki, savaş veren falan yok. "Savaş veriyormuş gibi" yapanlar var. İttifak bir yana, adamlar yerleşik düşünceyi... egemen dili yerlebir ediyorum derken, sistemi yeniden üretmeye başlamış. Eleştiriye bir girmiş ki... Hani, adam anlatıyor, Hazreti İsa, Fırat Nehri'ni yüzerek geçerken... dur... demişler. Bir kere İsa değil, Musa. Fırat'ı değil Nil'i. Yüzerek değil, yürüyerek... neresini düzelteyim...

Emin olun bu fıkrayı anımsamak bile istemem. Ama yazık ki, öyle zamanlar oluyor ki, lanet olsun... yine mi dedirtiyor insana.

Gerçek dergisinin, 14 Haziran 1992 tarihli, 13. sayısını okurken bir kez daha korkulu bir düş görürcesine bu duyguyu yaşadım. Bu dergide Mehmet Çetin, evlilik kurumunu sorgularmış gibi yaparken sistemi yeniden üretiyor, egemenleri de rahatlatıyordu. Korkulu bir düş görürcesine irkilmem de bundandı.

Mehmet Çetin'in saptamaları şöyle... "... bir itaat kurumu olan aile yerine, bir kadını, çok sevgili bir kadını mı gömeceğiz bu erkek, bu ırkçı, bu çirkin karanlığa? "Ayrılan kadının yeniden evlenebilmesi için 9 ay 10 günlük süreyi dayatan yasaya karşı çıkarak, "... Burada nesep hukuku devreye giriyor. Devlet, kendi bekası gibi ailenin, aile derken de erkeğin ve erkekliğin bekasını, yanı sıra soy-sop anlılığının, ırksallığının güvence ve sağlamlığını kendisinden beklendiği üzere, şiddeti uygulayarak gerçekleştiriyor." diye sürdürüyor. Sonuçta şu yargıya varıyor... "... bu hukuk tepeden tırnağa erkektir. Erkek ve teröristtir. Kadını aşağılayan bir ideolojik biçimlenişin ürünü ve böyle bir ideolojinin pratiği olarak bu hukuk ırkçı ve cinsiyetçidir."

Erkek egemenliğini yadsımak olanaksız. Kadını aşağılayan yasa maddeleri... kadının toplumsal ezilmişliği... Bütün bunlar yeni keşfedilmiş şeyler değil. Ama, Mehmet Çetin, yeni bir şey keşfediyor. Ailenin "ırksallığını". Nesep hukukunun "ırksallığını"...

Aile kurumu ırksal değil sınıfsal bir temelde... kapitalist ilişkilerin yeniden üretime sokulmasıdır, bu bir.

Nesep hukuku... 9 ay 10 günlük süreyi dayatan kurallar koyar. Doğan çocuğun ırkına... ulusuna... türk mü... kürt mü... hırvat mı... fransız mı... diye bakılmaz. Kimin mirasçısıdır diye bakılır. Yani ırkla falan ilgisi yoktur. Mülkiyet dayatması sonucu oluşabilecek miras sorunuları çözümlensin diyedir, bu da iki.

Beyler... Yeter. Kabak doğruyorsunuz.

Beyler... Sınıfsallığı ırksallığa boğduruyorsunuz.

Çekirdek aile kurumu, kapitalizmin, üretim araçlarını, üretici güçlerle birlikte babadan çocuğa devredebilmesine olanak sağlayan miras hukukunu doğru ve adil gösterebilmek için kurduğu bir kurumdur.

Yani, kapitalist üretim biçimini yeniden üretmektir.

Yani, sınıfsaldır.

İşte egemenlerin... sistemin istediği de budur. Bu yazıyı okuyan kapitalist rahatlar. Sınıf çelişkilerinin ırk fetişizmi ile örtülmesi karşısında ellerini oğuşturur.

Beyler... egemen dille konuşmayı bırakın.

Sistemi yeniden üretmekten vazgeçin. Ya da unvanınızı değiştirin.

FELSEFE-DİLBİLİM BAĞLAMINDA ELEŞTİRİNİN ELEŞTİRİSİ

Doç. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN

İnsancıl'ın Temmuz 1992 sayısında değerli dostum, "Dil-Yetisi-Bilimleri" (*) uzmanı Dr. Halidun Şen'in "Dil-Yetisi-Bilimleri ve Felsefe Birlikteliği'nin Gerekliliği, Sorunları" (ss. 7-14) başlıklı eleştiri yazısını büyük bir ilgiyle okudum. Klasik bir deyiş olacak ama, demeden/yazmadan edemiyorum: Yayınları, toplantıları dikkatle izlediği ve eleştirdiği; dolayısıyla eleştiri ortamının yaratılmasına katkıda bulunduğu için kendisine yürekten teşekkür ederim. Çünkü düşün ortamımızda ortaya konulan etkinliklere genellikle duyarsız kalıyoruz. Gerekçelerimiz de çoğun, zamansızlığa ya da "aman canım her denileni dikkate mi alacağız, kim ne derse desin" türünden anlatımlarda somutlaşan "vurdumduymazlığa" (aslında "kaçışa", ilişkin oluyor. Bütün bu davranış biçimlerinin temelinde de tembellik, aldırmazlık ya da sorumsuzluktan başka bir şey yok. Hepsinin taşıyıcısı da "düşünme" ve "yazma" disiplininden yoksun oluşumuzdur denebilir.

Dr. Halidun Şen, birkaç noktada yoğunlaştırdığı eleştiri yazısında, asıl sorunun, ülkemizde "Dil-Yetisi-Bilimleri"ne (daha önce de belirttiğim gibi, ben bunlara genel dilbilimleri ya da kısaca dilbilimleri diyorum ve dilbilimleri, dilbilim ayrımını yapıyorum) yeterince değil, hatta hiç önem verilmediğini ve bu nedenle, bu olumsuz durumdan birçok sorunun kaynaklandığını; dille doğrudan uğraşanların bu konudaki bilgilerinin son derece zayıf olduğunu (hatta bilgilerinin olmadığını) ileri sürerek, daha önce yayımladığı birçok yazısında dile getirdiklerini daha oylumlu olarak yineliyor. Dr. Şen'in anasavı, ülkemizdeki üniversitelerin bünyesinde "Dil-Yetisi-Bilimleri Fakülte"lerinin kurulmasıyla ilgilidir.

Gerçekten de bu konuda fakülte biçiminde bir örgütlenme olması bile, üniversitelerimizde "Dilbilim Bölüm"lerinin kurulması bir gerekliliktir. Ancak ülkemiz üniversitelerinde (bir ikisi hariç) henüz dilbilim bölümleri (anadal ya da bilim dalları olarak) olmasa bile, bir "dilbilimciler" topluluğu olduğu ortadadır. (Oysa Şen'e göre ülkemizdeki bu koşullardan dolayı, hiçbir dilbilimci yoktur - sanırım kendisinden başka-. Bu da hiç kuşkusuz ayrı bir tartışma konusudur.)

Adı geçen eleştiri yazısında Dr. Şen biraz önce belirtilen ve zaman zaman saplantı haline gelen anasavını kanıtlamak için (bu tür anasavlar insana neler yaptırmaz ki? Bacon örneğinde olduğu gibi bir ütopya **(Nova Atlantis)** bile yazdırabilir, birtakım somut gerekçeler ve "kurbanlar" arıyor. Bu anasav önündeki gerçekliği tam olarak görmesini, kavramasını engelliyor. Bu gerçeklik bazan bir kitabın gerçekliği de olabiliyor: **Felsefi Söylem Nedir?** (1991) adlı yapıtın gerçekliğini görememe durumunda olduğu gibi.

Felsefi Söylem Nedir? adlı yapıt, felsefeyle öğrenci,öğretici (her ikisi de halen sürüyor) olarak kurduğum, kurmaya çalıştığım çeyrek yüzyıllık ilişkilerim boyunca duyduğum sıkıntıların, kaygıların ilk ürünlerinden biri; kuşkusuz bu sıkıntılar, kaygılar ve onları çözümlemeye/çözmeye ilişkin çaba, yaşamım boyunca sürecek. Felsefe diye adlandırılan insani etkinlik öylesine kaygan bir zemin oluşturuyor ki neyi, nasıl belirlemek; neyi, nasıl anlamak/anlatmak oldukça zor görünüyor. Ancak -kanımca- bir ya da birkaç tutamak noktası yakalamadan da işin içine girmek olası değil. Ortaya konacak başarılar -belki zor ama- felsefeye katkılar, büyük ölçüde felsefeden neyi anladığınıza, felsefeye ilişkin bilincinize bağlı; bu aynı zamanda büyük bir sorumluluk işi. Birçok kez dile getirdiğim gibi her filozof, filozof adını almaya hak kazanmış her felsefeci bu sorumluluğu üstleniyor; başka deyişle bu sorumluluğun gereklerini yerine getiriyor ve her yerigeldiğinde felsefeden neyi anladığını açık seçik ortaya koymaya çalışıyor.

Felsefeyle; düşünme gücüm, gözlemleme ve alımlama yeteneğim oranında tanışmamın ardından, ben de felsefeden neyi anladığımı ortaya koymanın bir gereklilik olduğuna inandım; adı geçen yapıtın ortaya çıkış serüveni kısaca bu. Ancak felsefeye ilişkin öyle bir bakış açısı geliştirmeliydim ki, bu bakış açısı, şimdiye değin "felsefe" adına yapılıp edilenleri feda etmemeliydi. Çünkü her bir felsefi söylem, insanın düşünme gücünün ürünüydü ve insanın zenginliğiydi. Bir gizilgüç olarak dilgücünün (dilyetisi), somut tek tek dillerde (dil) gerçekleştirilen yapılarıydı (söylem); dolayısıyla her biri de özgündü. İşte bu özgünlüğün, özgün oluşun verdiği zenginlik çok soyut gibi görünen "Felsefenin konusu/konuları; felsefenin konusuna/konularına bakışı; felsefenin konusuna/konularına bakışaçısını/bakışaçılarını dile getirişi şeklinde ortaya konabilecek olan sorularla yakalanabilirdi. Bu yaklaşımın her bir felsefi söylemi içerebilmesi için bu sorusal çerçeve daha baştan ortaya konmalıydı. Felsefenin gerçeği (genel

felsefi söylem- bir bakıma felsefe tarihi) incelendiğinde, onun her şeyi konu edinebildiği ortaya çıkıyordu; bu konu edişin asıl belirleyici kipi de "bir şeyi işte o yapanı ortaya koymaktır" türünden bir deyişle somutluk kazanabiliyordu (bütün özcü felsefelerde olduğu gibi; nesnellik kaygısını taşıyan, nesnelliği öznelliğe yeğleyen felsefelerde olduğu gibi).

Ayrıca **Felsefi Söylem Nedir?**'de ortaya konan yaklaşıma göre felsefe, varolanlar arasındaki ilişkileri son derece ayrıntılı bir biçimde ele alıyordu. Dışdünya (dışdünyada varolanlar), düşünme (düşünmede varolanlar), dil (dilde varolanlar) arasındaki ilişkileri inceliyordu felsefe. Felsefenin gerçeğini (genel felsefi söylem) gözlemek, bizi bu sonuçlara kolaylıkla vardırabilir; yeter ki, iyi bir gözlemleme yeteneğimiz olabilsin. İşte bu bağlamda filozof, tercihine göre, felsefeye ya dışdünya ve oradaki varolanlardan girecek ya düşünmeden ve düşünmedeki varolanlardan ya da dilden, dilin kuruluşundan girecektir. Öyleyse, filozof, felsefesini ya dışdünya bilimleriyle ya düşünme bilimleriyle (mantık-ruhbilim) ya da dilbilimleriyle, dilbilimle besleyecektir. Ama sadece bunlarla mı? Nesnellik kavrayışını önplanda tutan filozoflar daha çok bu yolu benimserken; öznelliği, yaşamı, yaşamın kendisinin dizgeye sığmazlığının bilincini, taşıyan filozoflar sanatı, söylemlerinin besin kaynağı olarak benimseyeceklerdir; sanat ürünlerini "felsefece" değerlendireceklerdir. Hatta kimi zaman, nesnelliği, sanatın "bilgisi"ne de özgüleyip, nesnellik arayışlarını bu bağlamda sürdürmeyi deneyeceklerdir.

Öyleyse, felsefenin neliğini, kimliğini kendine konu edinen bir araştırma, felsefenin hiçbir söylemini, başka deyişle zenginliğini feda etmemek için son derece kuşatıcı sorularla işi koyulmalıdır. Felsefenin neliğini arayış sırasında hiçbir söylem dışta bırakılmamalıdır. Filozof bunu nesnel bir biçimde yaptıktan sonra kendi tavrını da ortaya koyabilir. Nitekim, **Felsefi Söylem Nedir?** adlı yapıtta bu tavır "kavram" konusuna verilen ağırlıkla sergilenmiş; dışdünya-düşünme-dil arasındaki ikizli, üçüzlü ilişkilerin -özellikle dışdünya-dil ilişkisi bakımından- düşünme alanında yer alan kavramlarla kurulduğu açıkça belirtilmiştir. Daha belirgin bir anlatımla, nesne,sözcük-ilişkisi kavram aracılığıyla kurulmaktadır ve yapıtın kavramla ilgili bölümünde de dile getirildiği gibi, kavram, varolma bakımından düşünmede, iletilme bakımından da dilde yer almaktadır. Ayrıca oluşturduğum söylemde kavrama bu denli önem verişim sadece bu yapıtla sınırlı değildir; başka bir çalışmada da ("Kavram Oluşturan Bir Varlık Olarak İnsan" **Felsefe dergisi** 89/2, İstanbul, 1989, ss. 69-71) kavram yaratmanın -ve dile getirmenin- insanı insan yapan en temel nitelik olduğu gösterilmiştir. **Felsefi Söylem Nedir?**'de kavramın gerek kuruluşunda, gerek iletilişinde diğer alanlarla, orada yer alan varolanların katkısı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle de yer yer, özellikle iletilme bağlamında nesne/nesnel olma olanağı yer alacağından, dilbilimle de bağlantılar kurulmaya çalışılmıştır.

Felsefeye kaynaklık edebilecek diğer felsefi söylemler ve bilimsel söylemler, herhangi bir söylemi oluşturan filozof açısından kendi beklentileri doğrultusunda "özgürce" seçilebilir. Felsefedeki bu tür seçimlerde mutlaka bilimdeki ya da felsefedeki en son yaratmalar dikkate alınır diye bir şey söz konusu değildir. (Bu durum belki doğa bilimlerinde "en son doğrulardan yararlanılır" diye belirtilebilir; ama insanbilimleri için böyle bir durum her zaman zorunluğu gerektirmez). Dolayısıyla Dr. Halidun Şen'in "söylem" bağlamındaki eleştirisi geçerli değildir: "Söylem" terimini adı geçen yerden birinci anlamıyla alışım tamamıyla bilinçli bir tavrın sonucudur. Eğer ben, doğrudan dilbilim çalışması yapıyor olsaydım, dilbilimde artık kabul edilen en son tanımı almakla, hatta belki de yaratıcı bir bilim adamıysam en son tanımı zenginleştirmekle yükümlü olabilirdim. Ama felsefede sürdürdüğüm etkinlik açısından "söylem" terimine degin anlamlardan -tanımlarda dile gelen anlamlardan- birini "özgürce" seçip, terimi hep "o" anlamında kullanabilirim; bir kez daha yineliyorum: ben dilbilim yapmıyorum, felsefe yapmaya çabalıyorum. Ben, düşünme-dil, dış dünya-dil ilişkilerini kurarken Platon'un **Kratylos** diyalogundan, Aristoteles'in **Peri Hermenias**'ından yola çıkabileceğim gibi, F.de Saussure'ün **Genel Dilbilim Dersleri**'nden, J.J. Katz'ın **La Philosophie du Langage** (The Philosophy of Language- Dil Felsefesi (Dil-yetisi Felsefesi diyemeyiz)"ından da yola çıkabilirim. Bir bakıma, anlayış biçimini belirleyen herhangi bir kavramın anlamını/anlamlarından birini özgürce seçebilirim. Ama doğrudan doğruya fizik (ya da herhangi bir doğa bilimi), ruhbilim ya da dilbilim -burada kuşkularım var- yapıyor olsam böyle bir seçim -özgür seçim- söz konusu değildir. Ancak salt bilimsel çalışma bağlamında mutlaka son gelişmeler dikkate alınmak zorundadır; ama felsefede böyle bir zorunluluk söz konusu değildir; eğer böyle bir zorunluluk söz konusu olsaydı, Heidegger ve Husserl'in söylemleri hiçbir değer taşımayacaklardı.

Adı geçen yapıtta ve yer yer diğer yazılarımda, herhangi bir felsefi söylemin, genel felsefi söylemle ya da başka deyişle "şimdi", "şu anda" oluşturulan felsefe ile zamanın geçmiş boyutunda oluşturulan felsefi söylemlerin ilişkilerini, felsefe ile felsefe tarihinin ilişkilerini incelerken, buradaki ilişkilerin hiç de bilim/bilim tarihi ilişkilerindeki gibi olmadığını göstermeye çalıştım. "Türkiye'de Bir Felsefe Sorunu Olarak Felsefe Tarihi" (Türkiye Felsefe Kurumu'nun düzenlemiş olduğu "Türk Düşüncesinde Felsefe Akımları Semineri"nde (18-19 Ekim 1990 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi) yapılan konuşma-Yusuf Atılgan için hazırlanmakta olan Armağan Kitapta yayımlanacaktır) başlıklı çalışmamda da belirttiğim gibi Harun Rızatepe'nin bu konudaki düşünceleri felsefe-felsefe tarihi ilişkilerini, felsefi söylemin asıl gerçeğine uygun bir biçimde yansıtması bakımından büyük değer taşımaktadır: "(...) bilimler belli bir çağın ve uygarlığın egemen rasyonalite çerçevesinin, epistemik değer yargıları çerçevesinin belirlediği sınırlar içinde ortaya çıkabilen, ancak böyle çerçevelere bağımlı olarak sürdürülen etkenlikler, uğraş ve ürün alanlarıdır. (...) Oysa felsefe alanındaki ürünler böyle belirleyici, sınırlayıcı rasyonalite çerçevelerine bağlı değillerdir; felsefenin başlıca amaçlarından biri rasyonalite çerçevelerinin temel varsayımlarının açık seçik belirlenmeleri ve bu çerçevelerin

daha geniş usallık kuralları açısından karşılaştırılmaları ve eleştirilmeleridir; bundan dolayı felsefe alanında ürünlerin birikimini ve elenebilirliğini sağlayan, hatta değerlendirmelerin ortak olabilmesini sağlayan, bağlayıcı rasyonalite çerçevelerine yer yoktur; felsefe ürünlerinin rasyonalite çerçevelerine, epistemik değer çerçevelerine, dışarıdan ve yukarıdan bakabilmeleri gerekir, bu çerçevelere eleştirisel ve karşılaştırmalı açıdan yaklaşabilmeleri gerekir, bundan dolayı böyle çerçevelerin sınırları içinde kalmaları başlıca işlevlerini yapamamalarına yol açar." (Agy. Aktaran, Betül Çotuksöken Dipnot: 39; Harun Rızatepe, "Tarihleri ile Bağlantıları Açısından Felsefe ile bilimler Arasındaki Fark Üstüne", **Felsefe Tartışmaları 1. Kitap.** İstanbul, 1987 s.100). İyi felsefe ürünleri Harun Rızatepe'ye göre klasikleşerek eskirler. Felsefenin kendi geçmişiyle ilişkisi, bilimin kendi geçmişiyle ilişkisinden tamamen farklıdır. Çünkü felsefe bilim değildir; felsefenin söylemi bilimsel değildir. Felsefe birçok düşünsel/yaratıcı etkinlikten yararlandığı gibi, bilimden de "gerektiğinde" yararlanabilir-yararlanma, zorunluğu gerektirmez.

Bütün bu gerekçeler bağlamında, **Felsefi Söylem Nedir?** adlı yapıt veya herhangi bir felsefi yapıt, herhangi bir felsefi söylem bilimlerin sonuçlarından yararlanabilir, destekler sağlayabilir. Ama buradaki olanaklılık kipi ile zorunluluk kipini birbirinden ayırmak gerekmektedir. Bilimlerden destek almak gibi bir zorunluluk yoktur. Öyleyse Dr. Şen'in eleştiri yazısında "söylem"e ilişkin olarak belirtilen 3 numaralı tanımı almak zorunda değilim. Bu nedenle de oluşturduğum "iskemle" (örnek, benzetme, Şen'e aittir) çok farklı bir tasarımı olan iskemledir. Çünkü dört ayağı olmak iskemlenin **sine qua non** koşulu değildir. İskemlenin "champ semantique"i "sırtı olmak" yani dayanacak bir bölümü olmak, "ayakları üzerinde yükselmek" (bu ayaklar 3,4 tane olabileceği gibi 12 tane de olabilir), "bir tek kişi için olmak", "oturmak için" olmak gibi dört anlambirimcikten 'sème) oluşuyor. (yoksa Dr. Şen özel sözlüğünde anlambirimciğe ayak mı diyor?) İskemlenin dört anlambirimciğinin olması zorunlu koşul, dört ayağının olması ise zorunlu koşul değil. O halde, "söylem" terimine, dolayısıyla kavramına ilişkin tanımsal belirlemelerden birincisini seçmek olanaklıdır ve bu seçiş yapıtın tamlığını, sağlam bir "iskemle" oluşunu engellemez.

F.de Saussure ile ilgili "anlamama" eleştirisine gelince: Dr. Şen nedense, okuma bağlamını dar tutuyor; gördüğünü değil, görmek istediğini, görmek/anlamak istiyor; sabırlı olup bir satır daha okusaydı ve 22. sayfaya geçseydi, ne denmek istendiğinin, F.de Saussure 'ün tam da kendisinin anladığı gibi anlaşıldığının farkına varmış olacaktı. Ama nedense bu konuları bilmenin ayrıcalığını hep kendisine saklı tutuyor ve dilbilimle (ona göre dil-yetisi-bilimleri) ilgili herkesi, her ürünü "Dil-yetisi-bilimleri Fakültesi" açma gibi "halis" isteğinin gerekçeleri için kurban ediyor.

"Kategorematik-sinkatagorematik" ayrımı, derin bir Antikçağ ve Ortaçağ mantık/felsefe/dil felsefesi bilgisini gerektirdiği için, Dr. Şen'e okuduğu yapıtın **(Felsefi Söylem Nedir?)** dipnotlarını daha dikkatli okumasını ve ayrıca Aristoteles ve Aristoteles çizgisinde gelişen felsefi söyleme ilişkin literatürü (Aristoteles, Porphyrios, Boethius, Abelardus, William Ickham, Locke, Condillac, Bréal ve arkadan gerçekten de Dr. Şen'in iyi bildiği F.de Saussure geliyor) bu konularda aydınlığa erişinceye kadar "iyice" okumasını tavsiye ederim.

"Nokta", "virgül" imlerinin ne türden birer varolan olarak değerlendirilmeleri gerektiğine gelince; Dr. Şen bir kavram gerçekçisi olarak ve bir bilim adamı olarak (kendi deyişiyle bir dil-yetisi-bilimleri uzmanı olarak) hiç kuşkusuz onları dışdünyada varolan birer yapı olarak değerlendirecektir. Bense, felsefi yönden kavramcı/adcı çizgide yer aldığım için onlara dilde varolan birer yapı olarak bakabilirim. Benim uğraş alanım bilim değil, felsefe.

İnsancıl'da yer alan eleştiri yazısında s.12'de. 1.sütunda başlayıp, 2.sütunda devam eden düşüncelerde de Dr. Şen her bilim dalının "kendine yöneldiğini" iler sürüyor. Oysa, felsefeden başka hiçbir etkinlik kendi kendisini soru konusu yapamaz. Bu ayrıcalık felsefeye özgüdür sadece ve bu, felsefenin birçok özelliğini, özgül ayrımını belirlemede birbiriyle anlaşamayan filozofların bile ortak görüşüdür; bir başka deyişle felsefenin ABC'sidir.

SEVİ DOĞSA

şimdi hani diyorum
üstüne üstlük
kağıt helvacı çıkıverse
ansızın
köşebaşından
sonra
çay dalları okşasa
yüzümüzü
bitiverse ardımızda
yıldırım hızıyla
ıhlamur ağaçları
sabahın
nemine batmış dalları
yalayıp
geçiverse enselerimizden
uzansak bulutların üzerine
başımız yukarı doğru
seyre dalsak
yemyeşil çimenleri
sağnak yağsa sevgiler
delip geçse bedenlerimizi
her açılan delikten
sevi doğsa
aksa
güneş gibi

Turgay TOPAL
20.2.1990

Başta da bir dile getirdiğim gibi, Dr. Halidun Şen alanlararası çalışma bağlamında ilginç bir eleştiri örneği sunuyor; kimi konuların aydınlığa kavuşması için önemli bir fırsat yaratmış oluyor (Eğer uygun görürse, bu konuda ortak çalışma bağlamları oluşturabiliriz). Özellikle 12. ve 13. sayfalarda yer alan "etkileşim" şemaları daha da genişletilebilir; bu iletişim ve etkileşim bağı sadece dilbilimlerine/dilbilime özgülenmemelidir kanısındayım; o nedenle oluşturulan şemalara dilbilimleri/dilbilim ya da diğer bilimler ya da sanat eklemesinin de yapılabileceğini düşünüyorum (Prof. Dr. Teoman Duralı da biyoloji bağlamında felsefe-bilimi ve ilişkilerini inceliyor) ve iki şemayı şöyle genişletiyorum:

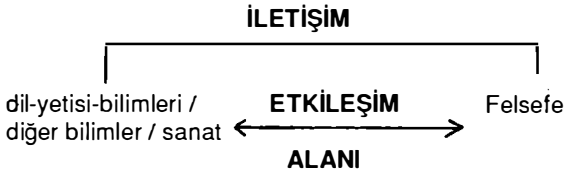

ETKİLEŞİM

FELSEFİ SÖYLEM = dil-bilm söylemi/bilimlerin söylemi/ sanatın-edebiyatın söylemi.

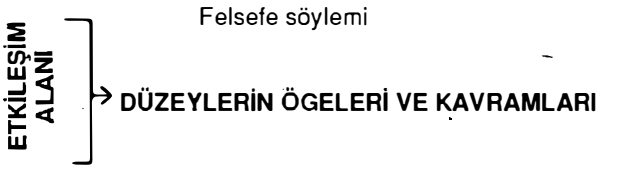

Tartışmanın "yapıcı" olarak sürmesini diler; Dr. Halidun Şen'e sadece Fransızca literatürle sınırlı kalmamasını, dil konularında İngiliz dilinde gerçekleştirilmiş çalışmaları da izlemesini; ayrıca **Dilbilim Araştırmaları** (1990-1991-1992)'na bir kez daha-dikkatlice bakmasını öneririm; dilbilimcilerimize bu denli haksızlık etmeye hakkımız olmadığını düşünüyorum.

(*) İnsanoğlunun zihin yapısı varolanı bilmenin aracı olarak genellikle sınıflandırma/bölme edimini araç kılmıştır. Bu işlemleri yaparken de kavramlar/terimler nirengi noktaları olmuşlardır. Hangi düzlemde olursa olsun, varolanlar, kavramlar/terimler aracılığıyla birbirinden ayırt edilebilir. Böyle bir etkinliği gerçekleştirmek bir bakıma, bilimsel çalışmaların, hatta felsefi çalışmaların özünü oluşturur. Ancak bütün bu sınıflandırma/bölme çabalarının tam da var olana uygun olduğunu, aralarında upuygunluk (adaequatus) türünden bir ilişkinin bulunduğunu ileri sürmek olanaksızdır. Bunun olanaksızlığına ilişkin bilinci bize veren de kuşkusuz felsefedir.

Dille ilgili çalışmalar söz konusu olduğunda oluşturulan kavramlar/terimler de zamanla yeni anlamlar kazanabilirler. Yapılan sınıflandırma/bölme çabaları bir süre sonra yeni buluşlarla geçersiz hale gelebilir. Bilim adamları, filozoflar varolanı kendi tasarımlarına göre yeniden betimlerken yeni kavramlar/terimler yaratırlar. Bilim ve felsefe etkinliği de yeni kavramlar / terimler, çok güncel olan bir deyişle yeni paradigmalar yaratmaktan başka bir şey değildir. Eğer böyle olmasaydı, Antikçağ terminolojisinin üzerine hiçbir şey eklenemezdi.

Dile getirdiklerimi şu örnekle de göstermek istiyorum -ayrıca bu yazının bağlamı bunu gerektiriyor-: bilindiği gibi insanın neliği, özü sorunu, Antikçağın en büyük sorunlarından biri; verilen yanıtların en belirgin olanı, insanın "logos"u olan bir varlık olarak gösterilmesinde yer alıyor. "Logos" son derece zengin bir deyiş; söz, düşünce, dil, akıl vb. demektir. Öyleyse insan öteden beri dili olan, aklı olan bir varlık olarak belirlenmektedir. Vaktiyle bir tek "logos" sözcüğü, kavramı birçok şeyi, insanın birçok niteliğini açıklarken, aradan geçen süreçte ve özellikle günümüzde ne denli çok ayrıntıya iniliyor; gerçekliğin her bir katı-âdeta- yeni yeni oluşturulan kavramlarla/terimlerle açıklanıyor.Öte yandan, özellikle Aristoteles'in söyleminde belirginlik kazanan iki tür varolma ilkesi söz konusu: "dynamis" olarak yani gizilgüç olarak, potansiyel olarak varolma; "energeia" yani edimsel olarak, aktüel olarak varolma.

Bu iki önemli belirleyişi ya da tutamak noktasından sonra asıl konuya geçilebilir: Antikçağdan günümüze, her konuyla ilgili terminoloji büyük bir zenginlik kazanmıştır ve hiç kuşkusuz bu, hep devam edecektir. Dilbilimi bağımsızlaştırdığı herkesçe kabul edilen F.de Saussure de "Langage", "langue", "parole" ayrımını getiriyor. Aslında bu sözcükler sözlüklerde öteden beri var; ama onları belli bir görüş doğrultusunda yeniden yaratan F.de Saussure oluyor.

Nesnelliği göz ardı etmeden, herkesin ilk ağızda başvurabileceği genel bir sözlüğü alıp değerlendirmelerimize oradan devam edelim: **Grand Robert de la Langue Française**'in 1989 basımında "langage" ve "langue" için ne dendiğine bakalım kısaca: "langage" için "bir sesli simgeler (söz) dizgesi aracılığıyla ve gerektiğinde, bir dili kuran yazılı imler (yazı) aracılığıyla kullanılan, insanlar arasındaki iletişimle ve düşüncenin anlatılmasıyla ilgili işleyiş" deniyor. Kişi, hayvan, makine gibi çeşitli yapılar arasındaki iletişimi sağlayan sesli ya da yazılı im dizgesi. (s.941, 1.sütun). "Langue"a gelince, onun için de "bir insan grubunda ortak olarak bulunan, iletişim ve zihinsel anlatım dizgesi" deniyor (s.944, 2. sütun). Bu tanım denemesinin hemen altında da J.Vendryes'ten bir alıntı var:" (...) dil (la langue), aynı toplumsal grubun tüm bireylerine benimsetilen ideal dilsel bir biçimdir.

J. Vendryes, **Le Langage,** s.285

Genel bir anlamda, sözcük (dil-la langue) sık sık dilyetisinin (dilin) (le langage) eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır" (s.944, 2.sütun). (hiç kuşkusuz sözlükteki açıklamalar çok daha uzun; burada konumuz için gerekli olan alınmıştır sadece.)

Öyleyse "langage"ı "dil-yetisi" diye Türkçe'ye çevirmek mümkün olduğu gibi, genellikle dil, gizilgüç halindeki dil (henüz aktüellik kazanmamış ama dilin-bir grubun ortak dili olarak oluşabilmesinin onsuz olunmaz koşulu olarak görülebilir) diye de Türkçe'ye çevrilebilir ve bağlamına göre de "langage"ın mı yoksa "langue"ın mı kastedildiği rahatlıkla anlaşılabilir. Örneğin geçenlerde **Le Monde**'un kitap ekinde (3 Temmuz 1992) **La vie**

YOKTUNUZ SİZ

-adının sonuna soru işareti koyan kıza geç kalmış bir yanıt.

Neydim ben sessizlikten
buzdan bir heykel
köy ilkokulunun bahçesinde
donmuş zulfardı değerken
tenime, kendimi siz diye öperken...

odaydım iç içe kendini kareleyen
çekerdim böyleyken camdan siyah perdeleri
saklardım kendimi kendimden...

yaprağın biri düştü gökyüzünün
açık kalmış penceresinden, sesinizdi
günışığı, tuzla buz olmuşluğu sessizliğin
aynalarının
damla başına çoğaltırken sesinizin kırılmalarını
eridim buzdan bir heykelken, size geldim
tam sevinç olmuşken
yoktunuz siz neredesiniz...

Faruk BAL
Temmuz 92 Balıkesir

du langage deniyordu. Sanırım bunu "dil-yetisi yaşamı" diye Türkçe'ye çeviremeyiz; "dil yaşamı" demek zorundayız.

Dilbilim terimleri sözlüğü neler diyor "langage" için?: "İnsanın sesli göstergeler aracılığıyla ya da doğal diller kullanarak anlaşma, bildirişim sağlama yetisi. Dil-yetisi hem toplumsal, hem bireysel özellikler içeren çok karmaşık nitelikli bir bütündür" **(Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü** Prof.Dr.Berke Vardar yönetiminde, ABC Kitabevi, İstanbul, Ankara, İzmir, 1988, s.81). Burada da görüldüğü gibi "langage"a karşılık olarak sadece "dil-yetisi"öneriliyor; ama bu karşılık her bağlamda geçerli değil gibi görünüyor.

Adı geçen yapıtta "langue" için de şunları deniyor: "Belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesi. F.de Suassure'ün yaptığı ve birçok dilbilimcinin benimsediği ayrıma göre, dil-yetisinin toplumsal ürünü olan dil, bu yetinin bireylerce kullanılabilmesini (bak.**söz)** sağlayan ve toplumca benimsenmiş olan uzlaşımsal bir düzendir. Hem gösterenlerle gösterilenlerin birleşmesiyle oluşan bir dizge, hem de bu birleşimin ürünü olan göstergelerle bunları oluşturan ve bunların oluşturduğu öğelerin işleyiş kurallarını içeren bir düzenektir. A.Martinet'nin ünlü tanımına göre "bir dil, insan deneyiminin, topluluktan topluluğa değişen biçimlerde, anlamsal bir içerikle sessel bir anlatım kapsayan birimlere, başka deyişle anlambirimlere ayrıştırılmasını sağlayan bir bildirişim aracıdır; öz nitelikleriyle karşılıklı bağıntıları bir dilden öbürüne değişen ayırıcı ve ardışık birimler, başka bir deyişle sesbirimler biçiminde eklemlenir." (s.75)

F.de Saussure'ün söyleminde daha çok bu denli ayrımlaşan yapı, İngilizce literatürde benzer yorumunu çok farklı kavramlarla/terimlerle buluyor. (Ayrıca şunu da belirtmek gerekiyor: İngilizcede "Langage" ve "langue" da "language" ile karşılanıyor.) N. Chomsky'den beri de "competence", "performance" ayrımı var. Prof. Dr. Ahmet Kocaman, **Dilbilim Araştırmaları** (1990)'nda (Hitit Yayınevi) yer alan Dilbilim Terimleri Sözlüğü"nde "competence" için "yeti" ve "edinç"i öneriyor (s.63); "performance" için de "edim" ve "dil kullanımı"nı öneriyor (s.180). **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'**nde ise şöyle deniyor "Competence-edinç" için: "Üretici dönüşümsel dilbilgisinde konuşucu-dinleyicilerin edinmiş oldukları, daha önce hiç duyup söylemedikleri tümceleri de kapsayan sonsuz sayıda tümce oluşturup anlamalarını sağlayan dilsel bilgi. Bir üretim ve yorum düzeneği olan edinç, 'dilbilgisi' denen açık seçik kuralların oluşturduğu bir düzendir. Edim, edincin gerçekleşme düzlemidir. N.Chomsky'nin ortaya attığı edinç kavramı, üretici süreçler dizgesi niteliği taşımasıyla kimi yönlerden benzediği F.de Saussure'ün **dil** kavramından ayrılır" (s.92). "Performance-edim" için de şunlar deniyor: "Üretici-dönüşümsel dilbilgisi anlayışında edincin konuşucularca dilin kullanımı sırasında gerçekleştirilmesi. Chomsky'deki edim kavramı, bellek, dikkat, vb. etkenlerin koşullandırdığı, kimi yönlerden F.de Saussure'ün **söz** kavramını anımsatan konuşan bireylerdeki dilsel yeteneğin kullanılmasıyla ortaya çıkan olguyu belirtir." (s.91)

Bütün bu açıklamalardan sonra şu koşutlukları kurmak olanaklı gibi görünüyor:

ÖZELLİK - İŞLEV - İŞLEYİŞ	**TAŞIYICISI**
Potansiyel olarak tüm insanlarda	
Langage (genel olarak DİL) (dil-yetisi)	Tüm insanlar
Aktüel olarak belli bir insan grubunda, potansiyel olarak bireyde	
Langue (Dil) (Competence)	Belli bir grubun bireyleri
Aktüel olarak tek bir kişide	
Discours/parole (Söylem/söz) (Performance)	Tek insan, birey

Bütün bu açıklamalardan sonra, "Sciences du langage" için "dil-yetisi-bilimleri" yerine "Genel dilbilimleri" ya da "Dilbilimleri" deyişini; "Linguistique-Linguistics" yerine de "Dilbilim" (zaten bu, benimsenmiş bir deyiştir) deyişini öneriyorum.

Ayrıca, bireyde, dil-yetisi ya da genellikle dil potansiyel-gizilgüç olarak vardır; hatta dil de gizilgüç olarak vardır. Bireyde aktüel ya da edimsel olarak varolan sadece söylemdir, sözdür. "Genellikle dil" ve "dil", "söylem"in ya da "sözün" **sine qua non** koşuludur; mantıkça bir deyişle tözsel olandır; söylem ya da söz ise ilineksel olandır ama bu aynı zamanda ayrılmaz bir ilinekselliktir.

AMAÇLARI NE?

Dr. Halidun ŞEN

Sayın Necmettin Borteçin'in "EGEMEN DİLLE NEREYE" (1) başlıklı yazısı toplum-dil-bilim, felsefe, ruh-dil-bilim, dil-bilim, metin-bilim, toplum-bilim, ruh-bilim alanlarını içeren bir konuyu işlemeye çalışıyor. Ancak yazının ağırlığı, daha çok, toplum-dil-bilim, dil-bilim ve felsefe alanında. Yukarıda adı geçen alanların hepsi bağımsız birer bilim dalıdır. [bazılarına göre felsefe dışında, bana göreyse tüm bilim dallarının doğmasına neden olan, bilim dallarının, içinde bulunduğumuz bağlamın belirlediği anlamda, anası rolünü üstlenmiş olán felsefede de kısmen dahi olsa bilimsel düşünce biçimini ve kavramlarını aramak insan olarak hakkımızdır; kaldı ki bu bilimsel düşünce biçimi ve kavramları felsefede vardır. Yani felsefeyi bilimsel değildir deyip bilimsellikten soyutlayamayız. Felsefe dolaylı ya da dolaysız, sırasıyla, hem bilim içi kabul edile-bilir, hem bilim dışı, ama unutulmaması gereken: Felsefenin özünde bulunan, bilimleri doğuran düşüncelerin biçimlenişi olgusudur. İşte felsefenin gücü, genişliği (ilgilendiği alanlar anlamında). Ve de tüm insanlık ve bilim dalları için gerekliliği bu gerçekliğin çözümlenmesinde yatar.]. Sözü edilen bilim dalları bir-birleriyle "iletişim", "etkileşim" ilişkisinde olmalarına karşın (birliktelik içinde olmaları demektir bu) bağımsızlıklarını sürdürürler. Böylelikle birbirlerini tamamlama olanağına ortak bir alanda, ortak bakış açılarıyla kavuşurlar. İşte gerçek bilimsellik budur. Bilimsel kültürün gereği olan alanlar arası "iletişim", "etkileşim" "échanges interdisciplinaires" olgusunun ne denli önemli olduğunu genç araştırmanlara (Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi'ne bağlı "Le Centre National de la Recherche Scientifique" araştırman 2 kategorisindeki "CR 2" araştırmanlardır söz konusu olanlar) anlatmak üzere Paris'te "Palais de la Découverte" te 12-17 Nisan 1992 tarihinde düzenlenen -"C.N.R.S." tarafından- alanlar arası açılış" ouverture interdisciplinaire" yetişim (formasyon) stajı yukardaki düşüncelerimin Batı Bilim Dünyası'ndaki geçerliliğinin kanıtıdır. Bu bilimselliği kavrayan bir kişi, bir bilim dalında o bilim dalının. gözlükleriyle bakılması gereken bir düşünceye, sava, kurama başka bir bilim dalının gözlükleriyle bakma-malıdır, eğer bakarsa Sayın Borteçin'in F.de SAUSSURE ve yapısal dil-bilim konusunda(2) düştüğü yanılgıya düşer. Bu armutla elmayı toplamaya benzer. Her ikisi de biyolojiktir (diğer özelliklerinin yanı sıra), etlidir, her ikisinde su vardır, çekirdekler vardır, her ikisinin ince kabuğu vardır; ancak ikisi de ayrı birer meyvedir ve toplanamazlar, Sayın Borteçin armutla, elmayı taplamaya kalkmıştır. Yani Sayın Borteçin toplum-bilim gözlüklerini takıp dil-bilime bakmış, daha sonrada bu iki bilim dalının ortak alanı olan (buluştukları etkileşim alanı anlamında) toplum-dil-bilim alanında sorular sorarak, F.de SAUSSURE'ü ve yapısal dil-bilimini "Dil dizgesinin incelenmesi, bu dizgeyi yaratan tarihsel ve toplumsal olguların soyutlanmasını gerektirir"(2*) düşüncesinden dolayı yermiş, Toplum-bilim ve toplum-dil-bilim (bunlara felsefeyi de kata-biliriz bu bağlamda) gözlükleriyle bakıldığında Sayın Borteçin yerden göğe haklı, ama dil-bilim gözlükleri takıldığında Sayın Borteçin büyük bir yanılgı içinde, çünkü bu üç bilim dalının işlevleri çok farklı, ulaştıkları sonuçlarda. İşte bu durumdan bizleri kurtaran, bilim dalları arasındaki bağımsız birliktelik ilkesine dayanan bilimselliktir. Bu bilimsellik ilkesinin sonucu dil-bilim+ toplum-bilim - toplum-dil-bilim olgusuna ulaşmıştır. Başka bir deyişle, iki ayrı bilim dalı (toplum-bilim ve dil-bilim) ortak bir alanda - etkileşim alanında- (toplum-dil-bilim) buluşarak, ortak bakış açılarıyla, farklı sonuçlara ulaştıkları sorunların üstüne ortak yol(lar) kullanarak gitme gereksinimini duymuştur. Gerektiğinde, bu gereksinimi duymaktır, bu gereksinime yanıt vere-bilmektir gerçek bilimsellik. Sayın Borteçin'in yaptığı gibi, yazısı bağlamında eleştirdiği, Aristoteles'in iki değerli mantığa dayanan düşünce biçimi ile F.de SAUSSURE'ü ve yapısal dil-bilimi eleştirmeye kalkarsanız, çok değerli mantığa dayalı "N. VALEUR" bilgi çağı bilimselliğinin anlayışı içinde düşünceleriniz geçerli olmaz, olamaz (Sayın Borteçin'in yazısında "Bilimsellik" paragrafı baştan sona iki değerli mantıkla kaleme alınmıştır); nedenlerini de çok kaba hatlarıyla yukarda açıkladığım inancındayım.

Sayın Borteçin hangi gözlükleri takıp nereye baktığını bilseydi, daha doğrusu gereken temel bilgi birikimine (yazımda sözü edilen bilim dallarının hiç olmazsa bir ikisinde, özellikle dil-yetisi-bilimleri alanındaki bilim dallarının bir ikisinde) ulaşmış bir kişi olsaydı F.de SAUSSURE'ü, yapısal dil-bilimini, yerdiği biçimde ele almazdı, alamazdı; bilgilerinin beslediği düşünce biçimi buna ola-

nak sağlamazdı. Sayın Borteçin'in (bilimsel açıdan) beceriksizce anlatmak istediklerini çok iyi anladım, yineliyorum, yerden göğe haklı anlatmak istediklerinde toplum-bilimsel alanda, ama işlevi çok farklı olan dilbilim alanında bu haklılık geçerliliğini yitirmektedir. Burada toplum-dilbilim işin içine girer. Sayın Borteçin'in bir bilim alanına ait düzeyler arası ayırımı yapmayı bir kenara bırakın alanlar arası ayırımı dahi yapmadan savunmaya çalıştığı düşünceleri, bir düşünür, aynı zamanda bir yazın eleştirmeni olan Mikhail BACHTİNE, öğrencisi VOLOCHİNOV'un adını kullanarak yayımladığı yapıtında(3) (birinci basım 1929 yılında VOLOCHİNOV'un adı kullanılarak Leningrad'da "Marksizmi filosofija jazyka" başlığı altında yayımlanmıştır) toplum-bilimsel metodun dil-bilime uygulanması denemesiyle yirmili yıllarda ortaya atmış ve savunmuştur. Sonuçta toplum-dilbilime gidiş ortaya çıkmıştır. Mikhail BAKHTİNE sözü edilen yapıtında (Bak. (3) sayfa 89-89n, 90, 91-91n, 92-92n, 98) dil-bilimsel gözlüklerle bakarak F.de SAUSSURE ve Charles BALLY'i dil-bilim alanında yüceltir. Ama bu yüceltmeyi "philosophico-linguistique" felsefi dil-bilimsel gözlükleri takıncaya kadar sürdürür. Bu gözlükleri taktıktan sonra başka bir alana girmiş olduğunun bilincinde olarak (bunu kendisi sayfa 89-89n de belirtir -bak.(3)-) girmiş olduğu alanda soruna nasıl bakılması gerektiğini açıklamaya çalışır. Bu açaklamalarda alanların bağımsız birlikteliğine saygı gösterir. Düzeyleri bir-birinden ayırır. Sayın Borteçin kusuruma bakmasın ama Mikhail BAKHTİNE, kendilerinin yaptığı gibi, Fransızlar'ın bir deyişiyle, "porselen mağazasında bir fil" gibi hareket etmez açıklamalarında, eleştirilerinde. Alanlara, alanlar içi düzeylere saygılıdır. Alanlar ve alanlar içi düzeyler arası "iletişim", "etkileşim" ilişkisine saygılıdır; kısacası bilimsel düşüncenin, tutumun en güzel örneklerinden birini verir BAKHTİNE bu davranışıyla yirmili yıllarda. **Herkes, özellikle her-şeyi bilirim, her bilimsel alanda yazarım diyenler için ders alınacak güzel bir örnektir BAKHTİNE örneği, özenle belirtirim.**

Yazılarda tırnak içine alınmış başkalarına ait aktarılan bölümler verilirken en azından aktarılan bölümün yazarının adı, yapıtın ya da yazının başlığı, bu bir kitapsa basım-evinin adı, yılı, yeri, sayfası, yok bir yazıysa, dergi ya da gazetenin adı, tarihi sayısı, sayfası ya yanında ya da dip not olarak belirtilmelidir. Bunlar yapılmamışsa yazının ciddiyetine gölge düşer. Ayrıca bölümü aktarılan kişiyi ve okuru önemsememekdir bu tutum; buna da, kim olursa olsun hakkı yoktur (bu aktarılan bölüm yazılı değilde sözlüyse, söyleşi, seminer, sempozyum vb., söylenenin adı, söylenen yerin adı, konunun başlığı, yeri tarihi verilmelidir). Bu özensiz tutuma, yazarla okur arasındaki güven ilişkisi adını takmaya kalkmayalım çok gülünç olur aşağıdaki iki nedenden dolayı:

1) Aktarılan bölümün (yukarda açıklanan gereklerin tümü anlamında) nereden alındığı belirtilmeliği takdirde, yazar okuyucusunun en doğal haklarından biri olan, aktarının denetimi olanağını elinden almış oluyor; verileri olmayan bir aktarıyı nasıl, nerede bulup inceleyebilirsiniz?

2) Aktarılan bölümün nereden alındığı (yukarda açıklanan gereklerin tümü anlamında) belirtilmediği takdirde yazar, okuyucusunun bilgi edinme olanağını yok ediyor, bu olanağı okuyucusuna tanımıyor: verileri olmayan aktarının kaynağını okur nereden, nasıl bulup eseri tümüyle okima, bilgi edinme olanağına sahip ola-bilir?

Çıkan sonuç şu: Ben yazıyorum siz okuyun, bu size yeter. Eğemen yazar, eğemenlik altındaki okur anlamını taşır yukardaki sonuç. KORKUTUCU, tek kelimeyle KORKUTUCU; "EĞEMEN YAZAR(LAR)LA NEREYE?" demek geliyor insanın içinden.

Eğer dizgi hatası yoksa, Sayın Borteçin yukarda adı geçen yazarlar sınıfına giriyor F. de SAUSSURE'ün tümcesini hiç-bir veri vermeden aktardığı için. Sorumlu Sayın Borteçin değil, Türkiye'de verilen eğitim ve öğretimdir. İnsanlarımız bu şekilde yetiştiriliyor. Bunun değişmesi gerekli. Benim bu yazdıklarım Sayın Borteçin ve onun gibi davrananlara bir uyarı Türkiye'de yerleştirilmiş olan eğitim ve öğretim biçiminden kaynaklanan bu tür tuzaklara düşmemeleri için; yoksa kesinlikle bu kişileri sorumlu tutma değil, bu kişileri bir suçlama değil. Benim sorumlu tuttuğum, suçladığım, insanlarımızı bu duruma düşüren eğitim ve öğretim düzeni ve onun koruyucularıdır. Bu düzeni koruyanlar, "dolaylı koruyanlar", "dolaysız koruyanlar" diye iki sınıfta toplanırlar. Benim dil-yetisi-bilimleri fakülte ve yüksek-öğretim kurumlarının açılması için verdiğim uğraşa suskun kalanlar, dille ilgili olup da suskun kalanlar, bu düzeni "dolaylı koruyanlar" sınıfına girerler; "GELECEK" bu insanları sorgulayacak, ağır bir biçimde suçlayacak ve mahkûm edecektir, buna hiç kimsenin şüphesi olmasın.

Mikhail BAKHTİNE göstergenin toplumsal niteliği olduğunu öne sürerek bir dil-bilim sözcelemesinin toplumsal olduğunu, bireysel olmadığını belirtir; bu sonuca F.de SAUSSURE'ün dil/söz ("langue/parole") ayırımına, yani kavramların kapsamlarını ikiye bölerek yapmış olduğu çözümleme yöntemine "dichotomie" karşı çıkarak ulaşır. F.de SAUSSURE'e göreyse, çok kaba hatlarıyla söylenirse bizi ilgilendiren bağlamda, **dil, dil-yetisinin toplumsal ürünüdür**, söz ise sözü edilen yetinin **bireylerce** kullanıla-bilmesidir; biraz daha açarsak, **toplumsal bir ürün olan dil,** bu yetinin **bireylerce** kullanıla-bilmesini sağlar, bu da ancak benimsenmiş olan uzlaşımsal bir düzen içinde olur. F.de SAUSSURE'ün kuramını, savlarını, kavramlarını, sözlerini, tümcelerini, kısacası F.de SAUSSURE'ü yeğlemek ya da yermek ya da yerine göre hem yeğlemek, hem yermek için ya da yorumunu yapa-bilmek için on yıl süren (Sorbon Üniversitesi'ndeki süredir bu) dil-yetisi-bilimleri yüksek-öğretimini görmek dahi bazan yetersiz kalır; F.de SAUSSURE konusunda uzmanlaşmış olmak gereke-bilir; özel bir çalışma ister / isteye-bilir yukarda sözünü ettiğim yüksek-öğretimde elde edilen bilgilerin desteğinde. F.de SAUSSURE'ün nerede, niye, hangi bağlamda neyi, ne

için söylediğini kavraya-bilmenin önemi çok büyüktür. Bu soruları çözümleyerek yanıtlamaya çalışırken alanları, alanların düzeylerini karıştırmamak gerekir. Bu da ancak uzmanların işidir. Bilim adamlarının tümcelerinden birini, nereden alındığı dahi belirtilmeden, alıp sözde aktarak o tümce üzerinde yorum yapmak ciddiyetten uzaktır. Hele ki o bilim adamının bağlı bulunduğu ya da yarattığı (öncülük ettiği) akım konusunda ucuz yorumlara girmek o bilim dalının uzman bilimcisi olmadan, iki değerli mantık dahil hiç-bir mantığa sığmaz. Bu söylediklerim, bilim dallarıyla insanlar arasındaki gerekli ilişkiyi / ilişkileri kısıtlayıcı değildir. Tam tersine bu ilişkiyi / ilişkileri kısıtlama olgusunu / olgularını engelleyicidir; çünkü gerekli bilgiler elde edilmeden (söz konusu bilim dal(lar)ında) yapılan yorumlar, genelde yanılgılı sonuçlara ulaştığından temel bilgilerde, ilişkileri kısıtlar, hatta çıkmaza sokar; bu bir yarar değil, zarardır topluma, toplumsal çıkarlara, düşünen insanın düşünce özgürlüğüne ve bu özgürlüğün diğerlerinin özgürlüğünü kısıtlamadan, kullanımına.

Sayın Borteçin diyor ki "Örneğin, bir ödül kurumu toplanır ve der ki....." "Bu yıl ödüle değer eser bulunamadı." Aktarılan şudur ..... iyi eserler ödül alır. Ya da, ödül alamayan eser kötüdür."(4) Bu bağlamda alınan / aktarılan çözümlemesinde, "İyi eserler ödül alır. Ya da, ödül alamayan eser kötüdür." yorumlaması (aktarılanın yorumu) iki değerli mantık yürütme biçiminin en güzel örneklerinden biridir. Çok değerli mantığa göre (bir anlamda çok boyutlu mantıksal örü "réseau mental multidimentionnel") alınan / aktarılan çözümlemesi dil çeşitlemelerinin ruh fizyolojisi içinde, mantıksal-bütünlükler denilen "entités mentales" dil-bilimsel-bütünlüklere ve anlam-bilimsel-bütünlüklere dayanılarak incelenseydi (örneğin, birinci çözümleme iki mantıksal-düğümün diğer mantıksal-düğümlere "noeuds mentaux" bağlı olarak çözümlemesidir. Buradaki iki mantıksal-düğüm, farklı iki mantıksal-bütünlük olan gösterenin mantıksal-bütünlüğü ve gösterilenin mantıksal-bütünlüğüdür. Teknik detaylara girmeğe bu tür bir yazıda gerek görmediğim için diğer - oluşanlar ve oluşturanlar sınıfına giren - mantıksal-bütünlüklerden burada söz etmiyorum.), sonuçlardan bir tanesi olan **verilen ödüle değer eser bulunamadı** sonucuna ulaşılırdı ki bu da eserin iyi ya da kötü oluşu anlamına gelmez çok değerli mantığa göre; ama bu ödülün değeri nedir, değer çizgisi neresidir, nasıldır, niçindir, nedendir, koşulları, bağlamı nelerdir vb. sorgulama biçimi yukardaki yöntem(ler) içinde, sonuçlardan biri olan, **verilen ödüle değer eser bulunamadı** sonucunu doğrular. "....." Bu yıl ödüle değer eser bulunamadı "....." tümcesinde sorgulanan salt **eserin** iyi ya da kötü oluşu kavramı değil (aynı zamanda) **ödülün** değeri kavramıdır yukarda çok kaba hatlarıyla açıklanan yöntem içinde. Ayrıca eser / ödül (değer kavramları açısından) ilişkisinin açaklaması, yorumlaması, çok değerli mantıkla sonuca / sonuçlara ulaşılması yukarda belirtilen sorgulamaların tek, tek çözümlemesinden geçer (çözümlemesiyle olur anlamında). Kısacası, bu çözümlemeler, yineliyorum, bilimsel olarak (özellikle bana göreci değil), ANCAK yukarda çok kaba hatlarıyla açıklamağa çalıştığım" alınan / aktarılan" iç ve dış (aralarındaki) ilişkilerinin çözümlemesiyle olur. Bu çözümlemelerin de ne olduğu yukarda çok kısa bir biçimde anlatıldı.

Dil çeşitlemelerinin ruh fizyolojisi dersi Sorbon Üniversitesi'ndeki dil-yetisi-bilimleri yüksek-öğretiminde gösterilen (zorunlu, seçmeli zorunlu, seçmeli serbest) kırk-altı dersten biridir. Üçüncü yılda görülür, zorunlu seçmeli bir derstir (bana göre zorunlu derslerden biri olmalıydı, Sorbon Üniversitesi'nin eleştirdiğim tutumlarından birisi de budur.). Sayın Borteçin'in yukardaki bilgi kaynaklarından yararlanma şansını elde etmiş olduğunu sanmıyorum. Ayrıca yazısından da anladığım (Türkiye'de her önüne gelenin yaptığı dil ve dil-yetisi-bilimleriyle ilgili ileri, geri yazma tutumunu da belirtmeden geçemeyeceğim) dil-yetisi-bilimlerinin bilincine varmamış /vardırılmamış oluşudur. Nasıl varsın ya da varsınlar ki? Türkiye'de dil-yetisi-bilimleri bilincini yerleştire-bilecek bilim adamlarını yetiştirecek olan dil-yetisi-bilimleri fakülte ya da yüksek-öğretim kurumları yok ki. Şimdi dönüp soruyorum, bu okulları zamanında olanakları olduğu halde açmayanlara, bu-gün için de açılması için verdiğim uğraşı uzaktan seyredenlere, Sayın Borteçin ve onun gibilerin (iyi niyetli olup bir şeyler yapma, ortaya çıkarma, yararlı olma çabası / çabaları içinde olanlar) yukarda sözünü ettiğim bilgi kaynaklarından (yuvalarından) yararlanma şansını elde edememiş olmalarından MEMNUNMUSUNUZ? Türk aydınının, insanının bu konudaki bilgi yetersizliğini bir kenara bırakın, temel bilgi yetersizliği sizleri rahatlatıyormu? Amacınız nedir- Siz dışardan, biz içerden vuralım düşüncesimi Türkçe'yi, Türkiye'yi?

Özellikle, Atatürkçü dilciler, Atatürkçü bilim adamları, Atatürkçü dil dernekleri, Atatürkçü kurumlar, Atatürkçü yazarlar, Atatürkçü şairler, Atatürkçü düşünürler vb., hem aydın, hem Atatürkçü diyen / denilen Atatürkçü aydınlar, tüm aydınlar, neredesiniz? Niye susuyorsunuz bir bilim yuvasının açılması için verilen uğraş karşısında? Niçin bir destek yok? Bir iki satır, bir iki satırcık dahi yok yazılarınızda bu konuda? Yoksa bir KORKUNUZMU VAR? Ya da GERÇEKTEN ATATÜRKÇÜMÜSÜNÜZ? Bazan insan ŞÜPHEYE DÜŞÜYOR.

GÖNDERMELER:

(1) A. Necmettin Borteçin, Egemen Dille Nereye, İnsancıl, Temmuz 1992, sayı 21, sayfa 5,6.

(2) Bak. (1) "Bilimsellik" paragrafı, sayfa 6.

(2*) Bak. (2).

(3) Mikhail BAKHTİNE (V.N.VOLOCHİNOV), préface de Roman JAKOBSON, traduit du russe et présentépar Marina YAGUELLO, Le marxisme et la philosophie du langage, essai d'application de la méthode sociologique en linguistique, les éditions de Minuit, 1977, Paris, 233 s.

(4) Bak. (1), sayfa 5.

ÜÇ DEĞİNME VE CİNAYET

Süreyya EVREN

ŞAŞIRTMACA

Halidun Şen'in yazısı[1] çok olumlu sonuçlar doğurabilirmiş gibi gözüken bir isteği, felsefe ile dilbilimin ortak bir dilde, etkileşim alanında buluşması isteğini konu alıyor. Bu iki dalın birlik içinde çalışmaları, birbirlerine yadsınamayacak katkılarda bulunmaları için kendi bağımsızlıklarını korumalarını, birbirlerine egemenlik kurma eğiliminde olmamalarını şart koşuyor.

Oysa hemen ardından, bir dilbilimci olarak, dilbilim üzerine düşünmüş felsefecilerin düşüncelerini, dilbilimin temel bilgi ve kuramlarından yoksun olmaları açısından eleştiriyor, yargılıyor. Ancak kendisinin de felsefenin temel bilgi ve kuramlarını bildiği söylenemeyeceği için felsefecilerden eleştiri (yargı?) beklediğini belirtiyor.

Şaşırtmaca burda başlıyor. Felsefe ile dilbilim (ve diğer bilimler, kimya, fizik, vb...) arasındaki yöntem farkını iki taraf ta birbirinin temel bilgi ve kavramlarını öğrensin diyerek geçiştirebilir miyiz?

Dilbilimin temel bilgi ve kavramları bellidir. Halidun Şen'in de söylediği gibi "Dilbilimciler dilin kurallarını tayin ve tespit etmezler, dilbilimcinin uğraşı her türlü dili incelemektir. Bu inceleme dilin özellikleri gözlemlenerek yapılır. Demek ki dilbilimin verileri dilbilimcide değil dilde saklıdır. Tüm veriler dilin kendisindedir. İlk dilbilimcinin kim olduğunu kesinlikle söyleyemeyiz ama bir 'ilk dilbilimci' varsayarsak, bu kişi dilbilimci olabilmek için gerekli temel bilgi ve kavramları varolan dillerde (genel anlamda dış dünyada) bulacaktır.

Bir 'ilk felsefeci' varsaydığımızda ise farklı bir durumla karşılaşıyoruz. 'Felsefenin temelde dünya görüşü olduğunu, yaşamı anlama, yorumlama, kavramlaştırma, bu kavramlaştırmayı düzenleme, eleştirme çabası (+ bu çabayı da inceleme çabası)[2] olduğunu kabul edersek -ki bunu kabul etmek ya da etmemek bilimsel bir tercih değil felsefi bir tercih olacaktır- ilk felsefecinin elinde hiçbir temel bilgi ve kavram bulamayız. Eğer felsefenin alanına girebilmek, felsefeci olabilmek için, felsefenin temel bilgi ve kavramlarını bilmek gerekiyorsa hiç kimse 'ilk felsefeci' olamaz. Hiç kimse 'ilk felsefeci' olamazsa hiç kimse 'sonraki felsefeciler' de olamaz, yani dünyada ilaç için bir tek felsefeci yoktur.

Demek ki -yukarıda düşündüğüm mantık yürütme[3] hatalı değilse- Halidun Şen'in önerdiği felsefe tanımı çelişkilidir.

Halidun Şen A dili (dil-yetisi-bilimleri dili) + B dili (felsefe dili) = C dili (ortak dil-etkileşim alanı) tasarısını gerçekleştirebilmek için felsefenin felsefe olmayı bırakıp bir bilime dönüşmesini istiyor. Böylece bilim-felsefe ikilisinden çok daha kolay bir birleşme iki bilim arasında sağlanacak.

Üstelik bilim-felsefe birleşmesinin olanaklarını ANCAK FELSEFE araştırabilir.

"Günümüzde felsefe bilimi konu edebiliyor. Bilim de felsefeyi ele alabiliyor. Örneğin, felsefe metinlerinin dilbilimsel incelemesi, felsefeciler topluluğunun sosyolojik incelemesi gibi."[4] Birbirini konu etmekten fazlası, ortak bir dilde anlaşmak sözkonusuysa -ki umarım bu bir ütopya değildir- böyle bir anlaşma taraflardan yalnız birinin yöntemi kullanılarak sağlanabilir mi? Eğer yanıt hayırsa olacakları/olabilecekleri merak ediyorum...

BOŞ ZAMAN

2) Yalçın Küçük'ün "Eğer Ruhi Su Türk değilse bu Türklerden büyük ses çıkmaz anlamına gelir" yazısını Mustafa Sercan incelemişti[5]. Dört sayfalık bir incelemeydi bu. Yalçın Küçük'ün bütünüyle bilimdışı herhangi bir önyargısını desteklemek için keyfi, gerçeklikten uzak dü-

BİR KÖPÜK UÇUMU

gün yanar
binlerce alev ışığıyla /
bir karanfil yıkanır
gözlerimde

konar ellerim
bir köpük uçumu
dudaklarına
küçük umutlar çizerim
dantel perdeli
evlerine torosların
sonra
otururum
dar sokaklarında
selimiye kışlasına bakan evlerin
gün olur
hasrete katarım seni
demir olur
dövülürük doklarda
bir sevi büyük
dal dal ellerimde
merhaba derim
tüm göçmen kuşlara.

Betül TARIMAN

şen akıl yürütmelerden hiç çekinmediğini yazmıştı. İş o yazıyla bitmiş, çözülmüştü. Zaten herhangi bir sorun üzerinde tartışılmadığını Mustafa Sercan da yazıyordu. Demek ki yazının konusu bir sorun, bir düşünce vb değil Yalçın Küçük'ün bilimsellik dışı tavrıydı.

Ancak dört sayı sonra Mustafa Sercan'ın aynı konuda bir yazısı[6] daha yayınlandı. Altı sayfa. Y.K.'nin yanısıra önüne tırnak içinde mürid sıfatı getirilen Mehtap Özkul da bilimselliğe davet ediliyor çünkü Y.K. ve M.Ö. dergilerinde birer yanıt yayınlamışlar.

Söylemek istediğim şu; Ortada hiçbir sorun, hiçbir tartışma konusu yokken Y.K.'nın herhangi bir önyargısı üstünde bu kadar çok durmak, bu kadar zaman ve emek harcamak gerekli mi gerçekten?

Örneğin **Felsefe Tartışmaları**'nın 12. sayısı, **Felsefe Dünyası**'nın 3. sayısı yayınlandı. Bu zaman ve emek **Felsefe Tartışmaları**'nın **Felsefe Dünyası**'nın düşünce ürünü yazılarından biri üzerinde değerlendirilseydi de, altı sayfa yerine iki sayfalık bir yazı çıksaydı, Türkiye düşünce ortamı açısından daha olumlu olmaz mıydı? Soruyorum...

BOŞ ŞAŞIRTMACA

3) Orhan Gökdemir yazısında minyatürlerden şöyle sözediyor; "Onunki Tanrısal bir bakış'tı. Herşeyin üstüste duruyor gibi göründüğü minyatürlerin sırrı burda yatar. Yaratıcısı için görünen değil, tanrı gözüyle bakıldığında görülebilecek olan önemliydi.[7]"

Yani tanrı herşeyi üstüste duruyormuş gibi görür, perspektif bilmez. Acaba tanrı neden perspektif bilmiyor? Aynı yazıda "Perspektifi akıl gözüyle bakan ressamlar buldu" deniyor. Yoksa tanrının akıl gözüyle bakamayacağı mı iddia ediliyor? Belki de mantık şuydu: İnsanların iki gözü vardır, belirli bir noktadan bakarlar ama tanrı öyle mi, tanrı her yerdedir.

Eğer tanrı her yerden bakıyorsa tanrı Kübisttir. Braque, Picasso gibi Kübist ressamların sırrı burda yatar. Onlar tanrı gözüyle bakıldığında görülebilecek olanı resmetmek isterler, mümkün olabilecek bütün noktalardan bir bakışı resme geçirmeleri bu yüzdendir.

Minyatürlerde yüksek mevkideki insanların daha büyük çizildiğini en büyük çizilenlerin padişah olduğunu görünce buna bir anlam verememiş olmalısınız. Oysa şaşırmanıza gerek yoktu, nedeni basitti; tanrı insanları mevkilerine göre görür, tanrının gözünde en büyük olan padişahtır. Minyatürlerdeki bulutlara insanın algılayabildiği görüntüden çok daha farklı biçimler verilir çünkü tanrı bulutları öyle görür.

Minyatürlerden sözederken Orhan Gökdemir gibi rahat olmalı insan, öyle İslam Minyatürleri, Türk Minyatürleri, Hint, İrlanda, Fransa, Almanya, Selçuklu Minyatürleri gibi ayrımları önemsemeye gerek yoktur, minyatür der geçeriz, arkamıza bile bakmayız, nasılsa bütün minyatürler birbirine benzer, tanrısal bir bakış vardır onlarda. Okuyucular dayanamayıp kendi kendilerine mırıldanırlar "Tanrım! Tanrım keşke olsaydın..."

1) Dil-Yetisi-Bilimleri ve Felsefe Birlikteliğinin Gerekliliği, Sorunları, İnsancıl, Temmuz 1992, s.7-14
2) Gencin Kendini Aramasında Felsefenin Rolü, Ahmet İnam, Felsefe Dünyası, sayı: 1, Temmuz 1991, s. 12-17
3) Matematiksel paradokslardan esinlenmeme yardımcı olan; Matematiksel Düşünme, Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988.
4) Ahmet İnam'ın aynı yazısından.
5) Ruhi Su'nun Soyu Sopu ya da Yalçın Küçük'ün Bilim dışı Bilimselliği, Mustafa Sercan, İnsancıl, Nisan 1992.
6) Tartışıyorum..., Mustafa Sercan, İnsancıl, Ağustos 1992
7) Bakmak, Orhan Gökdemir, Evrensel Kültür sayı : 6, Haziran 1992.

ASLINDA AŞK DA VAR

Kadir YERCİ

"Sizlere sevgiden söz etmek istiyorum.
Kimse inanmıyor sevgiye oysa."

Yannis RİÇOS (*)

İnsana saldırının çeşitli biçimleri var:

Bilimi, ancak yabancı kaynaklı ve salt, batıda üretilen ve burada yinelenen bir etkinlik olarak alırsanız, **üniversiter** bağlamda insana saldırmış olursunuz.

Evrenselliği, -'90'larda bir kez daha- kanıtlanmış (!) liberalizmi, insanoğlunun değişmez (eternal) yazgısı olarak görüp sunarsanız, **ideolojik bağlamda** insana saldırmış olursunuz.

Edebiyatı. kodlanmış fıkralara benzer biçimde, metinlerarası kodlarla özel bir dile dönüştürür ve salt ona özdeşlerseniz, **edebiyat bağlamında** insana saldırmış olursunuz.

Duygu Asena'nın, bir söyleşisindeki -ama tüm yapıp ettiklerinin özü anlamındaki- "Hiçbir erkek benim iç dünyamı bilemez." sözünde kristalize olan aşksız birliktelikleri savunursanız, **aşk bağlamında** insana saldırmış olursunuz.

Bu yazıda, insana, yalnızca aşk bağlamında yapılan saldırı konu alınacaktır.

Genç kız, sevgilisiyle birlikte gittiği bir kulüpte, sahnedeki kemancının, en az kendisinin kadar etkilenerek çaldığına inandığı parçadan sonra, yanına yaklaşıp, "Şu an, mümkün olabilseydi, size gül vermek isterdim," demiş ve kemancıdan yanıt olarak da, çaldığı parça sırasında, onun nerelerde gezindiğini gösteren şu sözlerini duymuştu: "Para da verebilirsiniz."

İlginçtir, ilk şaşkınlığı geçtikten sonra, genç kız, sahnedeki kemancıyı, oradakilerin içinde, tüm yapay davranışlardan arınmış en doğal kişi olarak görmeye başlamış, zihnini sürekli uzaklaştırmaya çalıştığı, kendisinin buradaki (salt buradaki mi?) konumunu sorgulamayı kimileğin başarıyla bırakabilmiş, işte o anlar da yanıbaşındaki sevgilisinin, çoğu kez büyük bir haz duyarak ellerini bıraktığı avuçlarından sıyrılıp gitmeyi arzulamıştı.

"Para da verebilirsiniz!"

Hemen her zaman bayağı bulacağı bu sözün, "Kral çıplak," gibi bir sözün, kendisini, ilkin şaşkınlığa, sonra doğallığa dönüştürüvermesinin büyüsünü, ne şimdi ne de sonra açıklayamazdı! Bir doğruyu, herkesin dışında, tek başına yakaladığına da inanmıyordu. Herhalde, bir kolektif güç, gerçekliği herkesle birlikte, herkesin yüzüne çarpıp gitmişti.

Gül, kızla kemancı arasına girememişti. Cismiyle de, temsiliyle de girememişti. Niye girememişti gül? Çünkü, kimi ilişkiler, duyguyu taşıyacak denli kavi değildi. Hiç değilse, belli toplumsal yapılar, belli toplumsal formasyonlar için kavi değildi. Bu ilişkiler, bir makro -ama tanrısal olmayan- belirleyicinin çerçevesinde oluştuklarından onları değiştirmek de -öteki koşullar aynı kaldıkça olanaksızdı.

'80 öncesi devrimciler arası ilişkiler için, en çok, aşkın yokluğu bağlamındaki eleştirel "Bacı" tiplemesi kullanıldı. Bu tipleme doğru olsaydı, koşulların "çok elverişli" olduğu '80 sonrasında karşıtını yani sevgiyi yaratırdı. Oysa, tam tersine, "Aslında Aşk da Yok" çıktı ortaya! Yüksek ülkülerin toplumu rüzgârladığı dönemlerde, kişiler arası aşkların geri plânda kalması, kişisel ya da örgütsel istenç sonucu **değil,** ülkülerin hareketin doğası gereğidir. İstense de tersi pek yapılamaz ya da bu ülkülerin hareketle özdeşlik ve koşutluk içerisindeki aşk yaşanır. (**)

Aşk, tek biçimli (uniform) bir alan değildir. Toplumsal ilişkilerin aşkı doğuran genel çerçevesi, zaman içinde değişir. İnsanın genel serüvenine koşut bir değerler arayışı içinde doğabilecek olan aşk, her tarihsel dönemde ayrı değerler kümesi ile örtüşür. "Ad almak"; için, işe yarar bir başarıyı gerçekleştirmenin gerektiği bir dönemin aşkı ile, kahramanlığın gerekmediği ya da tümüyle topluma mal olduğu bir toplumun aşkı birbirinden tümüyle ayrıdır. Doğallıkla, yekpâre

(*) Yunanistan'ın çağdaş ozanlarından Riços'un adı, Türkçe'de yanlış biçimde Ritsos olarak yazılıyor. Elen abecesindeki kimi harflerin yanyana geldiğinde tek ses vermesinden kaynaklanan bu yanlış, başbakan Miçotakis'in Mitsotakis, Rebetiko adlı filmin Rembetiko olarak yazılmasında da var.

(**) Türk edebiyatının -ayni zamanda- en güzel aşk romanlarından biri olan, Ayla Kutlu'nun Kaçış'ının ilk yayınlanış tarihi 1979'dur. Yani "o" dönemdir -romanın olay örgüsünün 27 Mayıs dolayında olması, buradaki saptamaya aykırı düşmez.

olmayacak bir toplumda, adacıklar halinde ya da düzey farklılıklarıyla yaşanan aşklar da olabilir. Bu parçalı yapı, toplumun ideal bir toplum olup olmamasıyla da ilgili değildir: İdeal bir toplumda, bazı unsurlar, toplumun gerisine düşüp bu parçalılığı yaratırken; yoz bir toplumda, ideal toplumun ardında koşanlar, kendi adacıklarını -aşklarını- yaratırlar.

Cengiz Aytmatov'un **Selvi Boylum Al Yazmalım** adlı yapıtında, aşk, yaşamın imbiğinden geçen bir tanıma kavuşur: "Sevgi, emektir."

Sevgiyi, zaman ötesi bir durağanlıkta soğutup, istediğinde kullanacağı bir "nesne" sayan eski sevgiliye verilen çarpıcı bir yanıttır bu.

Gerçekten, sevgi; nereden eseceği belli olmayan, "gönlü ota da kondurabilecek,. oka da" bir deli rüzgâr mıdır, yoksa, usa uygunluğu az bir çabayla anlaşılabilecek bir olgu mu? Usa uygunluk, sevginin geçerli bir kanıtı (argüman) ise, bu durumda, sevgi denen "o tatlı baş dönmesinin" bilinçli ve yönlendirilmiş bir emek ile yaratıldığını rahatlıkla söyleyebileceğiz.

Aytmatov'un yapıtında, yukarıdaki sevgi tanımı, kadının iki erkek arasında seçim yaptığı bir sahneye aittir. Oysa, 1980'den sonra yapılan bir filmde de **(Prenses)** benzer bir sahne vardır. Ancak, Aytmatov'un tersine, bu seçim anı, anlamlı bir an değildir. Çünkü, seçim, Aytmatov'da bir inşa sürecine, yalnızca ad koymak -nokta koymak- iken, Sinan Çetin'de, içi kof ve rastlantısal bir birlikteliğin elden kayıp gitmesine sözüm ona karşı konulduğu sanılan bir aldanıştır.

Türkiye üniversitelerinde, iktisat adına okutulan, batıdan aktarılmış, temelden yoksun ve eklektik şablonlar, bir toplumsal bilim olan iktisattan (daha doğru olarak siyasal iktisattan) topluma, insanın yıkımını, insanın değerlerinin yok oluşunu getirmektedir. (***) Israrla söyleyeceğim: Liberal felsefenin nasıl bir insan tipi önerdiğine değgin tek sayfalık bir metin Türkçe'de yok ise, özellikle olması -üniversitelerimizde- istenmiyorsa, aşkın içine doğacağı ya da -daha doğru olarak doğamayacağı- toplumsal -iktisadi çerçevenin insana -onun çöküşüne- değgin gerçek niteliği ortaya konamıyor demektir.

"Sevgi, sevgi!" diye tutturan ve artık kendini bu sözcükle özdeş say (dırt)an yılların -şimdiyse TV'lerin- o hanım psikoloğu acaba, bu tür bir sevginin içi nice boş, temelsiz bir "sevgi" olduğunu biliyor mu? Çünkü, hep "Sevgi **duyun,** sevgi **besleyin,** sevgiyle **yaklaşın!"** diyor. Psikoloğun bu tutumu, -hiç kuşku duymuyorum- ayrımında olmadan, sevgiyi -paradoksal gelebilir ama- insanın dışında **gerçekleşen** ve istediğimiz zaman alıp kullanabileceğimiz bir **nesne** derkesinde almak demektir ve doğallıkla, sevginin özüne aykırıdır.

Benzer nedenle, **Metin Erksan'**ın **Sevmek Zamanı** adlı filmi -kendisi yapıtını ne denli överse övsün, hatta yabancı kaynaklı referanslarla toplumsal gerçekçi olarak nitelerse nitelesin, seyrederken, -gerçekten- çocukları bile güldüren, bir insan dışlığı, sevgi adına sunar!

Bu psikolog, her ne derse desin ya da benzer "yaklaşımlar" nereden gelirse gelsin, halk, soyut bir sevgi ve güzellik anlayışına pek öyle aldırmaz ! Ya, "Erkeğin güzeli, un çuvalı ile şeker çuvalı!"diyerek, sevilecek erkeğin işlevsel yanını vurgular ya da "Gönül Merdiveni" adını verdiği çiçekte olduğu gibi, aşkı, bir basamak işi -yavaş yavaş çıkılabilecek bir merdiven işi-, bir inşa işi olarak görür.

Ancak, kitle iletişim araçları, bu "arınmış" sevgi anlayışına da -kuşkusuz- saldırmaktadır. Türlü çeşitli "bulandırma/bozma" aygıtlarından biri de, "güzellik yarışmalaları"dır: Bu yarışmalar, bir yandan, **Külkedisi** düşlerinin usdışı (irrasyonel) alanına su taşırken, öte yandan, bu alandaki potansiyel adaylığı söz konusu olsun olmasın -güzel (!) olsun olmasın- her kıza, kadının toplumdaki konumunun ana belirleyicisinin cinsel donanımı olduğunu göstererek, **aşkı,** bu açıdan da baltalayan bir işlev görüyor.

Burada, aşk konusuyla dolaylı ilişkili bir konuya parantez açmak istiyorum: Polisiye roman konusu.

Zaman zaman, "Bizde diye polisiye roman yok?" sorusu ortaya atılıyor. Oysa, bu soru anlamlı bir soru değildir. Neden?

Bu satırların yazarının öteden beri itiraz ettiği -çoğumuzun bilincinde olmasa da, örtük biçimde kabul ettiği- bir tanımın tanımı vardır: "Tanım, kendinden olanı toplar, kendinden olmayanı ise dışarıda bırakır (tarif, efrâdını câmi, ağyarını mânidir.) "Bu tanım (tamın tanımı) ile olay ve olguları, hep, eksik algılarız. Bu eksikliğin giderilmesi, **karşılaştırmalı** düşünmekle olur. Örneğimize göre, önemli nokta, polisiye romanın olmamasının **neyi** anlattığıdır. Türkiye'de polisiye romanın olmamasının nedeni sayılan, **ince (rafine) cinayetlerin** olmaması yani cinayetlerin namus ve küfür cinayetleri olması halinin, halkımızda -ve kimi dürüst gazetecilerin söyleminde **kader kurbanları** olarak nitelenebilecek bir yapıda olmasıdır. Yani cinayeti, **arızi,** olmaması gereken bir şey olarak niteler halk! Onu, bir başka şeyin göstergesi olarak niteler hep: Cinayet, **aksayan yaşamın yerine konmasıdır.** Sevdiğinin silâhıyla vurulan "düşmüş kadın," "Beni sevdiğini biliyordum," der. Çoğu katil için cinayet, -bu toplumda- "namusunun temizlemek"tir. Cinayet, **kendi için şey** olmamıştır; iyi ki olmamıştır. (Dikkat edilirse, cinayetin, kuramsal olarak, tümüyle ortadan kalkmasına da -ancak böylece- ramak kalmıştır.)

Dolayısıyla, bizde polisiye romanın **olmaması,** "kötüye alamet" değil, iyi bir şeydir.

"Bizde niye polisiye roman yok," -ilginçtir- yakınmasının koşutunu da, Uğur Dündar'ın televizyondaki "Suçluyu Gördüm" programının altında -daha çok, ayrımında olmaksızın- yatan rafine cinayet arayışı, olmamasının toplumsal nedenlerindeki değerler skalasında, insanın, halen -ve ne iyi ki- taşıdığı üst yerdir.

(***) Nokta dergisi (Nisan 1992), bir bankanın açtığı sınava giren 1355 iktisat fakültesi mezununun, verdikleri yanıtlarla, çok sıradan iktisat kişilerini ad olarak dahi tanımadığını gösteriyor. Bizim eleştirimiz, bu noktalarda değildir; bütün o bilinmeyen kişilerin, bilindikleri varsayımıyla yapılan bir eleştiridir.

YURT/BOYU SEVİŞMEK*

Vecihi TİMUROĞLU

Yurt/Boyu Sevişmek, Osman Bolulu'nun son şiir kitabı. "Bolulu" soyadı, Osmanlı abecesinin Osman'ın ailesine yakıştırdığı bir soyadıdır. Amasya'nın Taşova ilçesinin Tekke köyünde doğan (1929) Osman Bolulu'nun Bolu ilimizle bir ilişkisi yoktur.

Aile adı "Yivlili"dir. Osnanlı abecesindeki "ye"nin çizgi halindeki iki noktası kısa düşünce tek nokta gibi kalmış. Soyadı Yasası çıktığında, Osman'ın babası, ilçenin nüfus memuruna, "Eski aile lakabımızı yaz." demiş, Nüfus memuru da, "Yivlili"yi, "Bolulu" diye okumuş. Osman Bolulu, Osmanlıca'ya ve Osmanlı'ya karşı, salt bu olay yüzünden karşı çıkabilir. Kaldı ki, o, yüksek sesle konuşan bir Atatürkçü'dür. Kemalizmi sola açılan penceresinden kavramıştır.

Bolulu'yu böylece tanıttıktan sonra, kitabının adına takılacağım. Oldum olası, şiirde hiçbir mekanik görüntüyü sevmemişimdir. Şu (/)lara tutulurum. Anımsadığım değiniyle, ilk kez, **Behçet Necatigil** kullandı. **Necatigil,** bu imi, dizenin anlamsal gücünü artırmak, dizeye yeni bir hareket getirmek için denedi. Sonunda da vazgeçti. Ben, bu ime "tık" diyorum. Doğrusunu söylemek gerekirse, **Behçet Necatigil'**den başkası da, bu "tık"ları beceremedi. **Necatigil** becerdi de, ne oldu diyeceksiniz? Hiçbir şey. Şiir, yapısına katılmayan hiçbir öğeyi, hiçbir gereci kabul etmiyor. Bolulu'nun kullandığı "tık"lara baktım, onları, şu işlevlerde kullandığını gördüm: "Ve" yerine. Türkçede, "ve" bağlacının yerine kullanılacak başka bağlaçlar da vardır. Kaldı ki, "ve" bağlacı, kimi kez kendi yerine başka bir sözcüğü istemez. "Direkleriniz vardı ya-çoklu/saklambaçlı" kırık dizelerinde "tık" yerine "ve" kullanılabileceği gibi, bu dize, "tık"sız ve "ve"siz de kurulabilirdi. Ses ve anlam bakımından yitireceği bir değer olduğunu sanmıyorum. Bolulu, kimi kez de, bu "tık"ları, açıklama işareti yerine kullanıyor ":" imini kullanmamak için, bu yola başvuruyor. Doğrusu, şiirde, her türlü açıklama yersizdir. Tüm açıklama ilgeçleri, dizeye yüktür. Ancak, bu yükü taşımamak için, yeni bir yüke gereksinim duyulmamalı. "Aynalar getirdim/kara topraktan" dizesini, "tık" olmadan söyleyebiliriz, okuyabiliriz. Üstelik, gözümüz de yorulmaz. Kimi kez de, bileşme yoluyla türetilmiş yeni bir sözcüğün yerini alıyor ve "tık". Örneğin, "yurt/boyu" böyle bir yapıda. Osman, yeni bir deyim yaratıyor: "Yurtboyu sevişmek". Doğrusu, romantik değeri olan güzel bir deyim. Ama, "tık"sız daha güzel. Şiir okurken, gözümün yorulmasını istemiyorum.

Bunları söyledikten sonra, kitabın özüne gelelim. Osman Bolulu, Türk şiirinde, 1955'ten bu yana, âşık sesini, Köroğluca duyuran bir şairimizdir. **Dalların Ucundaki'**yle başladığı şiir serüvenini 1963'te **Bileşim Cizgisi** ile sürdürdü. 1963'ten sonra, dergilerde yayımladığı şiirlerini kitaplaştırmadı. **"Yurt/Boyu Sevişmek,** bu bakımdan bir özlemi gideriyor.

Bolulu, **Yurt/Boyu Sevişmek'**te, yüksek sesini korumakla birlikte, yeni bir havaya girmiş. Tam bir dostluk dünyası yaratmaya yönelmiş, İnsanlığın yüreğinden "kin"i silip atmak istiyor:

Kin gemilerini hurdaya çıkardık
Jilet yapılıp satılsın diye
Ve kızlar
Oğlanların traşlı yüzüne
Öpücükle katılsın diye
(Yurt/Boyu Sevişmek, s.5).

Bolulu'nun sesinin yükseldiği, gönlünün kabardığı temalardan birisi de Anadolu. Anadolu'yu ve Anadolu insanını, insanlığa kattığı değerlerle yansıtıyor. Din, dil ve ırk ayırmadan, gönlüne tümel bir Anadolu insanı yerleştirmiş, kafasında, bir Anadolu insanı yaratmış. Tarihsel gerçeğe de uygun bu düşünceyi büyük bir coşkuyla sergiliyor:

Bu toprak, Yunus'un toprağı;
Kış yaz açan,
Öfkeye bal emzirip
Erdemi erişleyip arkaçlayan:
Sevecenlik bohçasıdır
Burada insan.
(agy, s. 7).

Anadolu'yu ve Anadolu insanını yansıtırken, olumlama yöntemini seçiyor Anadolu'daki insani değerlerin ve insani ilişkilerin olumsuz yanlarına değinmiyor. Anadolu'yu ve Anadolu insanını, halk kaynaklarına dayanarak değerlendirdiği için, tüm olumsuzlukları düzene bağlıyor. Böyle düşününce, halk örgesi (motifi) insansal örgeyle birleşiyor:

Türkülerimizin ağdasında
Emmin oğlu Karacaoğlan,
Topraklarımızda boylanan.
(agy, s.8)

Bu yurdun insanı, toprağıyla bütünleşmiş, direnen, tepkisini birden göstermeyen, direncinin kozasını ören bir yapıya sahiptir:

*** Yurt / Boyu Sevişmek, Osman Bolulu, Selvi Yayınları, Ankara, 1992.**

Bu toprak, Pir Sultan'ındır;
Vurdukça düğümlenen,
Kozasında yarına demlenen,
Açılacak gül / üryan,
Halkımındır bu toprak!

(agy, s.7).

Bu halkın töresinde zulme karşı susmak, zulüm karşısında sinip kalmak yoktur. Tarihsel bir sabrı taşır ırasında (karakter, tab), ancak yeri gelince, zalime karşı koymasını bilir. Halkımızın geleneğinde, devrimci öz vardır. Ancak, bu özü harekete geçirecek bilinç taşıyıcıları gerekir:

Hacı Bektaş'ındır bu toprak:
Yazgımıza denk düşmese gerek
İshak Baba olmak.
Sabır eğirir erdem dokuruz
Amma
Bahtta varsa Bedrettin olacağımız
Töremize yazılmamıştır
Zulme pısmak
Dadaloğlu'nundur bu toprak

(agy, s.8).

Ve kuşkusuz,
Evrenseli fermanlayan
Nazım'ın toprağıdır, bu toprak!

(agy, s.8).

Anadolu, üzerine çöken karanlığı yırtacaktır bir gün. Bu tarihsel dayanağa sahiptir. Atatürk'ün çizgisinde yetişen kuşaklar, bu umudu taşıyorlar:

İnsan soyuna inanan
Fikret'i kahreden kör duman
Elbet
Silinecektir ufkumdan:
"Nev-i Beşer" oğlanların
"Fikri hür, vicdanı hür" kızların toprağıdır
Bu toprak!

(agy, s.8).

Bu kıtada, **"Nev'i beşer" oğlanların"** dizesinde bir dizgi yanlışı var sanıyorum. Şiirsel deyişi engellediği gibi, anlamsal çağrışımlara da yol açıyor. Türkçeyi iyi bilen Osman'ın "Nev-i Beşer oğulların" dediğini düşünüyorum. Görüldüğü gibi, Cumhuriyet'in oğullarına ve kızlarına güveniyor. Toplumsal görüntü çok bozuktur:

Sokaklara dökülmüş insanların rüyası
Öteki berikinin maskarası
Bakımlı kısraklar kadar esrik kadınlar
Saz benizli üniversite öğrencileri
Konfor avına çıkmış gecekondu kızları/tay bacaklı
Sonra o kalleş melon şapkalar
Sokak sokak cadde cadde akmaktalar
Bazan dönüp dönüp
Yabansı halime bakmaktalar

(agy, s. 10).

Toplumsal görüntünün bunca bozulmasına karşın, Osmanlı Bolulu'nun iletisi olumludur. O, halkın el ele vermesiyle karanlığa karşı yeni 30 Ağustoslar'ın kazanılacağı kanısındadır. (agy, s. 19).

Osmanlı Bolulu, bütün bunları, kimi kez duygulu bir şiir diliyle yansıtıyor:

Akşamın karanlıklarına çizerim
Hülyalı resimlerinizi
Masallarıma kahramansız/tanımam hiçbirinizi
Karanlığın ortasında bir kıvılcım bizimki
Ama sizin akşamlarınız da ağrısız değil ki...

(agy, s. 37).

Kimi Zaman,
ki yaprak görsem dalında titreyen
Yüreğindir sanırım, kurşunla delinen.

(agy, s.58).

dizelerinde olduğu gibi lirik söyleme varan, ama daha çok yüksek sesini koruyan bir "humora, alay"lı dile sahip:

Oooh ninni de yavrum ninni
Danalar otlayacak bostanı
Yan gelip yatacak
Bizim gemi aslanı

(agy, s.30).

Osman Bolulu, öğretmen temasını işlediğinde, sesini yükselttiği gibi, gönlünü de kabartıyor. Ülkenin aydınlığının onların elinde olduğunu söylüyor. Karısını bile, öğretmen olduğu için aşkla seviyor. Bolulu, kadın temasını da, coşkulu bir dille ele alıyor. "Kadın deyince elim ayağım baştan kara" diyor. Karacaoğlan misâli, mezarına bir kadın eteği sürtünse, kalkıp ardına düşecek denli seviyor onları. (agy, s. 60, 61).

Bolulu, yer yer tanımlamalarla, yer yer halk edebiyatının tekerleme yöntemiyle (s. 22, 23, 41) iğneli dilini kullanıyor. "Bu memleket" adlı şiirinde (s.15), iletisini verebilmek için, halk diline iyice yaslanmış. Bolulu, ileti vermek istediği zaman, yüksek sesini koruyarak didaktikleşiyor:

Tepeden bakılacaklara kurulmuş kürsü
Sözün topuğunuda kurşun
Beyninde kızgın ütü
Yürek mührüne vurmamışsan sözü
Hangi gönlün postanesinde duracak
Hangi denizde vuracak dalgası
Gerçeğiyle onaylanmamış tümce
Kafa otuzbiridir bence

(agy, s. 31)

Osman Bolulu'nun özleşen Türkçe ile beslenmiş şiirini, özellikle 12 Eylül sonrası baskıcı yönetime kükreyen yüksek bir halk sesi olarak okudum. Bu şiirin, özellikle böylesi dönemlerde, insanı kıvandıran bir tadı var. Son sözü, zalimi bağışlamayan bir şiir.

ŞİİR MİMARLIK

Cengiz BEKTAŞ

GİRİŞ

Çağımızda, genelde uygulandıkları biçimleriyle uzmanlıkların, insanları bütünden ayırdığının ya da en azından bütünü kavramalarını engellediğinin ayırdına varılmağa başlanalı epey oluyor. Sanırım mimarlar bu durumu öteki uzmanlık alanlarındakilerden daha önce sezinlediler. Çünkü mimarlar, işleri gereği, pek çok uzmanla birlikte çalışıyorlar, birçok uzmanla karşılaşıyorlar durmadan... Bütüne varmanın koşullarını doğrudan omuzlarında duyumsayabiliyorlar...

Bir dalın gerçekten uzmanı olabilmek için bile, o dalın, bütün dallar arasındaki yerini-ilişkilerini bilmek gerekiyor önce... Mimarların, ayrıca, plastik sanatlarla, yazınla, şiirle, görsel seyirlik sanatlarla ilişkileri elbette, ana konuları olan insanı özellikleriyle bütün olarak, bütün içinde kavrama isteğinden... Onların bu istekleri çok yönlülük adına değil kısacası...

Özel bir kesim olarak, örneklerinden bildiğimce, yontuya, resme, yönetmenliğe (sinema), tiyatroya, müziğe v.b. ilgi duyan, bu dallarda da etkin olan pek çok mimar var... İşte bu anlamda, şiire ilgi duyan, şiir yazan pek çok mimar da var.

Mikelanj gibi geçmiş örnekler bir yana, günümüzün çağdaş, hem de en genç şiirinde de böylesi örnekler görülüyor.

Bu yazımın başlığının çağrıştıracağı bir durum da şu:

Yirminci yüzyılın belli başlı ustalarında Le Corbusier diyesiymiş ki: "Araştırmalarım, duygularım gibi, yaşamın başlıca değerine doğru yönelmiştir: Şiir... Şiir insanın yüreğindedir. Onun doğanın varsıllığına ulaşma kapasitesidir."

Demek ki, Le Corbusier'e göre mimar, işini yaparken, şiire ulaştığınca başarılıdır. Bir dostu Le Corbusier'e şöyle der birgün:

- Sen ozansın!

Benim bu yazımda üzerinde duracağım ne her iki alanda da etkin olanlar, ne de işlerini şiirleştirenler ya da işlerinde şiire ulaşanlar... Doğrudan iki dalın aralarındaki koşutluklar üzerinde düşünmeğe çalışacağım bu yazıyla...

ALT YAPI

İşiyle şiir yazma aşamasına gelebilmek bir yana, işini doğru dürüst yapabilmek bile onu sapasağlam bir kültür alt yapısına bilincine oturtmakla olanaklı...

Mimarın kültür birikiminin sağlam, varsıl olması bence işinin olmazsa olmaz koşulu... Mimarın, örneğin sanat kültürü olmazsa işinin araçlarından en önemli bölümü eksik demektir. Böyle bir altyapısı olmayan mimar çevresine, çağına baksa da görmeyebilir. Oysa gerçek yaratıcılık çağı, sonra da geleceği görebilmekle olanaklı... Mimar (elbette öteki dalların yaratıcıları da) gelenekle ve çağdaş yaratılarla gerilim ilişkisinde olmak zorundadır. Geleneğe çağınızı özgürlüğünüzü onaylatamazsınız onun çizgisine eklenemiyorsunuz, var olamıyorsunuz. (Bizde öteki sanatlara göre, şiirde ve mimarlıkta geleneğin gücünün altını çizmek gerekiyor.)

Şiir, anlam-ses-ritim demek olan dille, duygu-düşünce aktarımını sıradanlığa düşmeden becerebilmek, büyük kesime göre ve elbette mimarlık için alt yapı bağlamında söylediklerim şiir için de geçerli. Ozan da, tüm varoluşu sorgulamanın bütün araç-gereçlerine ama özellikle kültür alt yapısını elde etmek zorunda...

Yaşamı tümüyle sorgulamanın en önemli yollarından biri de mimarlık... F.L. Wright'a göre: "Mimarın gerçek işlevi yaşamın yorumunu yapmaktır." Yaşamın yorumunu yapmış mimarlığın en azından imlerini, simgelerini, göremeyen bir ozan, alt yapısını tamamlayamamış biridir. Sorumluluğunun, çağını yorumlama işinin altından kalkabilmesi kuşkuludur.

Varoluşu bütünüyle sorgulayabilen şiir, bir yaşama biçimi olur çıkar. Yaşamı, en geniş çerçevede algılamış, özümsemiş, yorumlamış, çağdaş-özgün-gelenekle doğal olarak gerilim ilişkisinde bir yaşama biçimi... Şimdilerde bilinen ozanlardan kimilerinin böyle bir yaşama biçimi olmaması bu söylediklerimi yalanlamaz. Her türlü yoruma doğası gereği açık şiirde, anlık ya da belirli sürelik parıltılar hep olagelmiştir. Bu parıltılar sanıldığından da çabuk yiterler... Şiirimizin son iki yüz yıldır kopuk kopuk süregelmeleri de (kimileri buna "kekemelik" diyorlar) bir başka yönden bunu kanıtlar gibidir. Ayrıca, özellikle, öykünmenin, aktarmanın, kültür karmaşasının yoğun olduğu dönemlerde, kimi gerçek parıltıların, toplumca ayırdına varılamadığı, bir ucundan ayırdına varılanları da gözardı etmek için elden gelenin yapıldığı da gerçektir.

KOŞUTLUKLAR

Şiir de mimarlık da bir tasarım, bir yoktan var etme olayı... Her ikisinde de ritim var: Mimarlıkta ışığın ve zamanın, şiirde dilin ve zamanın...

Mimarlığın konusu kültürel mekândır, şiirin konusu kültürel zaman.

Mimarlıkta önce işlev var... Doğal ya da üretilmiş gereksinimin belirlediği işlev...

Şiirde de önce, en baştanberi işlev vardı. Yunus'un şiirinin elbette bir işlevi vardı. Kimi dönemlerde örneğin, şiirin amacının yalnızca kendisi olması, gereçlerinin sağlıklaştırılması, yeni canlılıklarla donatılması, varsıllaş-

DOLDUR İÇİNE GÖZLERİNDEN

Yanık orman artığı yürüdüğün toprak
kaybedilmiş savaş yeri için
bütün ölüler üstüne yürür
bütün ölülerde senin yüzün
bir sen ölememişsin
bir senin gözlerin kalmış ağlamaklık.
Nasıl denizler mavilik koparırsa güneşten
aydınlanırken karanlık
sen de kopar bugün
güneşten, denizden aydınlığı
doldur içine gözlerinden.

Ayhan ERGÜN

Nevhiz

tırılması için zorunlu olabilir. Bu, bir anlamda, bir iç eğitim, bir iç tartışma sayılabilir. Ama önünde sonunda, özellikle bizimki gibi kısıtlı olanaklarla çağdaşlık, insancıllık savaşımı verilen ülkelerde, örneğin mimarlık, işlevden ayrı düşemez. Böyle olduğunda bu durumun tartışması gerçek yaşamdan-çevreden kopukluğa, sorumsuzluk sınırlarına dek varabilir.

Heykele karşı mimarlıkda işlev, herşeyden önce, yaratılanın yapının içiyle ilgilidir. Bunu söylemek öyle sanıldığınca gereksiz değil... Kimi çağlarda, kimi görüşler, yalnızca dışı olan bir yapıyı da mimarlık ürünü sayabilmişlerdir.

Batı'da, bugün bile, mimarlık ürünlerinin yalnızca dış nitelikleriyle-biçimleriyle değerlendirilmesi bu tutumun sonucudur elbette... Oysa örneğin bir Bruno Zevi, "İçi olmayan kitlenin mimarı olamıyacağı"nı söyler... Gideon'a göre de, "İçinde yaşamaktan çok dışarıdan bakılan yapıtlar (Mısır pramitleri, Grek tapınakları) yalnızca uzayda yer kaplarlar.' Bu nedenle Bruno Zevi, "bu türlü iç mekânsız yapıları mimarlık yapıtı sayamayız" diyor.

Ancak Didim Tapınağı'nda, insanların dış kolonları aşıp, kapının eşiğine yüz sürebildiklerini düşünürseniz, bu tartışmanın toplumsal boyutunu da duyumsayabilirsiniz. Anadolu'nun, mimarlık geçmişindeki konumunun, Batı'nın Grek mimarlığını sınıflandırdığı gibi yalnızca yapıların dış özellikleriyle belirlenemiyeceği gerçeğine de böylece daha bir yaklaşırsınız. Burada, nedense Hellenistik adı verilen çağımızın en yetkin mimarlarından biri olan, vatandaşımız Hemogenes'i anmadan, onun üzerine yazdığım bir şiiri buraya aktarmadan edemiyeceğim:

BİR ESKİ SİNAN *

HERMOGENES
YAĞMURU SEVİYORDU
ISLAK TOPRAĞIN KOKUSUNU
DURUP SAÇAĞIN ALTINDA
APOLLON UN İYON BAKIŞI
OTLARI SEVİYORDU
HERMOGENES
TAPINAĞIN KOLONLARINDAN
İÇ SIRAYI KALDIRDI
DAHA ÇOK İNSANLA
PAYLAŞMAK İÇİN YAĞMURU

İçi olmayan bir yaratının mimarlığın konusu olmayacağı tartışması, burada varılan iç-dış-ilişkisi tartışması, daha bilinen deyişle, öz-biçim tartışması yalnızca mimarlıkta mı? Mimarlıkta olduğu gibi, içi olmayan, yalnız biçim çabasında bir şiir çabası, olsa olsa bir iç eğitim konusu olabilir.

Evet mimarlıkta da şiirde de öz-biçim ilişkisi önemli... Mimarlıkta, görselliğinden ötürü, bunu kolayca görebiliyoruz. Bana göre, gerçek ozan da, en boğuntulu, en karmaşık, en sisli dönemlerde bile olgunun bu gerçeğinden kopmamalıdır. Mimarlıkta da, şiirde de, biçimle, süsle, kısa günde alkışa ulaşma yolları her zaman kullanılmıştır.

Adolf Loos'un** mimarlığa değin bir görüşünü anımsıyorum. Ona göre, eğitimsiz insanlara karşın aydın kişilerin beğenileri yüksek ve soyut düzeyde olmalıydı. Bu nedenle de süslemelere gerek yoktu. (Mimarlıkta süsle-dekorasyon-genellikle bir yapı yanlışını gizler... Şiirde de öyle...

Bu açıdan geriye dönüp baktığımda şiirimizde, süse karşı böyle bir anlayışı yalnızca **Nazım Hikmet**'de buluyorum. **Nazım Hikmet**'in Süleymaniye üzerine öz-biçim değerlendirmesi bu konudaki bilincini sergiler.

Biçimi öne almayan, onu aşan kaygıları olan ürünleri kavramak da kolay değildir, böyle olmayanlara göre...

Çağdaş kültürü, özümsemiş, dilini, çağdaş yaratıcılıkta tutarak geleceğe bakan şiir de, mimarlık da tümüyle algılanabilmek için okuyucudan-izleyiciden-bir ön hazırlık, altyapı isterler. Çünkü ikisinin dili de bütün zamanları içerir, ancak böylece geleceğe uzanırlar...

Şiir de mimarlık da duygunun eğitimidir. Duygu, düşünce üreterek ayrıntıların ötesinde asıl gerçeği yaratırlar.

Mimarlık, kapının, pencerenin, duvarın-tabanın-tavanın, taşın, tahtanın üstesinde, bir bakıma bunları unutturarak var olur. Şiir de onu oluşturan tek tek sözcüklerin üstesinde bir "oluş"tur. Kısacası eğretileme her iki alanda da geçerlidir.

Şiirin de, mimarlığın da yapıları var-

GECEYDİ
YETİŞTİRME YURDUNDAKİ YAŞAR'LA
DURAKTA OTOBÜS BEKLİYORDUK

Yaşar'ın alnında mavi karanlık
Yaşar, yıldızlara bakar

Yaşar'ın gözlerinde ışıklı pencereler
Yaşar, ayaklarına bakar

Yaşar düşünde düş görür
Yaşar, uykuya bakar

- Hadi hoşça kal Yaşar, üzülme
Yaşar, önüne bakar

Yaşar'ın gözleri gözlerimde
Yaşar, içime bakar

Kenan SARIALİ OĞLU

Birol Üzmez

dır. Her şeyden önce de bu yapı yerli yerine oturmalı, sağlam olmalıdır elbette... (İşte bu bağlamda şiirin de bir mimarlığı vardır... Ya da mimarlığın şiirine de bu yoldan gidilir.)

Mimarlığın da şiirin de bir "teknoloji"leri vardır.

Bu "teknoloji", gününün bütün olanaklarını kullanan, çağdaş bir "teknoloji" olmak zorundadır. Mimarlık hem bir teknolojiye hem de gereçlere bağlıdır ama, bunları sonuna dek kendi buyruğunda tutabilmeyi de bilmek zorundadır.

Şiir de öyle!...

ŞİİRİN, MİMARLIĞIN VAROLMA OYLUMLARI

Mimarlık da şiir de başka insanlar için yaratılır; onlar algılamadan varolamazlar.

Şiir varolabilmek için yazanın dışında en azından bir okuru gerektiriyor. Mimarlık yapıtları insansız olunca anlamlarını yitiriyorlar; sevgiyle saygıyla kullanıldıklarında mimarları mutlu oluyorlar...

Ozan da elbette şiirleri okundukça mutlu oluyor.

Şiirleri ne denli yayılırsa o denli varolur ozan...

Mimar da ozan da öteki insanlarla-toplumla gerçeklenirler işlerinde... Şiir de mimarlık da insanı daha da insanlaştırırlar. İnsanlaşmanın oylumu da kenttir.

Çakılı çakıl yapan öteki taşlarla sürtüşmesi değil midir? Öteki taşlar olmadan çakıl olabilir mi bir taş? Dağın başında tek başına nasıl insan olunabilir? Öteki insanlar değil midir insan eden? Ürünlerini vermiş öncülerinden biri. Yaptıklarıyla da etkili olmuştur.

Hepimizin bildiği öykü işte:

İnsan önce toplamış, avlanmış sonra üretmeyi öğrenmiş.

Tükettiğince üretmiş önceleri, doğasına uyarak...

Üretemiyeceği günlerin de olabileceğini yaşayınca, daha çok üretmek, tükettiğinden arttığını saklamayı, korumayı öğrenmek zorunda kalmış. Kimilerine göre, saklayan, koruyan, gelecek kuşağı yetiştiren kadın, belki de kab kaçak yapar gibi, dallardan yaptığı örgüyü çamurla sıvayarak ilk evi de yaptı...

Ev, evleri doğurdu... Evler sokağı...

Sokaklar buluşup alanı... Alanlar kenti...

"Artık Ürün"ün üretilebileceği en verimli yerler ırmak kıyılarıydı...

Kentler de ilk oralarda doğdular...

Nil, Dicle-Fırat, İndus, Seyhun, Ceyhun kıyıları... Sonra Güney Amerika derken Batı Anadolu... Batı Anadolu'nun birbirine koşut ırmaklarının denize ağızları...

Artık üretilen, artık üretilenle değiş-tokuş oldu... Tecim oldu. Ön yapım oldu. Tecim yerleri, yapım yerleri, işlikler gerekti ve de bunların yönetilmeleri...

İnsan insanı kentte buldu.

İnsanlar çoğaldılar kentlerde...

Yapılar da çoğalmalıydılar, kent büyümeliydi...

Üzerine yapılar sıralanan yollar uzadıkça uzadı. Ulaşım sorunu çözüldükçe yerleşme büyüdü... Yollar iyice uzayınca yapım yöntemi geliştirilip yapılar daha yüksek yapıldı...

Yapım yöntemi geliştikçe kentin ortası yükseldi de yükseldi...

Her yayılan yükselen yer "kent" olmadı ama...

Örneğin eski çağda bir yerleşmenin kent sayılabilmesi için tapınağı, tiyatrosu, senatosu olması gerekiyordu. O çağın ölçütü buydu...

Orta Çağ'da da, bir kaleyle korunmuş olmak kent olmanın ölçütüydü örneğin...

Arap dilinin mantığında "medeni" (uygar) olabilmek medineli (kentli) olmakla olası... Uygarlık, kentlileşmekle...

Kent oturanlarını, yalnızca doyur-

makla kalamazdı. İnsan insana, kentte,

* Temiz su getirdi,

* Pis sularından kurtulma olanağı verdi,

*Tecim, alış-veriş, yapım, iş yerleri verdi,

*Daha çocukluktan eğitilmesi için düzenler kurdu,

*sağlığını koruma önlemleri geliştirdi, sağaltma kurumları sundu,

* spor alanları yaptı...

* insan insan için kentte,

* yeşil alanları korudu, gerektiğinde yenilerini yarattı,

* eğlence yerlerini kurdu...

* insan insanın , kentte,

* bilim, kültür, sanat etkinliklerine katılması için elinden geleni yaptı,

* bütün bu yerlere kolayca ulaşımı sağladı...

Kısacası kent, insanın daha insanlaşacağı çevre oldu baştanberi... Eski Çağ'da bu nedenle dümdüz söylenmiştir: Kent insanı yaratır! Bugün bir yerleşmeye "kent" diyebilmek için, eski çağlardaki gibi tiyatrosu olması yetmiyor; en azından yukarıda saydıklarımı sağlamış olması gerekiyor.

Evet! Kent, insan gibi oturup kalkmaktır.

Kent insanı sevip, söyleşmektir.

Kişi kente gelir, kentte oturur da kentli olmayabilir.

"Burada da insan olamazsan nerde olursun?" Denemiştir de bizde "Buradan başka İstanbul yok!" Denmiştir ya...

İnsanın, onu ve başkalarını insanlaştıran bu çevre için, kent için, savaşmıyor demektir.

Kent insana yakışır olmalıdır. Elden geldiğince çeşitli insana hem... Kent çeşitlilik, çoğulculuk da demekti bu nedenle... Yeni bireşimlere açıklıktır, gebeliktir... Yeni bireşimler için, kent,ozanın da mimarın da sorumluluk alanıdır. Burada yaşam, yeni yorumlarla yeniden üretilecektir. Mimar da, ozanın da gerçek işlevleri bu değil mi?

Ozanın da mimarın var etme oylumları kenttir!

İşte gene bu nedenle, şiirimizin kentle ilişkisini irdelemek bize kimi gerçekleri gösterebilir.

"MODERN"İN İLKELERİ AÇISINDAN...

"Modern" mimarlıkta bir akım, bir devre... Gerçek bir düşün evresi... Doğrudan mimarlık dalıyla ilgili kimi ilkeleri, bu yüzyılın başından üçüncü çeyreğine dek, bütün yeryüzünün çağdaş yapıtlarında geçerli oldular...

"modern"de çözüm,

içten dışa doğru geliştirilir,

insandan, yaşama biçiminden yola çıkılarak bulunur...

"Modern" de,

biçim (dış) işlevi (içi) izler,

dış, için (şiirde iç duyarlığın) bittiği yerdir,

dış için sonucudur (bunun ötesinde dışa eklenen her şey süstür),

dışla iç tam uyuşmazlıdır...

Tam bunları yazarken Yunus'u anımsıyorum:

DIŞINA O SIZAR
İÇİNDE NE VAR İSE

"Modern", strüktürde - yapıda - açıklık demektir.

"Modern" için "az" "çok"tur.

Haydi gelin gene Yunus'u anımsayalım:

ÇOK SÖZ HAYVAN YÜKÜDÜR

"Modern Mimarlık"ta biçimler yalandır. Biçimsellik suçtur.

"Modern" tutumludur, ussaldır...

"Modern"in amacı seçilmişler için değil, bütün insanlar için daha insancıl oylumlar yaratmaktır. (Son dönemde bu çıkış amacını başaramamasından ötürü en çok eleştirildi.) Kimilerine ilginç, kimilerine çelişik gelebilir ama bütün saydığım ölçütlere göre, bir mimar için, Sinan'da Yunus'da "modern"dirler...

İkisinin de bugün de, en geniş çevrede yaşamakta oluşu bundan mı dersiniz?

Nazım Hikmet'in "modern" şiirimizi yazdığı yıllarda mimarlığımızda da kımıltılar var. O evredeki ürünleriyle **Sedat Hakkı Eldem**'in, **Seyfi Arıkan**'ın, **Şevki Balmumcu**'nun kimi ürünlerinde görüyoruz bunu... Ama 1940'larla faşist Avrupa etkisine giriyoruz. Örneğin **Şevki Balmumcu**'nun döneminin çağdaşı "modern" Sergi Evi yapısı, günün yöneticilerinin buyruğu, Alman mimarı **Bonatz**'ın eliyle neoklasik'e dönüştürülüyor. Kısacası mimarlığımız çağdaşlığı yakalamışken kırklı yıllara yeniden "modern"in gerisine düşüyor.

Elbette, şiirimizin 40'lı kuşağının acılar içinde kıvrandırılışı rastlantı değildi. Kırklı kuşak **Nazım Hikmet**'le birlikte bastırılıyor, eziliyor, şöyle ya da böyle halkına ulaşması engelleniyor. Benim kuşağımın en büyük eksiği **Nazım**'da "modern"i günü gününe yaşayamayışıdır. Her şeyin en azından çeyrek yüzyıl gecikmesidir.

1950'lerde mimarlığımız, ikinci ulusal yüzünden "modern"le hesaplaşmadan, moda olarak Uluslararası Akım'ın çekimine kapılıyor. İşte o sıralar şiirimizde de **Nazım**'la hesaplaşmak bir yana bırakılmıştır ve her şey Fransız etkisindedir.

İki daldaki koşutluklar sanıyorum ki, açıkça şunu gösteriyor:

Gelişmeler herhangi bir dalda elbette tek başanı olmaz.

Sağlıklı gelişme önce düşünseldir, bütün sanatlarda etkisini gösterir. Şiirden habersiz mimarlarla, mimarlıktan habersiz ozanlarla ne mimarlığımız ne de şiirimiz ayrı ayrı, örneğin modern'le hesaplaşmazlardı elbette...

Son yıllarda mimarlığımızın içinde bulunduğu durum "çoğulculuk" olarak adlandırılıyor. Gerçekte tam bir kültür karmaşası içindeyiz. Bir savaşım gerekip gerekmediği konusunda bile apaçık değiliz.

Şiirimizde de durum böyle değil mi?

Bu yazıyı burada bitirmek istiyorum.

Gene buraya dek altını çizdiğim kimi koşutluklar, örneğin ikinci yeni, ya da son dönem üzerine daha ayrıntılı kimi sonuçları çıkarmamıza yeter gibi geliyor bana...

Özet olarak, herkese gerekli olan kültür alt yapısı ancak hep bir arada oluşturulabiliyor. Demek ki, kimse kimseyi boşlayamaz. Örneğin ne şiir mimarlığı, ne de mimarlık şiiri... Ya da bir başka kültür sanat dalı, bir başka kültür-sanat dalını...

(*) Bu şiir İNSANCIL Dergisi'nin Ekim 1991 sayısında yayınlandı.

(**) Adolf Loos (1870-1933) Avusturyalı mimar. Çağdaş mimarlığın ilk temsilcilerinden.

ŞİİR VE BİRİKİM

Sennur SEZER

Bu yazıda biraz soluk alalım istiyorum. Havadan sudan konuşalım. Örneğin sözlü eleştirilerden. Bu yazının başlığındaki sözcüklerden biri "birikim", kimi genç arkadaşların "yaşla" ilgili saydıkları bir kavram. "Biz genciz. Nice okusak, çalışsak, sizin yıllarınıza yetişemiyoruz. Bizi birikimi az diye suçlamanız ondan". Bu cümle belki hepinizin hak vereceği bir cümle. Ama birikimin yıllarla, yaşla falan ilgili yok.

Önce kültürel birikimi ele alalım. Elbet kültürel birikim, kişinin sınıfsal olanaklarına, çevresine bağlı. Kitaplığı olan bir evde doğmak, kitaptan yana öğretmenlerin olduğu bir okulda, rahat koşullarla okumak, dergilerin geldiği bir şehirde yaşamak, çevresinde de kendine benzer insanlar bulmak bizim elimizde değil. Bu olanaklar diyelim bir Orta Anadolu şehrinde bile kolay elde edilemez. Aynı yaştaki insanlar arasındaki bu kültürel birikim farkı, üniversite sınavları şöyle dursun, Anadolu Liseleri giriş sınavlarına, parasız yatılı sınavlarına bile yansıyor. Peki biz bu açığı kapatamaz mıyız? Tüm olanakları zorlayarak. Biraz uzun sürede de olsa buna olanak bulabiliriz. Bulmalıyız. Yoksa hep Anadolu'da yaşamanın "mazereti"ne sığınırız. Anadolu'da tüm bu zorlukları aşarak dergi yayınlayan ozanları yazarları bir düşünün. Adana, Kayseri, Trabzon, Sivas ve İzmir şimdi de Bursa bu zorluğu aşanların şehirleri oldu. (Dergi adlarını övünçle anardım. Kimbilir, nazar değer gibi, soluklarının kesilmesinden, yayınlarına ara vermelerinden, acınarak, kapanan dergilerden söz etmek istemiyorum.)

Kültürel birikim olanakları yalnız olanakları kısıtlı Anadolu şehirleriyle İstanbul arasında değil. İstanbul'un merkez ve uzak semtleri arasında da var. Avcılar'da yaşayan bir arkadaşınıza kitaplık adı verirken düşünüyorum: Taksim-Avcılar arasındaki uzaklığı. Kimi kitaplıklara, üniversitede öğrencisi değilseniz zaten giremezsiniz. Belki kitap değiş tokuşu yaparak, parasal olanakları zorlayabilirsiniz. Belki kulüpler kurmak gerekir. Çevrenizdeki kitaplarda günümüzde yayınlanan kitapların dergilerin sayısı azsa, ya da hiç yoksa, belki dilekçelerle zorlamalısınız o kitaplıkları. Çevrenizdeki kültürel merkezleri, okulları, kitapları, halk eğitim merkezlerini, belediyelerin kültür kollarını size güncel yayınları izleme olanağı vermesi için zorlayın. (Biliyorum, bu sözün birikimle ilgisi yok. Şiirle de. Ama siz değişirken çevrenizi de değiştirmezseniz, tam bir değişim geçirmiş olmazsınız. Bir yandan okuyun. Güzel. Ama okumanın gerekliliğine çevrenizi de katın.)

Hadi birikimi bir yana bırakıp bir senaryo düşünelim. Diyelim bir kasabadasınız. Her yıl orada erik festivali, karpuz şenliği gibi bir şeyler yapılıyor. Sonra bir iki şarkıcı da geliyor. Herkesler memnun. Ara sıra kitap imzalatanlar oluyor ama kimin umurunda. Ne kitap satılıyor, ne yazarlarla ilgilenen var. İkinci yıl kimseler uğramıyor kasabanıza. Ya da belediye iki yazara harcayacağı paranın iki katına bir şarkıcı çağırmanın daha kârlı olacağına inanıyor. Siz bunu değiştirin önce. Kaç kişisiniz yazıya çiziye meraklı bir kez bunu saptayın. Şenlik programına bir kahve söyleşisi koyun. Önce kendi aranızdaki yazarlar, öğrenciler gençlerle tartışın şiiri, öyküyü. Bir ikiniz Türk şiirinden, öyküsünden örnekler okusun. Onları tartışın. Sonra belki bu söyleşiler yerleştikçe, bir yazarı önceden kitaplarını getirtip okuyarak çağırın oraya. Onunla şiirlerini, öykülerini tartışın. Bu yazar için de, sizin içinde daha doyurucu olur. (Bu söylediğim senaryoya çok benzer bir senaryo. Ünlü Sutruga Şiir Akşamları'nı yaratmıştı. Salihli Şiir ikindileri uluslararasına kayarken, Egeli Türk ozanlarını dışladığından ya da onlar dışlandıklarına inandıklarından bence soluğu yitirdi.)

Kültürel faaliyet diye yılda bir haftalık kitap imzalarına, ayda yılda getirilen bir yazarla on onbeş dakikalık söyleşilere kanmayın. Görmek istediğiniz yazarın kitaplarını, yazılarını okumadınızsa tüm şiirlerini satın almanız onu doyurmayacaktır. Bilin. Hem kimi şairleri kimi yazarları görmeniz, onunla tartışmanız ya zor ya olanaksız. Yetmişini aşmış bir şairin kitabıyla tartışmazsanız, kendisini görseniz ne

olacak. Ölmüş bir yazarı okumayacak mısınız? Kitaplığınızda bir yazarlar sözlüğü oluversin. Onunla ilgili bilgileri arada kontrol edin. Bir romancıyı, öykücüyü şair, bir şairi gazeteci sanmak, hele yüzüne karşı bunu söylemek pek olacak iş değil. Bağışlanabilecek yanlış da.

Kimi zorlukları aşmaya alışın. Zorlukları aşmak için yollar düşünmek de bir birikimdir. Okumakla yetinmeyin. Çevrenizle birlikte okuyun. Çevrenizi de değiştirin. Şiire, öyküye herkesin ihtiyacı var. Televizyon programlarında bir ozanı görmeniz olanaksız. Bir telefon bir mektup zinciri başlatın. Biz gerçek yazarları görmek istiyoruz bu programlarda diye. Yoksa, şiir adına dantel pantolon, içi görünen bluzlarla ortaya çıkan hanım kızlar sizin zararınıza olur. "Şiir yazıyorum" dediğinizde sizin de soyunmanızı beklerler.

ÖNCE CİDDİYET

Birikimli bir yazar, şair, okur olmak için yaşamayı ciddiye alın. Diyelim, hanım kızın biri, Türkiye'deki "ilk erotik kadın şair ya da ilk aşk şiirleri yazan kadın" olduğunu mu söyledi. Bir araştırın. 16. Yy.'dan Mihri'nin "Al dudaklarımının berrak suyu/Çok İskender'i suya iletti ve susuz getirdi" dizesini öğrenmeniz güçse Muazzez Mememencioğlu'nu, Türkan İldeniz'i de öğrenemez değilsiniz ya! Biraz kitap karıştırıp, onun bilgisizlikten ya da övüngeçlikten gelen yanlışını (yalanını demeye terbiyem elvermez) düzeltin. Diyelim, Türk şiirini bunca kurcalayamayacaksınız. Hiç olmazsa, Safo diye bir ad andığınızda biraz düşünün. Safo'nun kimliğini araştırın. O zaman, Doğu edebiyatı incelemecilerinin "Türk Safo'su' diye andıkları Mihri'ye ulaşamazsanız bile, çevirilerden Safo ile o hanım kızın kalitesini karşılaştırma olanağınız olur.

İyi bir ozan, iyi bir yazar olmanın ilk yolu iyi bir okur olmaktan geçer. Ne yapın yapın iyi bir okur olun. Unutmayın, iyi bir okur olmak yalnız yeni kitapları değil, edebiyatın ünlü kitaplarını da okumaktan geçer. Antolojileri, kitaplıklardaki eski tarihli şiir kitaplarını, romanları, eleştirileri elden geçirin. (Bence elinize geçtikçe ATAÇ okuyun. Ataç iyi bir edebiyat öğretmenidir.)

Edebiyatı ciddiye alın. Hiç olmazsa okur olarak. Yoksa, kimse sizin yaptığınız işi ciddiye almaz.

YAŞAMANIN BİRİKİMİ

Sanattaki en önemli kaynaklardan biri "yaşam birikimi". Bu birikimin mutlaka çok yaşamaktan, büyük serüvenlerden, kocaman aşklardan falan geçtiğine inanmam ben. İyi bir gözlemci, küçük hayat dediğimiz ayrıntıları iyi anlatabilir. Behçet Necatigil'i Ziya Osman'ı okuyun. Dokuzdan beşe belirli işlerde çalışan, pazarla ev arasında koşturanların, ev, geçim, maaş, sorunlarının hastalık, yaşlılık, çarklarının, küçük mutulukların da büyük şiirleri, öyküleri yazılabilir. Önemli olan bakabilmek. Biriktirmek.

Bir kuşun uçuşunu, bir çiçeğin açışını, bir dilim ekmeğin kokusunu da biriktirin. Bir portakalı özleyen hastayı da. Küçük ayrıntıların kimi zaman büyük dramları yaratabileceğini bilin. Yaşadıklarınıza dikkat edin. Gözü kapalı yaşamayın. Altını çizin. (Kitap okurken de, kimi satırların, dizelerin altını çizin.) Hayatın ve sanatın seyircisi olmayın. Hayata katılın.

"BANA NE"CİLİK

Birikimsiz, donatımsız, sorumsuz, bilgisiz diyorlar. Size, bize ya da gençlere. Biraz düşünün bu söz üzerinde. Her eleştirinin haklı bir yanı vardır. Siz umursamazsanız yaşamayı, yaşananları, insanları... Yaşam sizi neden umursasın.

Zor günler yaşıyoruz ve zor günlerin daha da zorlaşacağı yılların eşiğindeyiz. Ülkemizde bir kitap iki bin basılmaya başladı. Gazeteler, televizyon programları piyangolarla ayakta durmaya çalışıyor. Beri yanda ne alkol, ne sigara tüketiminde düşme yok. Günlük konuşma dilinin 200-300 sözcüğe indiği söyleniyor. Demek yaşama için yeni kavramlar da üretmiyoruz. Ben eskiyi özleyecek falan değilim. Bugünden sorumlu bir eski mutlaka var. Ama daha iyi bir yarını biz yaratalım. Dilsiz, kitapsız bir toplum olmak mı istiyoruz. Yoksa kültürüne (Çağdaş kültürüne) inanılan bir toplum mu?

Yazarlar, şairler, ressamlar, heykeltraşlar nice üretirse üretsin okuyucusuz, seyircisiz ayakta duramazlar. Anlaşılmadığı için okunmadığı söylenemez yazarların. En anlaşılırlarının, okul kitaplarında yer alanların sattığı sayı meydanda. Kitaplıklar yaz tatili yapabiliyor. Zaten yalnızca iş saatlerinde açık kalıyor. Kaç kişi kasabasına kitaplık istedi. Kaç kişi "iş çıkışı bir kahveye değil kitaplığa gitmek istiyorum, kitaplık saatleri değişsin" dilekçesi verdi. Devlet tiyatrosu bizim şehrimizde de temsil versin isteği geldi mi? Ya siz, belediyelerin yöneticileri, sanat kültür evleri yapalım, yazarları iki üç ay konuklayalım, bir yıl bir yazarı şehrimizde yaşatalım, o da buradaki çalışmalarını bizim kentimize adasın, demek aklınıza geldi mi? Eskiyi özlemeyeceğim ama buna benzer küçük olaylar geçmişte. Türkiye'de yaşandı. Merak edene bir küçük örnek, Kerime Nadir, Orman İdaresi konuğu oldu. Bu konudaki romanını Ormancılara adadı. Almanya'da burs veren belediye ya da şehirlere adanan Türk kitapları da var. Ben bunu bir belediyemize söylediğimde benden bu çağrıya uyacak "yabancı yazar" adı istendi...

Neyse, dedikodu bir soluklanmadır. Bu yazı bir dedikodu yazısı oldu. Şimdi biraz soluklanıp düşünün. Toplam on bin kişilik bir okur-yazar kabilesi olarak mı kalalım. Yoksa, hiç olmazsa Dağlarca'yı, Cahit Külebi'yi, Yaşar Kemal'i, Orhan Kemal'i adıyla olsun tanıyan bir toplum mu?..

Ey okur, kimsin, kaç yaşındasın, neredesin bilmiyorum... Ama bu yazı gözüne ilişirse, lütfen kendine sor bu soruları... Şiir Gündemi'nde bu soruların ne işi var demeden düşün. Ben şiirin yaşamın bir parçası olduğuna inandığımdan yazdım bu soru ve sorunları. Antikacıda gördüğümüz ve ne işe yaradığını anlamadığımız, değerli bir "parça" saysam şiiri buna gerek yoktu. Eğer sen, "bana ne" demeyi sürdürürsen edebiyat, o antikacı dükkanında yer alacak.

Ama sen o antikacı dükkanına bile giremeyeceksin!

ŞİİR DENİZİNE AKAN IRMAKLAR

Gülsüm AKYÜZ

KARADENİZ'İN BAŞI RÜZGARLA DOLU

Sabahları kalkınca dingin, dümdüzdür bizim buraların suları... Çarşaf gibi. Oysa Karadeniz, sabahları da hırçın. Ak köpüklerini savura savura kıyılara dek sokuluyor, kıyıyı dövüyor sürekli çırpıntılı dalgaları...

İki gündür Ayancıkta'yım. Belediye'nin düzenlediği **Çocuk ve Çevre** konulu panele katılmak, imza ve söyleşi programında bulunmak üzere geldim buraya. Panelde benden başka Doğan Kardeş dergisi yönetmeni Doç. Dr. Türkel Minibaş ve Prof. Dr. Bekir Onur ve Ülkemizin ilk Çocuk Meclisi'nin başkan yardımcısı Fatma Çelik konuştu.

İlginç bir yer Ayancık. O göz dolduran yeşilinin, çırpıntılı mavi denizinin, el dokuması ketenlerinin yanı sıra birçok güzel insan tanıdım burda. O bitmez tükenmez enerjisi, yüzünden hiç eksiltmediği gülümsemesiyle başkan Rıfat Örnek, sekreteri Ayşe hanım ve sabah gün doğarken garaja bizi karşılamaya gelen Kenan Esin, bunlardan yalnızca birkaçı. Belediyede halkla ilişkiler görevini yürüten Kenan Esin, ertesi günkü kahvaltıda ilginç, ama acı bir de öykü anlattı bize. İstanbul'da bir hastahanede, yeni işe başladığı günlerde başhekim, odasında Nazım Hikmet'in **Memleketimden İnsan Manzaraları** adlı kitabını buluyor. Olanca gücüyle, sevgisizce yükleniyor, işinden atmakla korkutuyor 16 yaşındaki delikanlıyı. Aradan yıllar geçiyor, bilinçli bir sendikacı oluyor delikanlı. Hapislerden geçiyor, sonunda doğduğu ilçeye göç ediyor. Yıl 1992. Bir gün, ilçeye gelen kitap pazarlamacılardan -ilçede hiç kitapçı yok- büyük ozanın bütün yaptıklarını alıyor. Aralarında **Memleketimden İnsan Manzaraları** da var. O gece yarısı kapısı çalınıyor ve karşısında polisler... "İhbar var, arama yapacağız." Silâh aramak için geldiğini söylüyor görevliler, ama silâhtan daha önemli bir şey buluyorlar. Ünlü ozanımızın yapıtlarını. Daha paketinden bile çıkarılmamış. Hemen atlıyorlar kitapların üzerine. O gece Kenan Esin'le kitaplar karakola gidiyorlar. Kenan Esin sabah salıveriliyor, ama kitaplar iki hafta daha tutuklu kalıyorlar. Yıl 1992 ve "Biliyor musunuz, hâlâ o kitabı okuyamadım" diyor Kenan Esin hüzünle...

Tam o öykünün hüznünden, öfkesinden sıyrılmaya çalışırken bu kez bir başka ilginç öykü çıkıyor karşıma. Sinop'tan gelen **Karikatürcüler Derneği** genel sekreteri Ergin Gülen, dernek üyesi, ünlü karikatürcümüz Necmi Rıza Ayça, genç karikatürcü arkadaşlar Mehmet Aslan ve Seyit Saatçi ile karşılaşıyoruz sabah kahvaltısında. Mehmet Aslan, Sinop Belediyesi'nce düzenlenen sergide dört karikatürünün gözaltına alındığını, buna karşı çıkınca karakola götürüldüğünü söylüyor. Sonuçta salıverilmiş, ama karikatörleri hâlâ tutuklu Sinop'ta. "Görüş gününü de henüz öğrenemedim" diyor acı bir alayla. Hepimiz hüzünleniyoruz, ülkemizde hâlâ kitaptan, karikatürden, türkülerden ürken insanların yaşadığını düşünüp.

O sırada; yanımıza başkan Rıfat Örnek ve o günkü panelde konuşacak sendikacıların gelişi dağıtıyor bu hüzünlü havayı. Söyleşi konuları değişiyor. Bir ara Eğitim-İş başkanı Niyazi Altunya ile söyleşiyoruz. "Biliyor musunuz, biz sizinle hemşeriyiz. Ben de Sütçülerliyim" diyor. Şaşırıyorum, seviniyorum, bu mücadeleci arkadaşla aynı topraklarda doğup yeşerdiğimize.

Öğleye doğru, panelciler dinlenmek için belediyeye giderken biz de belediye görevlisi Muharrem Kurtoğlu'nun kullandığı araçla, Ayancık'ın sırtını dayadığı Maltepe Dağı'na çıkıyoruz. kuşbakışı izliyoruz Ayancık'ı, doğal güzelliklerini ve kasabanın geleceğini tehdit eden sevimsiz beton evleri... Karşı tepede radar görünüyor ve hemen ötesinde de bir camii. İlginç geliyor bu bize. Sonra dağdan inip yeşillikler içinden geçerek Alıköy'üne geliyoruz. Köyün girişindeki bir kır kahvesinde; bir yandan çaylarımızı içip bir yandan da arkadaki ormanın sesine karışan denizin sesini dinliyoruz. Alabildiğine esintili Ayancık, alabildiğine rüzgârlı. Rüzgârla dolu Maltepe Dağı'nın başı, Alıköy'deki kır kahvesi. Rüzgârla dolu Karadeniz. Tıpkı Ali Asker Barut'un o birbirinden duygulu; hüznü ve sevdayı içinde barındıran şiirlerini topladığı kitabı gibi...

GENÇ BİR OZANIN İLK YAPITI

Deniz kıyısındaki otelde hem dağı, hem de alabildiğine uzanıp giden Karadeniz'i gören odama kapanıp buluşuyorum çamtamdaki şiir kitaplarıyla. **Rüzgârla Dolu,** Ali Asker Barut'un ilk kitabı. 1964 doğumlu ozanın şiirleri; 1980'li yıllarda genç olmanın, ozan olmanın bütün izlerini taşıyor. Bir sevdadan yola çıkarak kuruyor ozan şiirini. Bir kıza, yaşama, ülkesine, doğaya, İstanbul'a duyduğu sevdadan yola çıkarak. Bu konuların hepsi, kitabın değişik bölümlerinde, bazen, içiçe, bazen birinde yoğunlaştırılarak işlenmiş. Ozan şiirlerini: **Geceyi Yaşa, Günden Güne, Dutluk, İki Akıntı Arasında, Hüzün Maketi,** ve **Senin Üzgün Yıldızını** başlıkları altında toplamış.

Kitap; "ağacın dalında göz/yeşil çağla/acılar çocuğu ozan/yirmi yaşında/ah kuş kardeş kuş/seviyorum bir kız/bu sorumsuz/ bu delişmen yaşımda" dizeleriyle dışa vurduğu gibi, bir sevda duyuran şiiriyle başlıyor ve bir aşkın hüznünden, yaşamın bütünlüğüne ulaşan şiirlerle sürüyor. Yeni başladığı sevdası ve gündüz vakti ülkenin üstüne çöken geceden izler vardır bu şiirlerde. O nedenle hüzün, yer yer de umutsuzluk göze çarpmaktadır. "Susmaklar içerisinde yayılıyor gece/ zift gibi yol aşağı(içine alıyor yutuyor her bir şeyi hızla/.../ ay alacalı/sinsi köpek suratı bulutlarda/böylesi geceler hep/ avlanmak için yaratılır', "ayaklarını sürüyerek geçiyor her günkünden

YOL

Hangi yazlık sinemaydı
tahta sıralarında
sırılsıklam ıslandığımız
yüzümüzde ekmekayvası tadı
çılgın taktiklerle aşırdığımız
ceplerimizde hazır
kimsesiz haftalık mektuplar
arar kayıp ilanlarında
postanelerini

Biliyorum
en çok iftar vakitlerini sevdiğini İstanbul'un
suları çekilmiş nehirler gibi olan
sokaklarını
adım adım arşınladığını
biliyorum

Hangi yazlık sinemaydı
yergöstericisi kanatlarındaydı hani
filmdeki beyaz bir atın
kimdi sahi
biz ıslanırken sırılsıklam
sulusepken
ağlayan adam
gözleri gözlerimizde
bakışları sel

İdris ATMACA
Mayıs 92

biraz daha/yorgun şiirden dönen ozan", "artık biliyorum her geçen gün biraz daha azalıyor soluğum/geceye vermekten/artık biliyorum beni gözetlemekten başka bir işi yok şu baykuşun."

Dutluk başlığı altında; çocukluğunu, ilk gençliğini yaşadığı Paşabahçe, Beykoz ve İstanbul'un günden güne bozulmasını, doğadaki ve çevredeki yıkımı, kirliliği konu edinen şiirlerini toplamış. "Başımda küçük bir yağmur bulutu/Öyle yağmadan saatlerce durdu/Odaların sonuna dek açılıyor pencereleri/Ağaçların arasında rüzgar/Daha doğmadan boğuldu/Bu dalgın kurbağalar da ne böyle/Durup durup fırlıyorlar dereden yollara/Yollar onların ıslak ölüleriyle dolu."

Şiirlerinde güçlü bir doğa sevgisi, doğaya ilişkin yoğun bir duyarlık, doğa betimlemeleri, hatta güzellemeleri öne çıkıyor sık sık. "erkenden sulamış bahçeyi annem/ıhlamurlarda, hanımelinde, çiçeklerde/biraz da onun kokusu/tatlı sarılığıyla güneş dökülüyor omuzlarıma".

Ozanın şiirlerinde en çok kullandığı sözcüklerden birisi de pervaneler. "Sokak lambasının etrafında ışık kelebekleri-/Ki ölmüş olacak sabaha hepsi de.", "Işığın etrafında bir pervane-/Dönüp dönüp en kızgın yerinden öper bir ampülü." dizelerinde görüldüğü gibi. Bu dizeler bana ülkemizde 1970'li ve 1980'li yıllarda olan olayları ve o yılların yazıklanmış gençliğini çağrıştırdı.

Ozan 1987'de sevgilisiyle evlenip Almanya'ya göçüyor. Ne var ki, bu kez de başka bir ikileme düşüyor. "Şehrimdeyken özlüyordum/Başka bir şehirdeki,/Sevdiğim kadını./Burda, yanındaysa onun/Özlüyorum şehrimi." Yurt özlemi çekiyor, yalnızlık ve pişmanlıklar yaşıyor: "Gök karanlık! Şiir yok! Neden geldim bu kente.", "Gözlerin gelip geçen trenlerde:/Kaçmayı kurdum kaç kere.", "Rüyalarıma giriyor her gece,/Bırakıp geldiğim şehir;", Yabancılaşmayı yaşıyor yabancı gök altında: "Birkaç yıldız görünüyor ötede,/Açılır açılmaz kirli kar bulutuları.", "Pis bir bulut kaplıyor üstümdeki göğü /Güneşin doğacağı tek bir açık yer yok!" dizelerinde dışa vurduğu gibi.

Ülkemizde 1980'li yıllarda yaşanan olaylara duyarsız kalmıyor ozan. Bu konuda yazdığı şiirleri, **Senin Üzgün Yıldızını** başlığı altında toplamış. "Rüzgârın sonbaharı fısıldadığı avuç kadar yapraklar / Eylül ölüleri/Düşerken çarpıyorlar göğsüme çığlıklarla", "Yanmış yıkılmış evler yoksa da görünürlerde/Her evde rastlarsınız/Acıyla yıkılmış bedenler var", " Karanfil suluyor bir kadın pencerede/Yeşil tutuyor bir yanını böyle", "On yılını doldurdu içerde/Seksende içeri alınan/Herbiri", Örneğin: oğlu içerde bir anne,/Durup durup bir çiçeğe su verirdi." "Kaç Eylül'dür oğluyla yeniden/Yeniden asılan bir annenin sözleri." dizelerinde görüldüğü gibi.

Ama ozan yirmi yaşındadır; sevdalıdır, ozandır. Bir bilinç işçisidir yani. Kolay teslim olmaz umutsuzluklara, direnir çeşitli biçimlerde: "sahi bilerek uyumadığım uyukular gerçekten bir direnme miydi/hızla akıp giden zamana/ o soğuk gecelerde", "yol kenarından toplanmış/damarları henüz sıcak bir demet çiçek olur/getir sabah/güzel şeyler söyle/gücüm olsun yaşadıkça güç aldığın şeyler" Sevdasının yanı sıra, doğanın yenilenişi de yaşama ve yaratma gücü verir ozana: "Şu bataklığın içine/daha çok şiir sürmeli/kurutamaz belki, ama/yer açar güzelliğe/çiçeğin toprak yüzeyinde/bize fısıldadığı düşünce bu/gülümser ince sapının bitiminde/bir başkaldıranın inanmış yüzü.", "Kışın karlar altında kalan kiraz/Nasıl yemyeşil açmıştı başucumuzda./Ah orda burda boy vermiş, o kankırmızı gelincikler-Yenilmemiş, hâlâ ayakta bir şeyleri anımsatırdı!"

Ozan; yalın, abartısız bir dille, içli bir şarkı gibi söylediği bu şiirleriyle 1992 Orhan Murat Arıburnu Şiir Ödülü'nü almış.

NERMİ UYGUR'CA BATI'YLA BATI ÖTESİ

Mustafa SERCAN

"İnsan kültürün: hem başlangıcı, hem ortası, hem sonu.."
Nermi UYGUR

ALKIŞLAR, UZANIŞLAR...

Akıyor zaman. Sonsuz bir akış. Hangi denizlerde dinleneceğini bilmediğimiz... Bazan bir koyda duralar gibi görünse de, bazan bir çevrimde dönse de, gerilediğini görmediğimiz bir akış. Akış değişmedir. Zaman değişmenin hem taşıyıcısı, hem ölçeği... Ne varsa zaman içre. Zaman her şeyin içinde... İnsan değişmenin hem etkeni, hem sonucu. Uygarlık insan edimlerinin tümü. İnsan edimleri de zamanla devinen birer süreç.

BÜTÜNLEŞME..

İnsan edimlerinin tümü uygarlık. Ne var ki, yaşadığımız çağda insan edimleri henüz bütünleşmiş değil. Bu, insanlığın da, tekil insanın da henüz bütünleşememiş olmasından biraz da... Her ne kadar küçük alanlarda, yörelerde, bölgelerde sınırlı insan edimleri, binlerce yılda ülke boyutunda birleşebilmişse de bütünleşme henüz çok uzak. Üstelik yalıtılmışlıktan gelen kendine özgü gelişim süreçleri, kültürler gözönüne alındığında farklılık daha bir göze çarpar. İnsan edimlerinin, tekniğin, kültürlerin geldiği aşama gözönüne alınırsa, soyutlamalardan biri olarak, bir kavram olarak Doğu-Batı ikilemi giriyor tartışma alanına. Elbette başka birçok ikilem, üçlem kavramlarını dışlamadan...

GÜNDOĞUSU-GÜNBATISI

Böyle bir ikilem yapay mı? Doğu-Batı ayrımı insanlık ediminin bölünmesi mi? Bu soruları evet diye yanıtlamak güç bence. Çünkü bu ikilem insan edimi tarihinin bir ara aşamasının adı. Ara aşamayı adlandırmak, kavram düzeyinde çözümlemeye girişmek, olgu düzeyinde açıklamak süreci gözardı etmeyi gerektirmez. Ara aşama bu. Binlerce yıl sürse de "geçici". "Mutlak" değil. İndirgemeci olmadan, böyle bir ara aşamayı incelemek olanaklı. Doğu'yla Batı arasında "mutlak" bir karşıtlık bulanlar yok mu? Var "Mutlak karşıtlık"çılar insanlığın edim-düşünce tarihindeki gelgit'lere baksınlar.

DÜŞÜNSEL DENEME

Nermi Uygur, "İçi Dışıyla Batı'nın Kültür Dünyası" adlı çalışmasında insanlık sürecinin bu ara aşamasını "geniş" bir açıyla ögelerine ayrıştırmayı, incelemeyi hedefliyor.

Bir yazı türü olarak denemeyi, "hüner göstermek ya da yazıcılığı denemek" olarak tanımlayanlara inat, Nermi Uygur, yaşamdan, yaşantılarından yola çıkarak gerçekliği görmeyi, düşünmeyi, çözümlemeyi, göstermeyi, anlatmayı deniyor. Nermi Uygur bir düşünme ustası. Gözlerini, kulaklarını düşüncesinin en "girici" araçlarından biri kılarak yaşamın, gerçekliğin derinliklerine uzatır hep. Gözleri düşüncedir Uygur'un. Düşünceleri göz, kulak, beyin... Düşünceleri, duyguları sese, yazıya dönüşerek dil olur. Dili, arı-duru bir su olup taşır düşünce gemisini. "Bilgi güçtür" Nermi Uygur'da. Bacon'un söylediği gibi. Ancak bir gizil-güçtür. Kökü derinlerde bir ağaç. Bilgi bilgelik olmuştur Nermi Uygur'da. Bilgiççe bir tavırla çıkmaz ortaya. Bilgi kaba-saba, hot-zot değildir, güzel bir giysiyle, estetik bir durulukla boy gösterir. Alçak gönüllülük bir yandan güçlü bir benliğin anlatımı oluverir, bir yandan "ben"ini sarıp sarmaladığı bir harmani... İnsana özgü, insana dönük, insanı yücelten bir yönelimi duyumsatır sözcükleri. Nermi Uygur'dan yola çıkarak söylenebilir: Alçakgönüllülük de bir güçtür. Aynı söz şöyle de denebilir: Bilge olmayan alçakgönüllü olamaz. Alçakgönüllülük, yücegönüllülüktür çünkü.

BATI'YLA HESAPLAŞMA

Batı'yla Doğu'nun karşıtlığı da özdeşliği de insan edimi olmasından. Düşünce de bir eylem değil mi? Batı-Doğu düşüncesi, yaşama biçimi, bakış açısı da öyle. Hiç olmazsa Batı'nın bilim-teknikte, ekonomide, refah düzeyinde öne geçtiğinden beri Batı yandaşlığı, Batı karşıtlığı da önemli tartışma odaklarından biri haline geldi. Daha çok da Batıdışı'nda. Ülkemiz de, Batı'ya yönelmiş bir Batı-dışı olmasından olsa gerek, nice düşünmeler, nice çözümlemeler, tartışmalar hatta romanlar, öyküler bu ikilemi yargılamaya yöneldi. Ne var ki, bütünsel bir bakıştan yoksun olduklarından, bunların çoğu, eksik verilere dayanan eksik sonuçlar üretmenin ötesine geçemediler. Kimi zaman temel alınan bir ideoliji, düşünme yöntemini etkileyen, algılamaları çarpıtan bir otomatik önyargıyla yöntemsel hatalarla yanlış sonuçlara varılmasını getirdi. Bunların çoğu dönüp dolaşıp aynı noktaya geldi. İnanç. Oysa inanç düşünmeyi önler. İnançla düşüncenin bağdaşması olanaksız. Batı-Doğu tartışması bu olanaksızlık noktasında düğümlendi. Bir sonuç vermedi Türkiye'de.

Nermi Uygur'un kitabı ne mutlu ki, bunlardan biri değil. Önce yöntemini açıklayan, yazarının düşünme süreçlerini, dayanaklarını açımlayan bir biçimde. Batı'ya daha derinlemesine, daha "girici" bir bakışla bakıyor Uygur. Sonra, yaklaşımı Batı'yı yüceltici de değil, alçaltıcı da... İndirgeyici değil, ayrıntılara boğulmak pahasına bütünleyici... Pısırık bir "nesnellik" içine de girmemiş Uygur. Değerlendiriyor, eleştiriyor, tartışıyor, hesaplaşıyor... **"Yeri yöneltisi başka başka da olsa, her toplum, her örgüt Batı'yla hesaplaşmak zorunda. İster doğrudan doğruya yaşama bakımından, ister bu yaşamanın üstüne bükülen düşünme bakımından bir zorunluk bu."** diye Nermi Uygur bu kitabıyla önce kendisi Batı'yla bir hesaplaşmaya girişmiş. Yaşantıla-

SAĞDIÇ

göçmen düğünlerinde çocukluğum
hayrandı sağdıçlara
bir at bir gelin bir duvak

mahmuzladı atını
tütün kokan eşkiya bir köyden
Tuna kıyılarına

elbet bileceksiniz adını
sevdasına coşku sefalet ekleyen
o köy yalvacını

biraz coğrafya dışında yaşadı
tek perdede büyük macerayı oynadı
Panait İstrati adı

Hüseyin Avni CİNOZOĞLU

rından yola çıksa da öznelliği aşıp kavramlara, nesnel düzeye varabilmiş. Bu hesaplaşmanın altında kalmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Sakin, önyargısız ama yargılı, insanlığın bütününü görmeye çabalayan, çabasını sonuca vardırmış bir emekle... hesaplaşıyor. Eleştiriyor, yani yerine koyuyor.

BATI'YI BATI YAPAN...

Batı türdeş bir bütün değil. Ne düşünce yönünden türdeş, ne edim yönünden. Doğu da öyle. İnsan düşüncesinin, insan ediminin yararlı-zararlı, iyi-kötü, güzel-çirkin, birbiriyle uyumlu-uyumsuz birçok edimi, düşüncesi çarpışır durur. Hem Batı'da, hem Batı-ötesi'nde. Epikuros'tan Marx'a, Cengiz Han'dan, Hitler'e, eski çağların sıradan insanından, çağımızın sıradan insanına dek yayılan zamanda ortak olan ne? Batı'yı Batı yapan, Doğu'yu Doğu yapan?.. Nermi Uygur bu sorunun yanıtını araştırıyor.

Nermi Uygur'un deyişiyle, "Batı Çorbası"nı oluşturan ne? Batı'nın Batı'lığı nerden gelir? Nermi Uygur Batı'yı Batı yapan üç temel bileşen öneriyor: "Birey, akıl, bu-dünya". Önce şu söylenmeli. Bu üç öğe, Batı'yı herşeyiyle açıklama savı taşımıyor. Ancak bütün Batı için, bütün Batı edimi, düşüncesi için ortak temel bileşenler olarak ele alıyor Uygur. Birey olma, toplumsal olaylarda, toplu davranışlarda da yer alsa Batı'lının temel var oluş biçimi Uygur'a göre. **Akıl** ile **bu-dünya** da bireyin soyut edimleri ile, somut çevresini tanımlıyor bir bakıma. Bu üçü birbirinden ayrılmaz özellikte. **"Nitekim birey akılla birey; akıl bireysiz tasarlanamaz, bu dünya bireyin varolma alanı".**

Batı'lının tarihte, günümüzde bu üç temel öğeyle nasıl devindiğini ayrıntılı örneklerle; yalın, çarpıcı akıl yürütmelerle, aydınlık sonuçlara bağlıyor Nermi Uygur. Kültürün teknikten, tekniğini yaşama biçiminden, yaşama hedeflerinden ayrılamayacağını açıklıkla yazıyor. Bir anlamda bilimsel, teknolojik gelişimin Batı'lı olmakla eşdeğer olduğunu, değişimin kaçınılmaz, direnmenin olanaksız olduğunu vurguluyor. Batı-ötesinin, günümüzde Batı'da odaklaşan uygarlık çizgisine uzanmak zorunda olduğunu anlatıyor.

BATI YÜCEDE Mİ?

Batı'yı yüceltiyor mu Uygur? Hem evet, hem hayır... Evet, çünkü bilimsel gelişmenin, insanların daha iyi yaşamasının sağlanabileceği uygarlık düzeyi Batı'da odaklanmış. Batı bir anlamda günümüzde gelişmenin simgesi. Hayır, çünkü Batı'nın bu durumu mutlak değil. Japonya Doğu coğrafyasından olduğu halde batıya eklemlenmeyi başarmış. Batı-ötesi Batı'ya katıldıkça Batı'lılık Batı'nın tekelinde olmaktan çıkacak. Bir anlamda Batı'lılık bitecek. Hayır, çünkü Nermi Uygur'un amacı yüceltme değil. Yerli yerine koyma. Batı'yı yerli yerine koyarak, Batı'nın değerlerini mutlaklaştırmadan, Batı-dışı'nın değerlerini yok saymadan bütünleşmeye, bireşime giden yolda Batı'ya yönelmenin ne anlama geldiğini vurguluyor. Bütünleşme ne bir çırpıda başarılacak denli kolay, ne olanaksız. Yalnızca çabayla, emekle gerçekleşebilecek bir süreç. İnsanlığın bütünleşmesi süreci, uygarlığın bütünleşmesi süreci düşünmeyi, çalışmayı gerektiriyor.

İNSAN YÖNÜ

Nermi Uygur, insanlığın varoluşundan beri süregelen, günümüzde Batı'nın temsil ettiği uygarlık düzeyini hedef gösteriyor. Bunu yaparken temel aldığı ölçü insanlık çizgisi. Karşıtlıkları-benzeşmeleri, uyumu-uyumsuzluğuyla insan tek ölçü. İnsanlararası karşıtlıkları örneğin ulus ya da sınıf karşıtlıklarını temel almıyor. Daha üstten, daha "geniş" bir bakış açısıyla yaklaşıyor. Bu genişlikte bazı sorunuların çözülemeyeceği, bazı ayrıntıların gözden kaçacağı söylenebilir. Nermi Uygur da farkında bunun. Ancak böyle bir geniş açının ayrıntı çözümlemeleri yoksaymadığı, hatta genel anlamda kapsadığı da açık.

Nermi Uygur, "İçi Dışıyla Batı'nın Kültür Dünyası"nda yaşantılarından yola çıkarak yaşadığı düşünce serüvenini aktarıyor bizlere. Nasıl düşündüğünü, nasıl sonuçlara vardığını anlatıyor. Bir düşünme biçimi sunuyor. Siz bu biçimde düşünmüyor musunuz? Olsun. Böyle de düşünülebilir. Siz katılmıyor musunuz Uygur'un düşüncelerine? Ne çıkar. Bütünleşme karşıtlıkları yok saymaz ki. Zaten karşıtlık olmasa çeşitlilik de olmazdı. Çeşitlilik bir yanıyla da akışın bir parçası. İnsanlık akışının, zaman akışının bir parçası. Nermi Uygur ışığı, alacakaranlığınızı ışıtacak, ufkunuzu genişletecek.

Nermi Uygur'la, bir düşünme ustasıyla, düşünüp üreten, güzellikle bilgiyi kaynaştıran bir kişilikle aynı gökçatı altında yaşamanın onurunu duyuyorum. Düşünen birçok zihnin ışığıyla birlikte onun ışığı da yolumu aydınlatıyor.

NERMİ UYGUR, SAĞ OL!

GÜNER SOYDEMİR'İN FOTOĞRAF SERGİSİNİN ARDINDAN

A. Pelin ŞAHİN

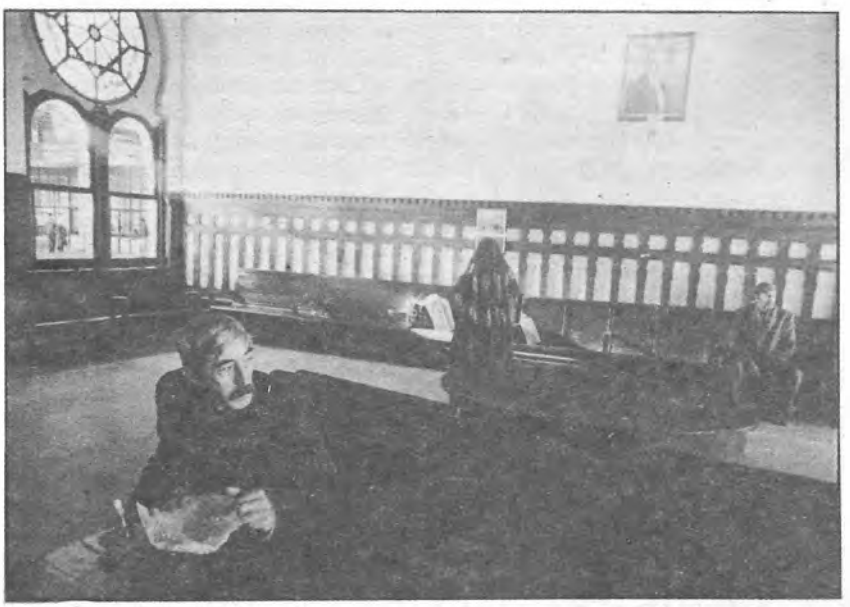

Sedat Tosunoğlu

Güner Soydemir'in, Ankara **Fransız Kültür Merkezi**'ndeki fotoğraf sergisine gidenler ilk anda bir şaşkınlık yaşadılar. Çünkü Türkiye'de, fotoğraf sergisi denince genellikle akla kırsal kesimden portreler, doğa kesitleri gelmektedir, ancak, Güner Soydemir'in sergisinde bunları bulamazsınız. Soyut diyebileceğimiz türdeki bu yeni denemeler, sanatçının kendi hazırladığı kompozisyonları çekmesi sonucu oluşmuş.

Doğal olarak hepimiz anladığımız, ne olduğunu bildiğimiz ve alışkın olduğumuz öğeleri içeren eserleri daha kolay beğenip kabul ederiz. Çünkü, bu bize hazır sunulmaktadır ve anlamak için estetik beğenimizi zorlamamız gerekmez. Bakarız, beğenip beğenmediğimize karar veririz. Soydemir ise bunlardan daha fazla bir şeyler istiyor ki, değişik bir takım arayışlar içine girmiş. Kendisi düşünüp yaratıyor ve izleyicinin de düşünerek değerlendirmesini, azıcık çaba göstermesini istiyor.

Tüm fotoğraflar görsel açıdan çarpıyor izleyiciyi. Fakat Soydemir'in fotoğrafları sanki görsel olmanın da ötesinde bir şeyler gizliyor. Sergiyi gezdiğinizde renkler dikkati çekiyor, ancak kenara çekilip "sergiyi gezdim, tamam" diyemiyorsunuz. İçinizden bir ses size tekrar tekrar gezmenizi söylüyor. İçinizdeki sesi dinlerseniz işiniz daha zor çünkü bu kez keşif başlıyor. "Bu dantel gibi olan kompozisyon ne olabilir?" ya da "Ebruya benziyor acaba nasıl bir düzenleme yapmış." gibi izleyiciden izleyiciye değişen bir soru zincirine yanıt aramaya başlıyorsunuz. Sonunda ebru gibinin köpük olduğunu, bir diğerinin sevgilisinin kaşı olduğunu, bir başkasının camda ışığın kırılması olduğunu öğreniyorsunuz ve çevremizde çoğu zaman dikkat etmediğimiz, günlük hayatımızın bir parçası olan ögelerin nasıl değişik renkler ve ayrıntılar gizlediğini düşünüp hayrete düşüyorsunuz.

Çektiği fotoğraflardan da anlaşılacağı gibi Güner Soydemir meraklı, araştırıcı ve deneyci bir insan. Doğanın ya da toplumun hazır olarak verdiklerini çekmek yerine, dış görüntünün ardındakini keşfetmeye çalışmış. Köpük deyip geçtiğimiz bir maddenin doğanın tüm renklerini nasıl güzel bir harmoni içinde yansıttığını ya da mercek üzerindeki su damlalarının nasıl bir görüntü oluşturacağını kaçımız merak etmiştir? İşte Güner Soydemir size bu görüntüleri gösteriyor ve yeni denemeler için cesur olunması gerektiğini kanıtlıyor.

Elbette diğer türleri küçümsemiyor ya da yargılamıyorum. Aksine onlar içinde de çok çok beğendiklerim var. Hatta iki tanesi yıllardır bana arkadaşlık ediyor. Ancak doğayı ya da portreleri içerenlerin çok iyileri çekildi. Bu yüzden ya gerçekten bugüne değin fark edilmemiş konular bulunmalı ya da bazı yeni denemelere gidilmeli görüşündeyim. Belki de böylece fotoğraf sanatı geleneksel görünüşünden kurtulabilir. Yeni eserlere önyargılarımızı bırakarak bakmamız, alıştıklarımızdan farklı yapıtlar karşısında daha dikkatli tepkiler vermemiz kolay olmasa da denemeliyiz kanısındayım.

Güner Soydemir'e kendi adıma teşekkür ediyorum. Yeni bakış açısı kazandırdığı ve ufkumuzu genişlettiği için. Bundan sonraki sergilerini sabırsızlıkla bekleyeceğiz.

ATLAR

Atlar durur
atlar yürür
atlar... kısacık çocukluğumda
geniş sağrılı, yıldız akıtmalı
al donlu, kır ve doru atlar
sonlanır çayırlarda sevinç ve koşu
sessiz bir çığlıkla vurulmuş gibi atlar.

Deniz kıpırtısız... su pırıltılı mavi
beyaz oyalı, beklentili bir su...
Umut tacirlerinden iz yoksa açıkta
- ne yelken ne bir gemi-
nasıl bırakıp da gider atlar
sırtında yorulmuş yolcusunu...

Yürür dağ tepelerinden otlaklara
sahipsiz şehirlerden balıklara kadar
kül rengi bir ihanet
ve bin yıl sürecek pişmanlıklar.

Kuşlar ölür sevgilim
yaz mevsimi de olsa kuşlar ölür
tutsak bir kanat boğar havayı
başlar isyan
önce 'al beni'
sonra umutsuzca 'bırak'
bir nay sesidir duyulan
bir nay sesi
ince
kırık
sonsuz
ve kederli bir nay.

Çok derinlerde bir yerde bir İsa
'beni neden terkettin?'
fısıltısıyla sorgularken incinmişliğini
kuşlar/ölür.

Önümde dik ve ürkünç Golgota
alnımda dikenli taç
dudaklarımda inilti
ah... kalabalıkların müthiş suskunluğu olmasa
insan 'çoğulum' bile diyebilir.

Ya hiç kimsem yoksa yakaracak
damarlarımda dolaşan o nergisi
anlayacak hiç kimsem...

Tacirler de sever atları sevgilim
hele gamsız bir kervan dizilmişse
- kadır ve ipek
altın ve gümüş
ne varsa yeryüzünde satışa hazır
yükte hafif-

Ya benim pahası ağır yüreğimdeki atlar
ardındaki yangın
tetikteki korku
derlenip gözyaşlarımdan
bir gül gibi sunulan sevda...

Tacirler sever sevgilim
Golgota'ya bir düş
çarmıha bir-iki.

Suyun kıyısında ama
hâlâ gemlenmiş durur atlar.

İlk taşı atmak için
ikircikiksiz uzanabilsem bir gün
ve alıp ayaklarıma savursam
atlar yürür.

Şiirin hırçın saçlarına takılmış
birkaç dizede çiğ damlaları
inançtaki çatlak, gözdeki dil...

Atları dinle sevgilim
kuşları duy
bir şair ne zaman büsbütün ölür
bir şiir nerde biter... söyle.

Trinidatlı bıçkın bir desperado
sömürge artıklarından üretip sesini
yeni bir Borodin yarattıysa kendine özgü
sen çağdaş bir aşk misyonere-
sin ya tut ellerimi
ya bırak.

Yaz mevsimi de olsa
kuşlar ölür sevgilim
atlar yürür
tut ellerimi.

Zerrin Taşpınar ŞAHİN
14 Eylül'91

ALİ BALKIZ: "BÜTÜN ÖYKÜLERİMDE İNSAN, TEMEL UNSUR."

Lütfiye AYDIN

— Seninle üçüncü kitabın "Karadeniz Dağ Kartalı"yla ilgili bir söyleşelim diyorum Ali Balkız. Bence, giderek evrimleşen bir Balkız öykücülüğü söz konusu. Sonuncusunu, ilk iki kitabınla (Güller Kitaplara ve Dolmuşta Bir Kadın'la) karşılaştırdığında, İçinin içinden sen ne diyorsun?

— Kendi yolumda ilerliyorum. Konu, içerik ve kurguda, özellikle öyküyü sonlandırmada daha önceki öykülerimle aynı yolda, belki daha derinlemesine bir işleyiş söz konusu. Ayrılık-belki farklılık-dilde. Bu kitabımdaki öykülerde yeni dil arayışlarına girdim ya da girmeye çalıştım.

— Biraz açar mısın?

— Bütün öykülerimde, insan, temel unsur. Doğa olabilir de, olmayabilir de. İnsanı ideolojilerinden, kültüründen, emeğinden, ekonomik ve sosyolojik yapısından öte, salt insan olarak ele almaya çalıştım.

— Karadeniz Dağ Kartalı'nı, yani Hakan'ı da mı?

— Hiç kuşkusuz ki, evet. Onu salt ideolojisi belirleseydi, gönlünde gizlediği bir kızın sevdasıyla ölmezdi. Aynı şey, işkence odasında can yoldaşı arkadaşına ihânet eden Dr. Ali için de geçerlidir. Aynı şey, bu kez tersinden, sağcı ve solcu iki militan, Kazım'la Ahmet için de geçerlidir. Karşılıklı, sonuçta da olsa-ki elbette sonuçta olacaktı-birbirlerinin insan olduklarının ayırdına varmaları...

— Çok özel bir soru: Hakan biraz Ali Balkız'ın kendisidir diyebilir miyiz?

— Hakan, Ali Balkız'ın özellikle kendisi değildir. O, bir kuşağın ta kendisidir. Bu kuşak 12 Mart'ı yaşamıştı. 12 Eylül'ü yaşamıştı; ben de kişi olarak her iki dönemi yaşadım. Ama bir şeye hâlâ çok üzülüyorum. 12 Mart'tan ders çıkarsaydık 12 Eylül'ü yaşar mıydık! Ya da böyle mi yaşardık!..

Hakan'ın gönlünde sakladığı Senem'ine koşut, bana ilişkin bir anım var: Uzun yıllar Giresun'da bulundum. Giresun Kalesi'ne çıktığınızda Karadeniz ayaklarınızın altındadır. Elinizi uzatsanız Giresun adasına değecektir. Denizin mavisi bin ayrı renktir. Adanın çevresinde balıkçı tekneleri kaya mezgiti avlamaktadır; beyaz kırmızı birer noktadırlar. Kayaların ardındaki izler, bizim köyün buğday tarlalarının sınırlarını andırmaktadır. Hep o kayıklardan birine binmeyi, elimi suya daldırmayı dilemişimdir yıllarca. İki tanışım, böyle bir kayıkla her sabah balığa çıkarlardı. Hep beni de yanlarında götürmelerini istedim. Bir kez istedim ya, peşimi bırakmadılar. Her karşılaşmamızda "Niye kıyıya gelmedin?" diye sorar oldular. Dört yıl boyunca kıyıya bir türlü gidemedim. "Devrimci arkadaşlarım sonra bana ne derler?.." kaygısı... Bu durumun sorumlusu elbette ki, dünya görüşümüz değil. Bizler, o büyük amacımız uğruna birçok şeyi erteledik, kendimizi görmezden geldik. Yani sevdayı, ayrılığı, özlemi, kavuşmayı... Hakanlar'ın zulası vardı; birçok şeyi orada, kendileriyle birlikte götürdüler.

— Gelelim benim en sevdiğim öykün Zula'ya. Söz konusu öyküde Ali Balkız öycülüğünde bir devrim var. Şiirselliğin ağır bastığı bir öykü o. Bunu konuya mı, konunun sende derin yansımalar bulmasına mı, yoksa bir başka nedene mi bağlıyorsun?

— Hiç kuşkusuz bu bir imgedir. "Henüz çocuğunu tam doğurmamış bir anne"de bir imgedir. İmgenin, yani şiirin gücünden yararlanmaya çalıştım. Ancak bunu, kitaptaki öteki öykülerde de aradım, denedim. Başlangıçtaki sorunuza verdiğim yanıtta da bunu kastetmiştim. (Örn. S. 11-12) Bu bir şiirimsidir. Öykü kahramanının o tatsız mekandan kaçış yollarından biri, yani değişik imgelere sığınması... Sonra "İlki Kişi" adlı öykünün son paragrafı... (Öykü 1986'da yazılmasına karşın, bu bölüm yenilerde yazıldı. Aynı şey **Makas**'ta, sıcak bir el imgesi olarak var. Bir arayış...

— Çoğu öykün yaşanmışlıktan kaynaklanıyor, biliyorum. İstersen, yaşanmışlıkla kurmaca arasındaki o tehlekeli çizgiyi senden dinleyelim.

— Yaşamın nesnel gerçekleriyle sanat ve sanatçının gerçekleri çok farklıdır kuşkusuz. Edebiyatta fotoğraf çekmiyorsunuz, film çekmiyorsuz ki, film ve fotoğraf da o nesnel gerçekliğin kendisi değil kendi gerçeğinizi yaşıyorsunuz. Sizin dışınızdaki gerçeklik olsa olsa, hareket noktanız oluyor. O noktadan yola çıkarak, yeni bir şey yaratıyorsunuz. Öykülerimde bir ölçüde **Zula** hariç genellikle yaşanmışlığın izleri, çizgileri vardır. Anlatılmaya değer bulduğum bir şey beni zorluyor. Doğallıkla, "Bunu yazmakla neyi anlatmış olacağım; değecek mi?" soruları da birlikte geliyor.

— Yani sen her öykünün bir işlevi olmalıdır diyorsun. (Ben de böyle diyorum da:..)

— Elbette. Öncelikle bende bir estetik haz uyandırmalıdır. İçimde bir sevinç yaratmalıdır. Öykü kendini bana sevdirmelidir. Onunla insanlara ne demek istediğimi, ne diyebileceğimi açıkça söylememin de aracı olmalıdır. İnsanlarda, insanlığın yüce ülkülerinden yana, daha özgür, daha demokrat, uygar, eşit,. kısaca daha insani bir dünyanın özlemini yaratmalıdır. Bu özlemi estetik formlarla ne denli yoğurursanız, o denli kalıcı ve etkili olursunuz. Bunu yapmaya çalışıyorum.

— Gelelim Konuk öyküsüne. Bu, hüzünlü bir şarkıya benziyor. Ne dersin, şu öykünün öyküsünü anlatır mısın?

GÜL BOŞLUĞU

Bilinmeyen bir şehrin bilinmeyen bir yılında
zamansız kapılardan geçtik,
yani sürekli yükselen bir kuşun
hızla düşmesi
acemi bir oyuncu elinde bilardo topları gibi
nereden nereye?
Zaman ürkütüyor,
örseliyor gövdemizi
sevda sözleri bile.
Küçük bir oyun oynanıyor
oda tiyatrosunda
oynayan da biz seyreden de.
Her sabah dolaptan çıkarıp giydiğimiz
yeni elbiseler gibi
yeni yüzlerimiz
uzun, dikdörtgen yüzlerimiz
adressiz mektuplar
ve çizgileri silinmiş yaya geçitleriyiz.
Ah! beceriksiz anka kuşları
nasıl da büyüyor kamburlarımız.

Ey masallar
kimler çevirdi sizi
kocaman simsiyah bir çığlığa
her şey dönüyor gül boşluğuna
Ahh! simsiyah
sim-siyah

Metin SEVER

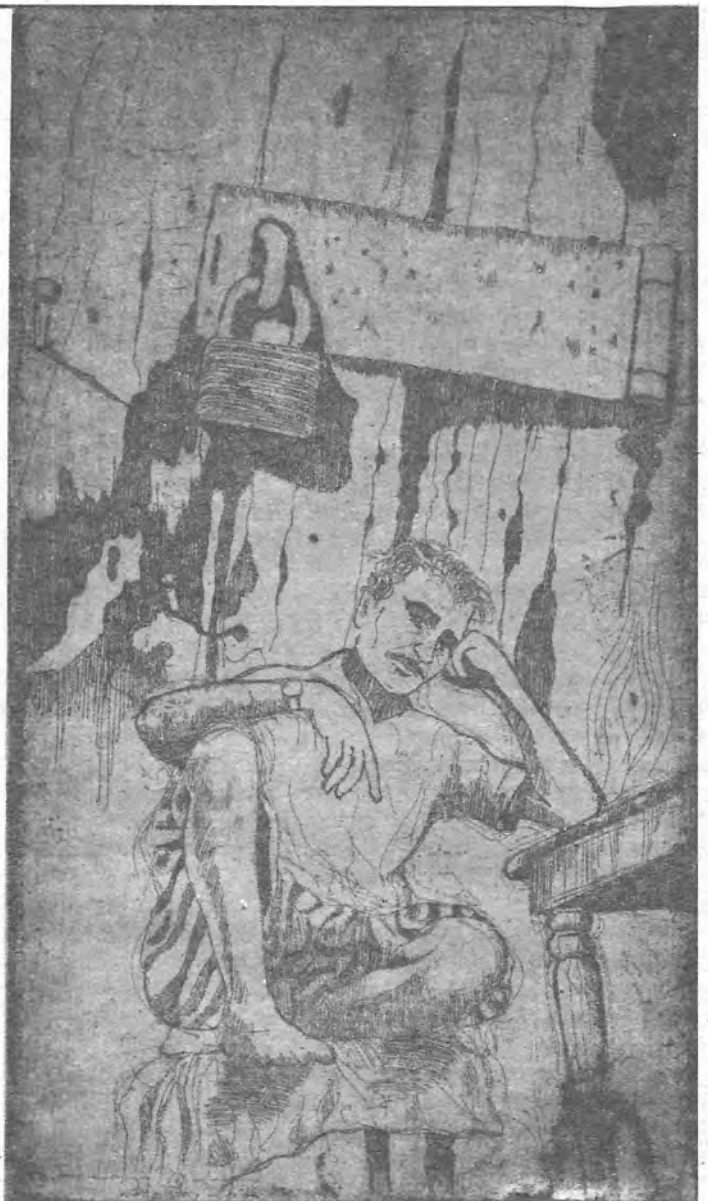

Fatma Kor

— Biliyorsunuz, ben Ankara'da Kardelen Restaurant'ın iki ortağından biriyim. Bir hafta izinliyim, bir hafta tutsak... Buraya bizim dünyamızdan insanlar çokça gelir. Bazen de muhalifler gelirler ve geldikleri gibi giderler.
Bizden biri... Sevgili Oktay... On altı yıl cezaevinde kaldıktan sonra, bir sayım günü, kendini saymaya gelen kız çocuğu ile nasıl şakalaştığını anlatmıştı. Olay bu kadar. Ben bunun üzerine, böyle bir insanın on altı yıl içerde kaldıktan sonra, bir gün, yani sekiz saat evde kapalı kalma halinin nasıl psikolojik bir durum yaratacağını merak ettim, - eski bir hapishaneci olarak da bu kadar merakım olsun-sayıma gelen kız çocuğunun anne babası ile, eski mapusaneciyi ben tanıştırdım. Öykünün sonunu da geriye dönüşlerle, çocukluğu ve anne babayı anımsamayı da ben uydurdum.

— "Yaşasın uydurmaca!" diyerek, son sorumu soruyorum Balkız. Hâmit'in ünlü oyununudaki gibi, "Azimet nereye?" diyorum.

— Çok doluyum. Çok geriliyorum. Devleti sevmiyorum, resmiyeti sevmiyorum, sınırları, lağım sularını, filtresiz fabrika bacalarını, naylon torbaları, pet şişeleri, sümüklü çocukları, ağzı kokan yetişkinleri...
İnsanları insanca bir dünyaya yaklaştırabilmek, hatta ulaştırabilmek biz sanatçıların görevi. Bence sanat bunun için var ya da ben sanatı bunun için yapıyorum. İşim zor ama ne denli soylu...

— Teşekkürler Ali Balkız. Kalemin hep işlek olsun.

— Sağol. Ben de çok teşekkür ediyorum.

NEO-MAGANDİZM: YENİ BİR OLGU*

Kaan ARSLANOĞLU

Başlığa bakarak yeni bir felsefi ya da sosyolojik terim ortaya atıldığını sanmayın. Başlık ve konu, ilgiyi kültürel bir alt gruba çekmek için elbette lâtife... Ama ülkemizde böyle bir kültürel-sosyal olgu gerçekten var, gelişiyor ve hatta iktidarda bulunuyor. Magandizm ve neo-magandizm egemen kültür iktidarında ağırlıklarını artırmak için ölesiye yarışıyor.

Arabesk kültür üzerine bazı şeyler yazılıp çizildi. Düşünülenler, ortaya konulanlar yeterli değil; ama "magandalık" kavramı üzerine hemen hiçbir inceleme yok. "Maganda" sözcüğü Türk Dil Kurumu sözlüğünde yer almıyor. "Entel" sözcüğü de... Oysaki sıradan konuşmalarda ne de sık geçer bu iki sözcük. Üstelik pek çok sözcük gibi bunlar yalnızca bir sözcük değil, yaşama ve sorunlara karşı temel bir yaklaşım biçimini yansıtırlar.

Maganda ve Zonta gibi sözcükler ilk olarak ne zaman kullanıldı ve nereden kaynaklandı, herhalde bilinmiyor; ama onlardan önce "kıro" sözcüğü kullanılırdı. (kıro ile magandanın aynı şey olmadığını hemen söyleyelim.) Kıroyla eş anlamlı kabul edilen "hanzo" gibi birkaç sözcük daha yaygındı. Tüm bu sözcükler yetmişli yıllarda aydın, yarı-aydın gençliğin gündelik söylemine girdi. Terimlere duyulan gereksinim kültürel farklılıklar, karmaşa ve huzursuzluktan kaynaklanıyordu. Sözcükleri uyduranlar ve sıkça kullananlar kültürel farklılık ve gerilikten rahatsız olmanın yanında birilerine karşı kendi geriliklerinden, yani kendi magandalıklarından gocunan kişilerdi belki de.

TARİHSEL BİR BAKIŞ

Konumuz magandizm değil, neo-magandizm. Fakat kısaca magandizmin doğuşuna göz atmakta yarar var: Magandaların ataları köyden kente göçün hızlanmasıyla 1950'den sonra şehirlerde ortaya çıkarlar. Altmış ve yetmişli yıllarda şehir nüfusundaki oranları hızla yükselir ve sonunda şehirler işgal edilir. Ancak ilk dönemde ne işgalciler, ne de kentleri köye dönüşenler durumun farkındadır. Yenilerin bazıları zengin, saf hacı ağalardır ve Sülün Osman gibileri onları insafsızca kazıklar. Nereye gitseler aşağılanırlar. Bunlara "kıro" denilir. (Kuro Kürtçe erkek çocuk demektir.) Bunlar mağdur insanlardır ve şehirlilerin görsel keyiflerini bozmasalar çevreye önemli bir zararları yoktur.

Bir dönem gelir, işgalciler işin ayrımına varmaya başlarlar. İçlerinden bir kesim kentin ekonomik yaşamına yasal ya da yasa dışı yollardan hakim olmuştur. Para ve güç onlardadır artık. Her yerde adamları vardır. Siyasal iktidarlarla araları iyidir, Sülün Osman'lar emirlerinde çalışmaktadır şimdi ve dayanışma içindedirler birbirleriyle. Parası olmayan büyük kesim de artık boynu bükük gezmektedir. Çarşıda, pazarda, mahallede çoğunluk kendileri gibilerdir. Çağdaş şehir geleneğinin olmadığı kentlerde itelene kakalana itmeyi kakmayı öğremişlerdir. Yaşam savaşında nezaket, saygı, hoşgörü olmadığını görmüşlerdir. Her şey tutanın elinde kalmaktadır. O halde onların elleri de boş durmamalıdır. Böylece magandizm şehirleri ve ülkeyi kıskacına alır. Demokrasi, çoğunluk nasıl isterse öyle olur, demek değil midir!...

Peki, neo-magandizm nedir. Neo-magandizm, magandizmin çok daha sinsi ve tehlikeli bir şeklidir. Yaygınlığı, önemi ve kaynakları bakımından apayrı bir olgu olarak değerlendirmek daha doğrudur. Çoğu kişi, (çoğu entelektüel) böyle bir şeyin varlığının farkında değildir veya bir yerlerde morallerini bozan bir şeyler olduğunu sezerler; ama nedenini anlayamazlar, olguyu tanımlayıp betimleyemezler. Neo-magandizm böyle bir ortamda sinsi bir kanser gibi yayılır ve mangandalardan kurtarıldığı sanılan alanlarda bile hakimiyetini kuruverir.

Neo-magandizmin ortaya çıkışına kısaca bir göz atalım. Bilindiği gibi magandalardan önce kırolar çok yaygındı ve aslen köy ya da kasaba kültürüyle (feodal kültür) yetişmiş olup, sonradan burjuva kültürüyle tanışmış öğrenciler birbirlerine sıklıkla "kıro" diye takılırlardı. Hakikaten, gariban gerçek kıroların yanında önemli bir orana ulaşan yarı-kıro, yarı-aydın bir kuşak ortaya çıkmaya başlamıştı. Bazıları bu türü neo-magandizmin prototipi olarak görürse de, gerçek böyle değildir. Bu tür bağımsız bir türdür ve halen de varlığını benzer özelliklerle sürdürür. Ancak neo-magandizm öncesi gelişim basamağının son halkası olduğunda fikir birliği vardır.

Neo-magandizm 1980 sonrası gelişmiştir. Politik hareketliliğin durulduğu yıllarda magandizm ile birlikte neo-magandizm de atak yapmıştır.

NEO-MAGANDA KİMDİR

Neo-magandayı ilk bakışta tanıyamazsınız. Kılığı, kıyafeti, konuşması düzgündür. Eski yarı-kırolardan farklı olarak bunlardan önemli bölümü kent kültürü içinde yetişmiştir. Yüksek öğrenim görmüş olanları büyük orandadır. Bunlardan biriyle şurada burada karşılaşırsanız, havadan sudan pekala çene çalabilir, hoşça vakit geçirebilirsiniz. Ama dikkatli bir göz neo-magandayı tanır. Özellikle gerilimli durumlarda... (Gerilim zayıf özdenetimi hemen parçalayan bir etkendir.)

Örneğin bir kuyruktasınız. İyi giyimli bir bey ya da bayanın en arkadan yüzsüzce öne geçmeye çalıştığını görürsünüz. İşte o bir neo-magandadır. Trafik sıkışmıştır. Neo-magandanın lüks arabası sağdaki

soldaki araçları sıkıştırarak önlere geçer. Uyarırsanız, "Herkes yapıyor", der. Neo-magandaların demokrasi anlayışı çok gelişmiştir. Herkesin yaptığı bir şey doğru ve haklı olan şeydir. Demokrasi onlar içindir. Tatillerde de kendilerini kolay belli ederler. Bulundukları mekânları tüm açık ve kapalı yerleriyle evlerine benzetmek isterler. Magandalar kadar gürültü çıkaramasalar da, çocuklarının şamatasıyla arayı kapatırlar. Hiçbir sportif uğraşıları olmasa da ailece eşofmanla dolaşırlar, hatta çarşıya pazara eşofmanla çıkarlar. (Eşofman çizgili pijamanın versiyonudur.) Entellerden sonra magandalardan en çok nefret eden grubu oluştururlar ve egemen kültürde kimin ağırlığı olacağı konusunda onlarla sıkı bir rekâbet yürütürler. Ancak otoriteye saygılı ve "çıkıntılık" yapmaya cesaretsiz olduklarından birlikteliklerini sürdürürler.

Neo-magandalar fazla kitap okumazlar. Okudukları da genellikle popüler kitaplardır. Ancak sayıları çok kabarık olduğundan (tahmini rakamlar, aileleriyle birlikte beş ile on milyon kişi arasında değişmektedir.) TV, basın, hatta sinema, tiyatro, edebiyat hedef kitle olarak onları seçmiştir. (Alım güçleri ortalamanın üstündedir.) Bu da neo-magandizmin iktidarı demektir. Neo-magandizmin ideolojisi belirsizdir. Ya da ortak bir ideolojik yapılanmaları temelde vardır; ama siyasi tercihleri değişik olabilir. Çoğu liberal demokrattır. (Ne demekse) ve "transformasyon"dan yanadır. Bir bölümü kararsızları oluştururken bazıları sosyal demokrat, hatta kimisi "sosyalist"tir. Yaşam felsefeleri şöyle özetlenebilir: Şu kısacık ömürde "hayatını yaşayacaksın." Çıkarını iyi kollayacaksın. Para varsa dalacaksın, tehlike varsa kaçacaksın. Magandalarda bile yıpranmaya yüz tutmuş geleneksel bazı değerler onlar için değer olmaktan çıkmıştır. Ancak, bazı hallerini gördükçe, insanın "Nasıl olursa olsaydı, keşke bir değerleri olsaydı," diye düşünesi gelir. Eğlence anlayışları da birbirlerine benzer. Sinemaya seyrek giderler. TV-uydu yayın, video düşkünüdürler. Taverna müziği en çok hoşlandıkları türdür, ardından hafif müzik gelir (Ballı Lokma Tatlısı). Ama her türlü müziği bildiklerini ve sevdiklerini söylerler. Reklamlardan en çok etkilenen kesimdir bu kesim. TV reklamlarının hedef kitlesi neo-magandalardır ve reklam sektörü bu kültürün temel taşı haline gelmiştir denilebilir.

NEO-MAGANDİZMİN KÖKENİ

Magandizm, köy kültürünün şehirde değişime uğramış halidir, denilebilir. Bazılarının söylediği gibi zontalık ikinci kuşak kır kökenlilerin kentte çizdikleri tablo da olabilir. Ama neo-magandizm için bunları söyleyemezsiniz. Çünkü neo-magandizm kent kültürü ve batı kültürü ağırlıklı değişik bir oluşumdur. Bu kültür kapitalizmin kültürünün yalnızca en kötü yanlarını bağrında toplamış garip bir oluşumdur. Bu kültür aynı zamanda batı kültürüdür, çünkü neo-magandizm uluslararası bir olgudur. 1980 sonrası gelişmiştir, çünkü ülkenin gelişememiş, geleneksiz ve güdük burjuva kültürü, ilerici demokrat kültür odaklarının da sindirilmesiyle iyice silinmiş, vurgunculuk felsefesi ve medyaya teslim olmuştur.

NEO-MAGANDİZM ULUSLARARASI BİR AKIMDIR

Bazı sarsak ihtiyarlar vardır. Belleri bükük, titreye titreye dura dinlene yürüyüşünü görenler, "Şu ihtiyar hâlâ iyi dayanıyor," derler. Aradan yıllar geçer ihtiyarı aynı yolda görürsünüz; düşünürsünüz ki, onun hakkında yorum yapanların birçoğu ölmüş, Caudwell'in yerden yere vurduğu "Ölen Kültür" bugün hâlâ ayakta, sosyalist kültür ölmüş de ağlayanı yok. Düşlerimizde yücelttiğimiz o kültür, bir muz kapmak için birbirini çiğneyen, ayrı bir milliyetten diye komşusunu gırtlaklayan, bir kot pantolon uğruna olmadık özveriler gösterebilen bir kuşak yaratmış. Bunları söylerken elbette özgürlük istemlerini küçümsemeye kimsenin hakkı olmadığını belirtmeli. Ancak gerçek özgürlüğün ne olduğunu bilenlerin oralardaki sayısının, Türkiye ya da Amerika'daki özgürlük yanlılarından daha büyük bir oran oluşturmadığını görmek ilginç.

İşin tuhafı Doğu Avrupa halklarının özendiği kültür hakikaten ölen bir kültür. Geçen asırda altın çağını yaşayan burjuva kültürünün varlığını çarçur eden bir mirasyedi. (Bizdeki neo-magandaların dışarıdaki türdeşlerinden farkı böyle bir mirasa da sahip olmamaları.) Geçmiş dönemdeki hakim İngiliz-Fransız inceliği, yerini Amerikan-Alman grotesk kültürüne bıraktı. Batılı insan (çoğunluğu) bırakın Beethoven'i, Beatles bile dinlemiyor. Madonna, M.Jackson, Rap denilen Amerikan zencibeski pek makbul. Kitap satışları oralarda da yıldan yıla düşüyor daha kötüsü kalite azalıyor. Bu kültür 21. yüzyıla girerken hâlâ ırk ayrımını, soy kırımını, işkenceyi besleyen, iğrenç üretim ve tüketim çıldırısıyla dünyayı biyolojik anlamda yaşanmaz hale getirmek üzere olan bir sistemin kültürü.

SONUÇ:

Sonuç olarak ne söylemeli? Bu mizahi ve yalancı bilimsel yazıyla karamsar bir tablo çıktı ortaya. Hiç mi umut yok? Dünyada hâlâ azımsanamayacak bir oranda (oranlar belki hiç değişmiyor!) duyarlı insanlar var olduğuna göre, düşünen, okuyan, yazan, sorumluluk kavramını unutmamış, özveri gösterebilen ve inançları için bir şeyler yapan insanlar bulunduğuna göre umutsuzluğa kapılmak yersiz. Hakim kültürlerin tüm saygısız yayılımı ve baskısına karşı birçok yerde bireysel ya da kitlesel alternatif kültür ürünleri ve akımları ortaya çıkabiliyor. Kişisel onur ve hakları için kişisel tepkiler gösterebilen sosyal ve ekonomik haklar için topluca savaşım veren, bunları özgürlük istemleriyle birleştiren, yok olmakta olan dünyaya sahip çıkmak isteyen insanların cephesinin eninde sonunda hakim bir kültür yaratacakları ümidi taşımak için hâlâ nedenler bulunabiliyor.

*** Bu yazı İn Vivo dergisinin 14. sayısında yayımlanan aynı adlı yazının yeniden gözden geçirilmiş biçimidir.**

ABDÜLCANBAZ YAZILARI

Sadık ALBAYRAK

1- PARABAZLARIN DÜZENİNDE ABDÜLCANBAZ

Abdülcanbaz'ın Koç mamüllerinin reklamını yapar konuma gelmesi, Marx'ın **1844 Elyazmaları**'ndaki parayla ilgili harika değerlendirmeye bağlanabilir: "Para her şeyi karşıtına dönüştürür." Abdülcanbaz, tam da bu nedenle, 80'lerde etkinliği artan parayla, karşı çıktığı parabazların "misyoner" sunucusu oluyor.

Buradan sanatın "karşıtına dönüşmesi" sorununa gelinebilir. Eğer paranın veya değişen toplumsal ortamın etkisiyle bir sanat eseri karşı çıktığı değerlerin üreticisi konumuna düşebiliyorsa, bu durum, bu sanat eserinin hangi eksiğiyle açıklanabilir? Bir dönem sisteme karşıt görünen bir sanat eseri, sonradan sistemin savunucusu oluyorsa, bunun temel nedenlerini, o sanat eserinin bakış açısında aramak gerekiyor.

Abdülcanbaz özelinde bu şöyle görünüyor: Öz olarak Abdülcanbaz, Kemalist temelde bir bakış açısından yola çıkıyor. Kemalizm, tekel öncesi burjuva ideolojisi olarak algılanabilir. Kemalizm, bu sistemle bir karşıtlık taşımıyor, tersine, bir dönem bu sistemin ideolojisini oluşturuyor. Bugünle karşılaştırıldığında, Kemalizmden kalkarak sisteme eleştiri getirildiğinde, köklü bir eleştiri olmaz bu. Sistem içi, nüanslardan öteye geçmeyen bir eleştiri olur.

Kemalizm, Türkiye'de kapitalizmin gelişim sürecinde, tekelleşmeyle ortaya çıkan yeni gelişmeleri eleştiri hedefi alabilir belki. Tarihsel olarak nüanslarda karşıtlıklar taşıyabilir, ama sonuçta bugünün tekelci ideolojisinin içinde yer almasını önleyemez bu durum. Bugünkü tekelci ideolojiyle bütünleşmesi, içinde önemli bir bileşen olması da, bunu gösteriyor. Abdülcanbaz, sistemin bugününe tekel öncesi bir konumdan kalkarak bir eleştiri getiriyor. Sistemin kendisine değil, tarihsel gelişimi içinde kazandığı belli biçimlerine, uzantılarına, kendi kısıtlı kurgusal Kemalist ütopyasının dışına taşan "yozlaşmalarına" eleştiri getiriyor. Abdülcanbaz'ın ve Kemalist bakış açısından yola çıkan birçok sanat eserinin temel yanılgısı da burada. Sistem bugün geldiği noktada yozlaşmış değil, bu sistemin tarihsel gelişimi bu "yozlaşma" diye nitelenen sonuca götürmek zorunda. Yozlaşma değil sistemin zorunlu gelişimi getiriyor buraya. Sistemin kendisi bu. Sistemin "yozlaşmamış" olarak nitelenebilecek bir durumu yok. Bir yanılsama bu.

Bu yanılsamayla, Abdülcanbaz, sistemin gelişiminin belli bir aşamasında karşıt göründüğü değerlerin üreticisine dönüşebiliyor. Sistemin sözcüsü durumuna gelebiliyor. Para, sistemin temel fetişi, Abdülcanbaz türünden sanat ürünlerini ve anlayışlarını, 90'lı yıllara doğru, hızla kendine çekiyor ve karşıtına dönüştürüyor. Yaşanan büyük bir asimilasyondur.

II- TEKELCİ SİRKTE ABDÜLCANBAZLAR

İlginç bir öyküsü vardır Abdülcanbaz'ın. Önce Aziz Nesin yazar, Turhan çizer, üçkağıtçı düzenbazın biridir. Rıfat Ilgaz devralır yazmayı, kısa sürede o da bırakır. Bu arada Abdülcanbaz uslanır, erdem ve iyiliğin timsali, haksızlığa savaş açan bir kahraman olur. Temiz Osmanlı. Ya da Kemalizmin timsali bir tipin Osmanlıya doğru 15 yıllık bir geriye kaydırılması... Bir yerde 1908 Jöntürk İhtilâli, İngiliz oyunu olarak nitelenir. Resneli Niyazi'lerin dağa çıktıkları 1908 İhtilâli kolayca bir oyuna indirgenir. Zamanla Abdülcanbaz'ın "sosyal içeriği" kuvvetlendikçe kuvvetlenir. 70'lerde ilerici bir tiyatro, Dostlar Tiyatrosu sahneye koyar Abdülcanbaz'ın bir macerasını... Abdülcanbaz'ın önlenemeyen yükselişi, 80'lerde yeni bir evreye girer. Önce bir külliyat olarak gelir okurun karşısına. Sonra tam unutulmaya terkedilmişken Koç Holding'in reklamlarında yeniden doğar. Gözlüklü Sami'nin ezeli düşmanı Abdülcanbaz, değişen şartlarda "gerçekçi olmuş", çareyi Gözlüklü Sami türünden bir holdingçinin himayesine girmekte bulmuştur. Üstelik ekibiyle beraber...

Abdülcanbaz'ın bir tekeller sirkine dönüşen şu kara komik ülkedeki bu olağanüstü dalgalı serüveni. Türkiyeli sanatçıların aynı yıllardaki değişimine ne kadar uyuyor. Abdülcanbaz, sanki bu süreçteki sanatçıyı tipleştiren bir karikatür oluyor. Ne kadar iyi anlatıyor.

Şimdi yazılacak şunlar var.

Reklamcılık ve onunla birlikte grafik, tekelci kapitalizmin en son ve en muhteşem sanatları. Bir yarasa filmi çekiliyor, tüm dünya onun sembollerini taşıyan oyuncaklar, tişörtler, sütyenler vs... ile dolup taşıyor. Çağımızda her şeye bir "amblem" gerekiyor. Yoksa "çağdışı" kalınıyor.

BİR ÇİÇEK YETİŞTİRİCİSİNİN TÜRKÜSÜ

ne güzel begonyalardı onlar kocaman
çiçekleri salkım salkım fütursuz
yaprakları yumuşacık tüylerle kaplı
dokunuşumda sanırdım annem beni okşuyor

çok çiçekler yetiştirdim sayısını bilemem
dalları ellerimde kırıldı oturup ağladım

dallanıp yeni filiz verince camgüzeli
afacan mektepli çocuk sanırsın sevgilim
akşam suyu yarar güneş çekildikten sonra
hem vermeli suyunu hem toplamalı yavaşça

çok çiçekler yetiştirdim sayısını bilemem
dalları ellerimde kırıldı oturup ağladım

kan kırmızısı can kırmızısı karanfiller
verdim gövdesine alınterimi gözyaşlarımı
koydum güzelim rengine umudumu yarınlara
baharda işçiler takarlar mavi yakalarına

çok çiçekler yetiştirdim sayısını bilemem
dalları ellerimde kırıldı oturup ağladım

Timuçin ÖZYÜREKLİ

Aşkın Ayrancıoğlu

Şimdi gelen şu. Bu kadar iyi anlatan bir çizgi roman kahramanından daha iyi amblem olur mu, asimilasyoncu sanatçıya, sisteme kapılanan sanatçıya, okura denk düşen? Derhal seri üretimle Abdülcanbaz rozetleri, tişörtleri, ayakkabıları, kalemleri vs... üretilmesi gerekiyor. Yetmiyor.

Devlet kurultayları ülkesi Türkiye'de Abdülcanbazlar Kurultayı eksik kalıyor. Kültür Bakanlığı, derhal, bir Abdülcanbazlar politikası oluşturmak için bir kurultay toplamalı. Bütün sanatlardan bütün Abdülcanbazlar toplanmalılar. Önce demokrat kültür bakanı çıkıp konuşmalı. Alkışlamalılar. Arkasından Abdülcanbazlığı genişletmek ve geliştirmek için, devletin bekası vs. için programlar oluşturmalılar. Hararetli konuşmalar yapılmalı. Dağılmalılar.

Sonra ressam Abdülcanbaz gitmeli sadece sarı boya almalı... Sırf altın çizmek için... 24 ayar altın ... Para da olabilir...

Dergi yöneticisi olanı koşmalı dergisine, Abdülcanbazlar Kurultayı'nı ve demokrat bakanı yazmalı...

Tiyatrocu olanı, hemen bir oyun koymalı sahneye. Bir insanın öbürleri için hiçbir şey yapmaması gerektiğini, dayanışmanın anlamsız olduğunu, önemli olanın "bugünü yaşamak" olduğunu anlatan devlet yardımı almayı da unutmamalı...

Romancı Abdülcanbaz oturmalı daktilosunun başına. Yazmalı içinde esrarengiz kişilerin gezindiği esrarlı vakaları, eski İstanbul kocakarılarının dedikodu üslûbuyla. Karanlık bir ad koymayı da unutmamalı romanına. Gerçekçi olmaması da şart.

Sinemacı koşmalı sete. Almalı devlet yardımı ve her nasılsa Abdülcanbaz'ı bugüne kadar farkedemediğine yanarak çekmeli bir Abdülcanbaz filmi: Çağdaş tarafından; Abdülcanbaz bir reklam şirketinde art direktördür. Ülkenin en zengin holdingçisi birgün ona gelir, ürettiği tuvalet kağıdının reklam kampanyası için. Heyhat, yanında gözleri görmeyen manik-despressif kızı da vardır. Abdülcanbaz ona aşık olur... vs...

Abdülcanbaz şair biraz şanssız, hayıflanarak neden şairlere devlet sübvansiyonu verilmiyor diye. Kızgınlıktan küle dönmüş, anlaşılmaz laf dizilerini sıraladığı taş gibi şiirler yazmalı.

Fakat işi en zor olanı o, eleştirmen Abdülcanbaz. Bu üretilen bir sürü döküntüye bakacak, en şaşaalı ve anlaşılmaz türden övgüler dizecek. Labirentler, esrarlar, "puzzle"ler, kesişmeler, post-modernizm, vs... bulacak...

Sonra?

Sonrası devlet kerim. Yapar birkaç kurultay daha... Dağıtır beş on kese ulufe daha Abdülcanbazlara...

ÖYKÜ

İKİ ÇEŞİT DURUŞMA İZLEYİCİSİ

Ömer BAYTAŞ

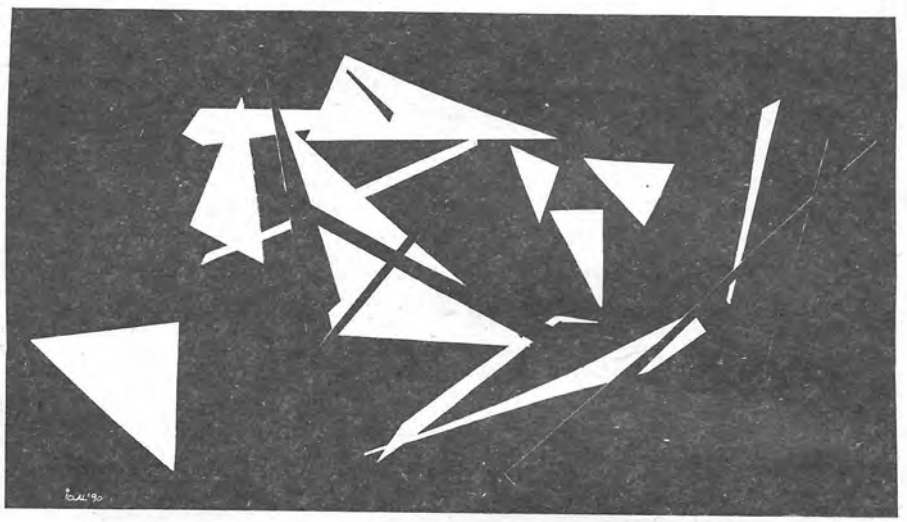

İclal Erentürk

Kimileri mahkeme salonlarında duruşma izleme tutkunudurlar. Ne yapar ne eder saatine denk düşürür, önemli ya da kendilerince önemli buldukları her duruşmayı izleme fırsatını kaçırmazlar.

İki çeşit duruşma izleyicisi vardır. Birinci takıma girenler, bütün izleyici toplamının yüzde doksanından aşkınını oluştururlar. Genellikle bunların hangi gizli isteklerini doyurmak için duruşmaları izlemeye geldikleri dışardan pek seçilemez ve bilinmez. Kimisi hemen hiç konuşmaz, duruşmanın gidişine göre yüz çizgileri gerilir, dahası yüz çizgileri acıyla oyulur. Gene duruşmanın gidişine göre, bu kez yüz çizgileri gevşer, içten içe bir beğeni ve hoşlantı dalgası benliğini sarar. Kimisi bu duruşmanın gidişine göre hoşnutsuzluğunu ya da hoşnutluğunu açıkça belli etmekten çekinmez, dahası yanındakiyle konuşmak, tartışmak, yargıcı eleştirmek gereksinimi duyar. Yargılamanın sonucu eğer beklediği gibi olmamışsa öfkelenir, deliye döner. Davayı kazanana karşı bütün kin duyguları kabarır. Bu takımın üyeleri arasında yapılacak ciddi bir araştırma duruşma salonlarını dolduranların büyük çoğunluğunun içdünyalarının bilinmeyen köşelerini tanımak bakımından kim bilir ne ilginç veriler ortaya çıkardı.

İkinci takımı oluşturanlar sayıca pek azdırlar, dahası belki de duruşma salonunda olanlardan yalnızca bir tekine rastlanabilir Bu izleyici, büyük bir olasılıkla, rastlantıyla ya da herhangi başka bir nedenle bir iki duruşmada bulunduktan sonra duruşma izlemeyi bir alışkanlık edinmiştir. Saf merakı ve iyi niyeti duruşma boyunca her an yüzünden okunabilir. Hep kendisince güçsüz ve zavallı bulduklarını tutar ve onların kazanması için içinden yakarır. Yargılamaya kimileyin kendini öylesine kaptırır ki, o anda usundan geçen düşünceyi ya da ruhunda biriken tepkiyi ağzından kaçırıverir. Söz gelimi bir kedi dövüştürücüsü ile bir horoz dövüştürücüsünün duruşması yapılmaktadır. Sanıkların ayağa kalkması istenmiştir. İkisi de daha yirmisine varmamış, üst başları toz toprak içinde, uğradıkları durumdan şaşkın, kalkarlar, dik durmaya çalışırlar, boyunlarını büker, beklerler. Yargıç, birincisine, "Sen" der, "hafta sonları kedini panayırda bir horozla dövüştürüp izleyicilerden para topluyormuşsun. Yasalarımıza göre kedi ile horoz dövüştürmenin suç olduğunu bilmiyor musun?" İkincisine, "Sen" der, "hafta sonları panayırda horozunu bir kediyle dövüştürüp izleyicilerden para topluyormuşsun. Yasalarımıza göre horoz ile kedi dövüştürmenin suç olduğunu bilmiyor musun?" İkisine birden hitabederek, "Söyleyin ha, ikiniz de de suçlu değil misiniz?" diye sorar. İşte tam bu sırada, sanıklardan biri daha ağzını açıp bir şey demeye kalmadan (hoş diyebileceği bir şeyi de yoktur ya), yerinden heyecanla kalkan bu saf izleyicinin, sesini öne doğru duyurarak, "Ya dövüşleri izlemeye gelenler, ya onlar?" diye sorduğunu işitiverirsiniz. Aynı anda salondaki (yukarda sözünü ettiğim büyük çoğunluğu oluşturan ve sanıkların cezalandırılmasını kim bilir hangi gizli duygularla bekleyen) öbür izleyicilerin sıralarından topluca ona nasıl öfke ve nefretle baktıklarını da hemen ayrımlayıverirsiniz.

ÖYKÜCÜLER HİÇ AĞLAMAZ

Gülgün G. ARIGÜMÜŞ

Biriyle tanışmıştım. Sanırım yazmaya yeni başlamıştı. Heyecan doluydu, bütün duygularının dumanı üstündeydi! Dergiye gözyaşlarıyla lekelenmiş bir öyküsünü getirmişti... yazarken ağlıyormuş. Ayrıldığımızda arkasından bakmıştım,o anda bir öykücü değildi ama daha sahici, daha canayakındı, yani bir öykü kişisiydi. Daima öyle yaşamasını dilemiştim. Onu tanıdıktan sonra sık sık aklıma düştü, acaba öyküsünü yazarken ağlayan başka biri daha var mıdır diye. Giderek, insanın yazma anındaki durumu çözümlemeye çalışırken buldum kendimi... yazarken, hele bir öyküyü ilk kez kaleme alırken bir duygu yoğunluğu, hatta bir 'humma' hali söz konusuydu. Öylesine yoğun, girişik bir duygu/istek karmaşasıydı ki bu, çözüp ayrıştırmak neredeyse olanaksızdı! Diyelim ki öykünüzdeki kişi acı çekiyor, haksızlığa uğramış, eziliyor, sömürülüyor... o kişiye acır mısınız? (Ağlamak ilk anda acımayı çağrıştırıyor) Hayır, seversiniz onu. O anda acımaktan daha güçlü, daha aktif duygular içindesinizdir... sevdiğiniz insanın acılı, zor durumdan ötürü duyduğunuz üzüntü, bu acının nedenlerine karşı gelişen kızgınlık, öfke, bir de nedenleri ortadan kaldırmaya yönelik güçlü bir itilim-istek; bu kadar da değil, üzüntüye sıkıntı, bunaltı karışır... öfkeye hınç, kin, kırmak, yıkmak, öldürmek güdüleri karışır; sonra acze, umarsızlığa duyulan hınç duygusu karışır, döner sevdiğinize hınçlanırsınız bu kez, onu hırpalamak istersiniz, sarsmak, uyandırmak... hep eyleme çeyrek kalalık bir mesafede durursunuz... öte yandan şaşırtıcı bir biçimde bütün duygularınızın mantığınızın kontrolüyle frenlenmiş, yarı soğumuş olduğunu ayrımsarsınız. Bu arada bir an için bile olsun sağlama isteği duymamışsınızdır. Ağlamazsınız çünkü öyküdeki kişiye acımıyorsunuzdur... ağlamazsınız çünkü acz içinde değilsinizdir... ağlamazsınız çünkü öyküdeki kişiyle özdeşleşmiş olsanız bile onun acziyle özdeşleşmediğinizden kendinize acımıyorsunuzdur. Sanırım bunun temelinde öykücü olarak sizin bilinciniz yer almaktadır, öykü kişisininkini aşan bir bilinçtir bu.

Öykücü bu bilinci, öykü platformundaki hareketliliğine borçludur. Başlangıçta ister öykünün içinde, ister dışında konumlanmış olsun öykücünün yukarıdan, aşağıdan, uzaktan ya da yakından bakmak üzere sürekli bir hareketlilik içinde olması, onun görüş ve kavrayış alanını genişletip derinleştirmekte, kontrolünü sürekli kılmaktadır. Dolayısıyla öykü kişisi çoğu kez nedenlerini kavrayamadığı, kavrasa bile karşı koyup kazanma olanaklarını ele geçiremediği umutsuz, karanlık bir dünya içinde debelinir, acı çeker, aciz kalır, kendine açır, belki de zırıl zırıl ağlarken, öykücü soğukkanlılıkla tanı koymakta, nedenleri bulup çıkarmakta, bunların üzerine gitmek, yok etmek için bir atılım, bir savaşım yolu aramaktadır. İşte öykücünün asıl amacı da budur: kendisinin konaklamış olduğu noktalarda okuru da gezdirerek aynı kurtuluş olanaklarını görmesi, aynı güce, aynı dirence kavuşmasını sağlamak... öykücü, öykü kişilerini öyle, bir tek öyküde pat diye kurtaramayacağını, oysa okurların önlerinde böyle bir fırsatları olduğunu bilir.

Evet, bir öykücü yazarken ağlamaz, öykü kişileri ise pek sık ağlarlar. Bu yüzden tanıdığım o kadan, öykücüden çok öykü kişisiydi, diyorum. Hiç zararı yok. Aslında öykücünün kişiliği tıpkı serap gibi gerçek hayatta pek de rastlanmayan, rastlandığında ise çok bilmişliği ve zorlayacılığı ile rahatsız edici bir kişiliktir. Zaten öykücü de en çok öykü kişilerini sever. Yazarken doyasıya ağlayan o kadın, sıcaklığını içinizde duyabileceğiniz denli tanıdıktı. Oysa öykücü olmak biraz "yabancı' olmak demektir, biraz da duyguları deşmek, deşip parçalarına ayırmak, mantığa vurmak, dolayısıyla artık ağlayamamak demektir.

Bu dipnotu eklemeli miyim, yoksa her zamaki gibi bana mı kalsın? Bilmiyorum, siz karar verin:

O yabancı, kendine yabancılaşmış olan insanın yabancısıdır. Bu yüzden insana rağmen, insana kendisinden daha yakın duran bir yabançıdır. İnsanın neden ağladığını bilir ama onun gizli gücünü de ta-

ÖYKÜ

DEVİ YENEN KÜÇÜK ADAMA MASAL

· Bayram KETEN

1965 doğumlu. ODTÜ Makina Mühendisliğinde Öğrenci.
Öyküsü ilk kez İnsancıl'da yayınlanıyor.

"Bir vuruşta yedi tane."
Keloğlan

Büyük şehirde küçük biriydi. Herkesin elinden bir iş gelemeyeceğini sandığı için ufak tefek işlerde çalıştırılan, gerek duyulumadığı zamansa ufak tefek nedenlerden işten atılan biri. Elleri vücuduna oranla daha büyük olduğundan sakar sanılırdı, ki kendisi de sakarlığına inanırdı... Başkalarına hep imrenirdi; ev sahibine, zenginlere, politikacılara, ressamlara, müzisyenlere. Hiçbir zaman öyle biri olamayacağını sanırdı. Dahi gözüyle bakardı onlara.

Arada bir kendisi de ticaretle uğraşmak ister, bayram öncesi şehirde kart satar ama para kazanamaz, babasından kalan parayı çarçur ederdi... Vapurda veya trende çok sıkıldığı zaman karşısında oturanla konuşmaya çalışır ama konuşacak bir şeyi olmadığı için susardı. Ona ögüt verilir, nasıl adam olunacağı anlatılırdı.

Susardı.

Tek yaptığı kitapların arasında kurumuş çiçekler biriktirmekti. Tek yaptığı o kitapların arasında kuruttuğu çiçeklerin herşeye rağmen büyümelerine devam etmelerini ve her mevsim yeni renkler açmalarını ummaktı. Tek yapabildiği suskunluğunun içinde öyle garip bir umut bekletmekti.

Sıcak bir yaz günü, günlerden pazardı, yalnızlığından çok sıkıldığı için dışarı çıktı. Sokaklarda kimseler yoktu. Herkes ya denize gitmişti ya da çoluğu çocuğla evinde oturup havanın serinlemesini bekliyordu. Apartmanların gölgelerine sığınarak boş sokaklarda yürüdü.

Asfaltın üzerinde ufak bir taş gördü, taşa vurup vurmamakta kararsızlık yaşadı, taşın üzerinden atlayıp yoluna devam etti, sonra durdu, arkasını dönüp taşa baktı, kendini o taşa benzetti. Kimse onu önemsemiyordu. "Üzerinden atlanıp geçilen ya da bir tekmeyle yolun kenarına itilen ufak bir taş gibi önemsizim." dedi kendi kendine.

Zemin kattaki dairesine döndü, kapısını iyice arkadan kilitledi, bütün perdeleri kapadı, televizyonun, radyonun fişini çekti ve her zaman oturduğu koltuktan farklı koltuğa oturdu.

Düşündü.

Düşünürken başının çevresinde yedi tane kara sinek dönüp durdu. Gazeteyi katlayıp sineklerin peşine düştü, ikindiye doğru yedi sineği de öldürdü.

Akşama doğru telefon çaldı-kapandı, çaldı-kapandı. Telefon uzun süre çalınca telefonu açtı ve "Lütfen konuşun" dedi. Telefon yine kapandı. Sandalyenin üzerine oturdu, sigara yaktı, dumanın boşluğa dağılışını, kaybolusunu seyretti.

Bütün kışı koltukta oturarak ve sigarasının dumanını seyrederek geçirdi. Eskiden ermek için dağlara kaçıp mağaralara sığınan dervişler gibi kendi mağarasında ermeyi bekledi, bir şey yemedi, bir şey içmedi, ne bir daha telefonu çaldı ne de zili... Suskunluğunun sonsuz kadar sürmesini bekledi. Öldürdüğü yedi sineği masasının üzerine koydu ve kendiyle vicdan hesaplaşmasına girdi.

Kışın sonlarına doğru göz bebeklerini bir parıltı kapladı. Kapının pas tutmuş kilidini zorla açtı, göbeğine kadar uzun sakalı ve bir ufak bavulla dışarı çıktı. (Sonraları bavula da gerek duymayacak, bir yerlerde bırakacaktı.) Zayıflıktan elmacık kemikleri kaşık sırtı gibi parlıyordu.

Büyük şehirde küçük ve suskun olduğunu unutmak için küçük bir kasabaya doğru yol aldı. Bir dağın kenarında yürürken bir cin çıktı karşısına. Cinin uzun sakalı vardı, gözleri gökyüzü gibi açık maviydi.

"Dere tepe düz gidecek, altı mevsim de ancak bu şehiri aşacak yine bu şehire geleceksin, eğer susmaz konuşursan bu şehir büyük bir şehir değil de küçük bir şehir olacak... Susma ve konuş!" dedi ve onun konuşmasını bekledi. O ise ne diyeceğini şaşırdı. Ellerininin sakarlık yapacağından korktu.

Cinse onun üstüne gidiyordu:

"Gökyüzüne bak ve konuş!" Cinden korktu.

"Korkma ve konuş ", cin gittikçe sinirleniyordu.

Çorak toprakta gül yetiştirmeye benziyordu onu konuşturmak. Cin vazgeçti, gökyüzüne yolunu şaşıran bir yarasa gibi kanat açıp, gözlerini güneşten koruyarak kayboldu.

"Dur gitme" diye bağırdı cinin ardından. İyi cin hiçbir şey duymadı, duysa da geri döner miydi bilmiyorum..... "Konuşacağım" dedi sessizce.

DÜŞ SERER DÜŞ TOPLARDIM

Rüzgâr
eğip bükerken
kızılca bir sandalağacını
tenimdi kuruyan yapraklarında
düş serer düş toplardım
bütün gün.

Annemdi bütün gün
dinleyen
yaratılışın öyküsünü,
babamın kırçıl sakallarında
dolaşırken
kınalı parmakları
kuytumda beklerdim
dünyayı,
kendini yiyen bir tanrı
gibi.

Takılıp bir bulutun
peşine
düş görür düş örerdim
bütün gün...

Ali. F. BİLİR
Gülnar, Mayıs 1992

Yoluna devam etmeden bir taşın üstüne oturdu. Düşündü, düşünürken başının çevresinde yedi eşek arısı vızıldayıp durdu, eşek arılarından korkulması gerektiğini hatırlayacak durumda değildi. Dalgındı. İçinden bir ses kitaplarının arasında biriktirdiği çiçeklerin büyümeye ve yeni renkler açmaya başlamış olabileceğini söyledi.

Taşın üstünde bir ilkbahar - bir yaz oturdu. Gözlerine yine çocukluğundaki pırıltıların geldiğini hissetti. Kalktı, yoluna devam etti. Dümdüz gitti, dünya yuvarlaktı, ne yana yürüse yürüsün sonunda aynı şehre varıyordu.

Aynı şehre üçüncü gelişinde evine gitmeye karar verdi, yolda gazete aldı. Evin pas tutmuş kilidini açtırmak için çilingir çağırdı. Çilingir kilidi yağladı, binbir geceden kalma binbir anahtarı denedi, ama o masalsı olmayan binikincisi anahtar kapıyı açtı. Çilingirin borcunu komşuları ödedi.

Kitapların arasında yetiştirdiği kurumuş çiçeklere baktı, hiçbiri açmamıştı. Kitabların yapraklarındaki yazılar çiçeklerin renklerini, kokularını almıştı.

Evinde kendini bir yabancı gibi hissetti. Toz ve örümcek ağlarının kapladığı o evde ışığı açmaya cesaret edemedi. Her zaman yattığı odaya kendine bakmaya gitti, yatağı hiç bozulmamıştı. Tekrar sağına döndü, kuruttuğu çiçekleri bir araya topladı, tuvalete attı ve sifon çekti." Şimdi daha çabuk yeşerecekler." dedi.

Yıllardır uzanmadığı yatağına uzandı. Cinin söylediklerini hatırladı. "Konuşmalıyım", "Konuşabilmeliyim" dedi, ne konuşabileceğini düşündü, yine de aklına pek fazla bir şey gelmedi. Konuşacak bir şeyler bulmak için gazeteyi karıştırdı. Bir ilan çarptı gözüne:

"Koca devi yenmek için yiğit aranıyor." İlanın altında telefon numarası ve devin bulunduğu uzak ülkenin adı yazılıydı. İşsizdi, paraya ihtiyacı vardı. Bir işe başvurmadan önceki korkular kapladı onu, kalbi hızla atmaya, terlemeye başladı. Cinin söylediklerini hatırladı. "Konuşabilmelisin". Gözlerini kapadı, cesaretini topladı, telefon numarasını çevirdi.

"Devi öldürmek istiyorum."

"Şimdiye kadar hiç öldürdünüz mü? Ne diyeceği aklına gelmedi, yalan söylemek istemiyordu, yalanın bir gün ortaya çıkacağını biliyordu, bir anısını hatırladı.

"Yedi tane öldürdüm."ş

"Bu işe şimdiye kadar tecrübeli biri başvurmadı, sizi buraya bekliyoruz adresinizi verin size yol parası gönderelim."

İçini rahatlık kapladı.

Şeytanın bacağını kırdı.
O uzak şehre gitti.
Bir kahraman gibi karşılandı.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

4 Temmuz Cumartesi

Eskiden Esenköy'e geliş bir sevinçti. Şimdi öyle değil. Bozuldu Esenköy... sevindirecek bir yanı kalmadı... Dün gelirken... gece... kaptıkaçtıda sinirlendim. Orda başladı sinir. Siz de bilirsiniz. Vurguncu bir takım var Türkiye'de. Onlardan işte... yeni bunlar. Taksileri yok... Beşaltısı arkaya sığışmış şakalaşıyorlar yüksek sesle... Bir iki bakınca sustular. Yeni bunlar. "Rahatsız oldunsa özel araba tut" filan demediler.Yan gelip yatmayı... balkonda iki kadeh rakı içmeyi düşündüğün yere sinirle giriyorsun. Bir cangıldan çıkıyorsun... bir başka cangıla...

Bütün bunlara sinirlenmiyorum. Bütün bunlar benim gözümün önünde oldu. Ona sinirleniyorum. Sistem insanın hayâl gücünü kırdı. Bu yüzden tarihsiz... geleceksiz hışır bir özlemin içinde insan. Tarihsiz... geleceksiz hışır özlemli insan kırdı geçirdi her yeri... Her adımda tüküre tüküre yürüdü yolda. Geleceksiz yaşadığı için ertesi gün o pis yoldan geçeceğini düşünmedi. Tarihsiz yaşadığı için ertesi gün pis yoldan geçerken yolu kimin kirlettiğini düşündü... yolu kirletene kızdı.

Biz buna karşı "Burayı kirletme... oraya bina yapma... şurası şöyle olsun... orası kalsın" diye buyruklar çıkardık... Basit bir örnek. İstanbul'da bir vapura binin. Her yer yasakla dolu. Ama o yasağa uyan tek bir insan yok... Tarihsiz... geleceksiz hışır özlemle yaşayan insan böyledir. Kırar... döker... bozar önüne geleni...

Dünü... bugünü... geleceği yaşatabilseydik insana, olmazdı bütün bunlar... Yolunu... yöntemi de söyledim. Güzel şiirle... güzel romanla... güzel sinemayla... güzel tiyatroyla milyonlara ulaşabilseydik... Ama bizim sanatçılarımız iki üç büyük kente tıkılıp kaldı. Oranın meyhanelerinde övülmeyi... şurdan burdan ödül almayı hüner sandı. Bütün enerjisini sistemin kanallarında yürümek için harcadı. İşte geldiğimiz nokta. Edilgin... etkisiz... cılız bir sanat. Her alanda sistem içi starlaşma mücadelesi.

Tarihsiz... geleceksiz hışır özlemli insan.

Bunları söyleye söyleye yaş kalmadı ağzımda. Yararı olmadı ama söylediklerimin. Bozuldu gitti dünya gözümün önünde. Kandırılan insana kızmıyorum... kandırana da. Kandırılmayı kıramadım... Bunu düşünüyorum. Kandırılmayı kıramadığım için kendime kızıyorum... kendime sinirleniyorum.

Kandırıcıların kıs kıs gülüşleri... Bana gülüyorlar. Batağa giden kandırılmış insanlara bağırıp çağırmalarıma... sinirlenip kızmalarıma. "Boşuna" diyor kandırıcılar, "kandırdıklarımıza hakikati göstermeyeceksin Gündoğdu" Bunu görüyorum... hissediyorum. İşlevsiz yaşamaktansa diyorum.

11 Temmuz Cumartesi

Gazetelerde tatsız haberler... Kendini öldürenler... kendini öldürmek isteyenler... bir bunalımda eline geçirdiği bir baltayla evini darmaduman edenler... Öte yandan har vurup harman savuranlar...

Gazetelerin bu insani dramları haberleyişi de tatsız. Nesne dünyasından haber veriyorlar sanki. Tarafsızlık deniyor buna. Tarafsızlık bütün ilişkileri saklıyor. Bu ilişkilerin ucundaki sorumluluktan kurtarıyor bizi. "Ben kendimi öldürmedim... ben bunalıma girmedim" diyoruz. Rahatlıyoruz. Tarafsız haberleri okuyor... bir tarafsızın rahatlığında üzülüyoruz. "Elimizden ne gelir" diyoruz.

Aslında, bize göre dünyanın öbür ucundaki bir olay bile, döne dolaşa bize gelir. Bizim sorumluluğumuz altındadır dünyanın öbür ucundaki olay bile.

Birine bir haksızlık yapıldıysa... yapılıyorsa... hiç kimse bundan uzak duramaz. O haksızlık döner dolaşır bulur seni. Hiç başına gelmeyeceğini sandığın bir tatsızlık bir gün burgacına alır seni... Bir fitneyle gündüzü geceye katarsın... evinin duvarları dar gelir...

Her insan öbüründen sorumludur bilmese bile. Söz gelimi "O savaşı ben çıkarmadım." diyemezsin. O savaşta senin de parmağın var. "Kendini öldüreni tanımıyorum bile" diyemezsin. Onun kendini öldürmesinde senin de parmağın var.

Tabii bu dediklerimi saklar sistem. Vurdulu kırdılı... itişli kakışlı... sorumluluğun sıfırlandığı hayata sokar insanı. Ateş düştüğü yeri yakar derler ya, öyle. Ateş düşer, insan yanar. Bizler de bu yanışı televizyonda görür... gazetelerde okur... tarafsız bir rahatlıkla üzülürüz. Sistem böyle üzülmemizi ister çünkü... tarafsız... rahat... sıfır noktasında sorumlulukla...

Yeni bir bilinç... yeni bir duyarlılık gerekiyor... Şunu söylüyorum. İnsana düşen her ateşin sorumlusu öbür insanlardır. Bu bilincin yarattığı duyarlılıkla bakabilsek olup bitenlere, insani değişim hızlanır... Bir örnek. İstanbul Belediyesi Filiz Ali'yi görevden aldı. Net haksızlık. N'oldu. Yazılar yazıldı... imza kampanyaları açıldı. Hepsi sonuçsuz. Çünkü haksızlığı yapan bütün bunları göze alır. Sistemin duyarlığı içinde bu öfkenin yavaş yavaş dineceğini bilir.

N'apılarsa yapılsın bu haksızlık önlenemezdi. Şunu bilmeliyiz. Her haksızlığın bir tarih boyutu, bir de mekan boyutu var.

Haksızlığın tarih boyutu. Her haksızlık kendinden önce yapılan haksızlıklarla ilişkili. Her türlüsüyle ama. Her haksızlık tarihte yapılan haksızlıkların yuvasında gelişir.

Haksızlığın mekan boyutu. Sözgelimi Hakkari'nin adını bilmediğimiz bir köyünde hiç tanımadığımız birine yapılan haksızlık, Filiz Ali'ye yapılan haksızlığın hem nedeni, hem sonucu.

Söylemek istediğim şu. Herhangi bir haksızlığa karşı çıkmakla sonuç alamayız. Haksızlığın bitmesini istiyorsak, haksızlığa hem mekan boyutunda, hem tarih boyutunda... kökten karşı çıkmak gerekir.

Peki bu böyle diye tek tek haksızlığa karşı çıkmayalım mı... Çıkalım. En azından tepki gösterelim. Ama burda durmayalım. Haksızlık üstüne düşünelim.

Nasıl düşüneceğiz... arpacı kumrusu gibi düşünürsek bir milim gidemeyiz. Ben haksızlık üstüne düşünmek isteyenlere üç düşünürü önereceğim. Önce Marx'la Engels... Marx'la Engels haksızlığın tarihini... oluşumunu yazdılar bence...

Bir de Nermi Uygur... Kendini yeniden yoğurmak... sistemin curufundan kurtulmak isteyen Nermi Uygur'a kapanmalı. Hemen.

Hepsi bu mu... değil tabiii... Ama bu düşünürlerden geçtikten sonra gözleriniz... kulaklarınız değişecek... beyninizdeki hareketsiz duran hücreler harekete geçecek. Bir hayli acı çekeceksiniz ama bir kopuşu yaşayacaksınız. Acılı kopuş insani süreçte sizi hızlandıracak.

İnanın bana. Marx'la Engels birer ekonomist değil. Nermi Uygur bir felsefeci değil. Marx, Engels, Nermi Uygur, her insana düşen ateşi hissedeni... bu ateşi düşürenlerin açımlayıcısı... insan emekçileri...

Afşar Timuçin'i unuttun mu... Hayır. Bir haksızlık gördü. Hemen istifa etti... Sözü neyse eylemi de o... Afşar Timuçin'den başlayabilirsiniz haksızlık üzerine düşünmeye... Her yazısıyla haksızlığı açımlayan Timuçin, insanı sürece girişinizin yol açıcısı olur.

Şimdi ne durumdayız. Sistemin insanıyız. Gün oluyor haksızlık yapıyoruz. Gün oluyor haksızlığa uğruyoruz. Ama hep haklı olduğumuzu düşünüyoruz. Böylece en ciddi... en ateşli haksızlığı yapıyoruz. Kopuş... kendi bozuk tarihimizden acılı kopuş burda başlayacak. İnsan emekçisi yazarları okuyunca acı çeke çeke kendimizin hep haklı olmadığını göreceğiz... Biz de birçok haksızlıklar yaplışız. Dahası her haksızlığın... bize yapılan haksızlığın bile... bir ucunda biz varız.

Şunu unutmayın. İnsanileşme sürecine giriş, bu acıya değer.

12 Temmuz Pazar

Prens Yılmaz... öyle derlermiş... öyle adlanmış avcılar arasında. Dün gece tanıştım çaybahçesinde. Kemal Küçük'ün arkadaşı... Orda çulluk var, burda keklik var diye konuşuyorlar./ Bir avcı daha var./ Gürbüz Bey/ Eylül'de Yozgat'a gidecekmiş. Avcılara özgü kelimelerle konuşuyorlar. Anlamak için soruyorum. Prens, yarı kızgın, yan yan bakıyor. "Kızmayın" diyorum, "anlamak istiyorum."

Prens bir ara "Her attığını vuran avcı değil, katildir." dedi... Söz sözü açtı, şurdan burdan derken, avcılar arasında da didişmeli tatsızlıklar olduğunu anladım. Prens, "İnsan, insanın etini yememeli. Türkiye'de insan, insanın etini yiyor." dedi.

Birden hepimiz sustuk. Çaylar çaylara, cigaralar cigaralara eklendi bir süre... Avcı Gürbüz çayından bir yudum aldı. Üzüntülü bir sesle "Kötü günler yaşıyoruz. İnsan acı çekiyor." dedi. Kemal Küçük "Cengiz Bey yazar. İnsan için mücadele ediyor." deyince, Prens Yılmaz şöyle konuştu. "Söyleyin o zaman Cengiz Bey, n'apmalı da insanı insanın etini yemesin."

Masa kalabalık... Herkes suskun. Ne diyeceğim bekleniyor. O an köşeye sıkıştırılmış bir avdım ben. Öyle hissettim kendimi. Onca okumalardan... onca deneyimlerden sonra kestirmeden yanıtların hiç önemi kalmadı. İnsan insanın etini koparmasın... yemesin diye... yıllar süren mücadeleden sonra hep eti koparılmışlığın acısıyla yaşıyorum şimdi... Desem şöyle şöyle yaparsanız... şöyle şöyle olursa kısa bir süre sonra yanılacağımı biliyorum. Benim ögütlerimi harfiyen yerine getiren, dönüp dolanıp karşıma gelecek "Bak" diyecek, kanrevan varlığını göstere göstere "Ne etim kaldı, ne budum..."

Konuşmam beklenirken bunları düşündüm. "İnsan, insandan sorumludur. Hiçbir insan öbüründen daha değerli değildir. İnsan, bunu bilinciyle kavrarsa, yüreğiyle hissederse, işte o gün, insan, insanın etini yemez" dedim.

Tam karşımdaydı Prens. Yüzüme baktı. Gözlerini kıstı. Üsüste iki kez tetiğe asıldı. "Nasıl... ne ne zaman..."

"Bunu bilebilseydim hemen yapardım." Bu, benim, dün gece son sözüm oldu.

Peki onca okumalar... onca deyimler.. . onca insan arayışları boşa mı gitti... Önceki yılların birinde günlerce Çehov okumuştum bu köyde. Sonra bir akşamüstü yüksek dağlara doğru yürümüştük Çehov'la... İki yüzyıl

sonra insani bir toplum kuracağımızı... bu üzüntülerin biteceğini söylüyordu Çehov. Umutlu bir üzüntüyle dolaşıp durmuştum dağlarda.

Romansız... öyküsüz... şiirisiz... müziksiz bir toplumun... bu toplumdaki insanların insani duyarlılıkla estetik bakamayacaklarını, kaç yıl... kaç yıl önce söyledim. Bir yekinseydik... şöyle bir davransaydık, insan, insanın etini yemeyi düşünmezdi bu toplumda.

Prens yılmaz, "Her attığını vuran avcı değil, katildir" dedi. Bu, insani bakış açısının getirdiği bir duyarlı hayattır. Oysa biz şimdi her ilişkinin sonunda, mutlaka insanın etini yemeyi düşünen insanlarla yaşıyoruz. Fitne.... hile kanser hücresi gibi çoğalıyor... insanı kemiriyor... yok ediyor...

İşte bu ortamda İzmir'den bir mektup. Şöyle diyor, İzmir'li yolarkadaşım "Siz de yer yer okumayı, yazmayı bırakıp çekip gitmeyi istediğinizi belirtiyorsunuz. Bunu yapmanızı istemiyorum. Mücadeleniz boşuna değil. Şu anda doğru olan ve olması gerekenler azınlıkta. Yıkıntıların altında cılız nefesler almaktalar. Siz yıkıntılar altındaki insanın elinden tutmaya çalışiyorsunuz."

İzmir'li yolarkadaşımın mektubu şöyle bitiyor. "Yürümeyi ve mücadeleyi bırakmayın. Daha kalabalık yolarkadaşlarıyla daha uzun yolları aşmanız dileğiyle. Mutlu kalın."

Dün gece yatmadan önce İzmirli yol arkadaşımın mektubunu bir kez daha okudum. Daha kalabalık yolarkadaşları insani sürece girişin bir yolu... yöntemi olabilir diye düşündüm.

Bir kez daha yekinmeliyim... insani yolda yürümek... mücadele etmek... yol arkadaşlarımı çoğaltmak için. Yol arkadaşım söylüyor. "Mücadaleniz boşuna değil." diyor.

16 Temmuz Perşembe

İki gün önce, Cem Özer'in **Laf Lafı Açıyor** adlı programında bir hanım, göğsünü açtı, memelerini gösterdi. İyice görünsün diye kamera, hanımın memlerinde odaklaştı. Bugün gazetelerde okudum. "Çok sayıda vatandaş" bu olaya ilenmiş. Hemen burda "çok sayıda vatandaşı"ı pek merak ettiğimi söylemeliyim. Bazı olaylarda "çok sayıda vatandaş" gazetelere telefon eder. İlenir. Kimlerdir acaba acaba bu "çok sayıda vatandaş" Nerde yaşarlar... gelir durumları... estetik görüşleri... bakış açıları... niçin hep ilgilenirler... niçin "çok sayıda"dırlar... Ankete meraklı basın bu konuda bir anket yapsa...

Televizyonda memelerini gösteren hanım, söze "Ayıp nedir... kime göre .... niçin ayıptır" diye başladı. Biliyorum, "çok sayıda vatandaş" bunu duyunca irkildi. Çünkü memelerini gösteren hanım, "çok sayıda vatandaşı" tokatladı. O "çok sayıda vatandaşlardan" biri, "Biz bu ayıbı çocuklarımıza nasıl anlatacağız" demiş... Peki ama, siz "çok sayıda vatandaş" öbür ayıplarınızı nasıl anlatıyorsunuz çocuklarınıza... İşte size bir ayıp, iki gün önce dergide üç yazarla görüştüm. İkisi öykücü... biri romancı. Daha önce getirdikleri eserlerini okumuş... beğenmiştim. Bunu söyledim. "Beğendim." dedim. Şimdi n'olacak" dedi üçü de. sustum. Yalnızca sustum.

Düşünün... üç insan, gecesini gündüzüne katıyor... eser yaratıyor. Sonuç... sıfır... Nedir bu... bir toplumun intiharıdır.

Soruyorum sana "çok sayıda vatandaş" bir insanın emeğinin çarçur edilmesi ayıp değil mi... sen bu ayıbı çocuğuna nasıl anlatıyorsun... Anlatıyor musun. Anlatmalısın. Çünkü bu işte senin ayıbın çok "çok sayıda vatandaş."

"Çok sayıda vatandaş" konuşmuş. Meme göstermek çok ayıpmış... Öyleyse dinle beni "çok sayıda vatandaş" eskiye gitmiyorum. Bildiklerime... gördüklerime dayanarak söylüyorum. Bu ülkede tam 40 yıldır değerli insanlar harcandı. Bu ülkenin yazarı... bu ülkenin düşünürü... bu ülkenin şairi, yaratısıyla hakkını alamadı. Sen "çok sayıda vatandaş" o insana hakkını vermedin. Sen, kıytırık birinin 500 bin kasetini aldın. Değerli bir şairin 5000 kitabını almadın.

O zaman n'oldu biliyor musun "çok sayıda vatandaş" yaratıcı küstü. Meydan birikimsiz taklitçilere kaldı. Bunlar sanata hile karıştırdı. Sanatçı "ben, bu eseri yazdım." demedi. "Ben şu ödülü aldım." dedi. Çünkü eser satmadı. Satmıyor. Ödül sattı. Ödül satıyordu. Şimdi o da satmıyor.

En azından son kırk yıldır kültürü... bilimi... sanatı harcayan ilişkileri sen ürettin "çok sayıda vatandaş." Bütün bunlar senin ayıbındır "çok sayıda vatandaş." Senin bu ülkede "şu ayıptır" demeye hakkın yok "çok sayıda vatandaş."

Biliyor musun "çok sayıda vatandaş" sana memelerini gösteren "Al bak" diyen hanım şiir yazıyormuş... Şairmiş... O şairin sana gösterdiği memeleri ne biliyor musun. Senin ödülün... senin ona verdiğin ödül. Sen, yıllardır binbir emekle şiir yazanın yüzüne bakmazsın ama, meme göstericinin kitabını, ertesi gün alır, okursun.

Sen, "çok sayıda vatandaş" bu ülkenin yaratıcıları inim inim inlerken... harcanırken horul horul uyudun. Rauf Tamer'in deyişiyle "şarkıyı popusundan okuyanları"... fihrist kafalı yazarları... kafadan atan politikacıları starlaştırdın... Bütün bunlardan sonra o hanım, şiirleri okunsun diye sana memelerini gösterdi. "Bak ödülün bu... iyi bak." dedi.

Neymiş... çok ayıpmış... utanmışsın. Hayır. Sana inanmıyorum "çok sayıda vatandaş." Bu ülkede Nazım Hikmet... gitmek zorunda kaldı... Şerif Hulusi sürüldü... Sabahattin Ali öldürüldü... Hasan İzzettin Dinamo... Orhan Kemal eziyet çekti... Cevdet Kudret öldü haberin yok...

Şimdi utanıyorum diyorsunuz. Hayır. Sana inanmıyorum. Sen utanmazsın "çok sayıda vatandaş." Meme gösterici senin şairin... verdiğin ödülü de gösterdi sana. Hadi git, şairinin kitabını al.

Utanma...

18 Temmuz Cumartesi

Umberto Eco, eleştirdiği Mutlak Sahte endüstirinin tuzağına düşeceğini biliyor muydu acaba. Mutlak Sahte, ABD'de geliştirilen bir iş. Her eserin kopyası yapılıyor. Eco, şöyle diyor. Palace of Living Arts öteki müzelerden farklı, çünkü birkaç heykel dışında yapıtların makûl benzerlikte bir kopyasını vermekle yetinmiyor. Bu müze, bütün zamanların başyapıt niteliğindeki resimlerin balmu-

mundan üç boyutlu, tabii büyüklükte ve doğal olarak renkli kopyalarını üretiyor."

Peki, nedir böylesine kapsamlı bir kopyacılığın felsefesi. "Palace'nin felsefesi" diyor Eco, "Artık aslını görmek ihtiyacını duymamanız için yapıtın kopyasını sunuyoruz."

Mutlak Sahte, insan bilincini kesinkes dumura uğratıyor. Bilinci dumura uğrayan insan, sistemin her türlü yalanını doğru... hakikat kabul ediyor. Eco şöyle diyor, "Reklamı yapılan sahicilik tarihsel değil görsel sahiciliktir. Her şey hakiki gibi görünür, öyleyse hakikidir. (...) Pervasızlık o ölçüdedir ki, dünyanın dört bir köşesinden toplanarak bir araya getirildiği belirtilen mezar taşlarının üzerindeki yazılar İngilizce'dir, ancak hiçbir ziyaretçi bunun farkına varmaz."

Bu, meta sisteminin karşı devrimi... Meta sistemi, insanın bilircini dumura uğrattı. Meta sistemi, "Bütün dünyada mezar taşlarının üstündeki yazılar İngilizce'dir" diyor. Milyonlarca insan, hiç itirazsız buna inanıyor. Mutlak Sahteci Meta sisteminin amacı da bu. Bilincini harekete geçirme... soru sorma... okuma, inceleme, irdeleme... bana inan.

Eco için, eleştirdiği Mutlak Sahte'nin tuzağına düşmüyor mu dedim. Başka ülkelerde durum ne bilmiyorum. Ama Türkiye'de Eco, **Gülün Adı** romanıyla, Mutlak Sahte'nin kanallarında eritildi. Bilinen yöntemle... Türkiye'de o yöntem edebiyatta şöyle işler. Meta sisteminin yazıcıları bir eseri, ayrıntılı bir şekilde... bol dipnotlu, bol göndermeli yazılarla anlatır. O andan sonra, birçok insan, o eseri okumaz, Meta yazıcısının yazısını yeniden üretir... okumuş gibi... Okuyanlar da yazıcının koşullanmasını kıramaz.

Bu yöntem Türkiye'de Marx'a, Freud'a, Brecht'e, Canetti'ye başarılı bir şekilde uygulandı. Aynı yöntem Eco'yu da bir silindir gibi ezdi geçti... Eco tuzu kuru biriydi... ıvır zıvır işlerle uğraşıyordu... o kadar. Meta sisteminin yazıcısı böyle gösterdi Eco'yu.

Şimdi bu Mutlak Sahteci'lerin elinden nasıl kurtarmalı diye düşünüyorum Eco'yu. Çünkü Eco ıvır zıvırla uğraşmıyor. İnsan bilincini dumura uğratan sistemin belkemiğine ağır vuruşlar indiriyor. **Günlük Yaşamdan Sanata** adlı eserinde... her yazıda sistemle insan için mücadele ediyor. (U.Eco.Günlük Yaşamdan Sanata. Çev. Kemal Atakay. Adam Yayınları. İstanbul.)

"Amerikan hayat tarzı"nın yüceltildiği bir dönemde yaşıyoruz. Bu hiç şaşırtıcı değil. Ama şu gülünesi derecede şaşırtıcı "American hayat tarzı"nı eleştirenler bile o ideolojiyle yaşıyor. Günceli geçmişe mal ederek... şöyle diyor Eco, "Yetmiş yıl önce bir özel evin bile şimdiden bir arkeolojik nesneye dönüştüğünü fark edersiniz, bu da bize, Amerikan uygarlığının bugünü nasıl oburca tükettiği ve zaman zaman bilim kurgusal gelecek tasarımları, zaman zaman nostaljik hayıflanma süreci içinde nasıl kendine özgü "bir güncel geçmişe mal etme" özelliği ortaya koyduğu hakkında çok şey anlatmaktadır."

Bazılarımızın gözünde nelerin birden bire arkeolojik nesne derkesine düştüğü bir düşünün...

Yeni bir Ortaçağ mı yaşıyoruz diyor Eco.

Estetik nesneyle mekanik nesne arasında hiçbir ayrım gözetilmiyor Ortaçağda. Şimdi de böyle bir dönemdeyiz. "İlginç deneme... ilginç şiir... ilginç film... " En ilginci Bedri Baykam. "Çok ilginç nesneleri" resim diye gösteriyor. Bilinci duruma uğramış kalabalık Baykam'ın sergilerine koşuyor.

Eco'nun tatsız saptamalarından... bu tatsızlık insan bilincini dumura uğratanlar için... biri de şu. Eco, liberal insan yok oldu diyor. Doğru. Peki ama, liberal sistem nasıl kurulacak. Mutlak Sahtecilerin böyle bir amacı yok zaten. Onlar, despotik bir sistem kuracak. Ama bu despotik sistemi liberal diye gösterecek.

Esenköy'de akşamüstü Eco için kırılgan bir gülüşle yazıyorum. Şundan ötürü. Blucine her zaman karşı çıktım. Bir konferansımda "Blucin giyerseniz sistemin düşüncesinden çıkamazsın" dedim. Eco, giysinin insanı, sistemle bütünleştirdiğini uzun uzun anlatıyor. Özellikle kadını nasıl köleleştirdiğini. Ama bugün, sistem giysi kanalıyla bütün cinslerin üstüne yürüyor. Şöyle diyor Eco, "Bugün modanın kadınlara sunduğu görünüşte özgürlüğün ve erkeklere eşitliğin simgesi blucin, aslında Egemen Gücün bir başka tuzağıdır, çünkü özgürleştirmek

KIZILCIK ŞİİRİ

düşlerimiz
kumdan kaleleridir çocukluğumuzun
er geç karışır denize...

en çetin düşmanıydık kendimizin
içimizde birikti yıkıntılar
yollara bezedik
ıssız dağ yollarına
uğursuz geçitvermez karanlık
birbirimize
ıslığımız kadar yakınız artık
kovulduk gecelerden
lanetlendi adlarımız
bakın ellerimize
bakın gözlerimize
ne çok hayatı sığdırdık
daracık ömrümüze
Yine de tek kişilikti aşklarımız

yıkıldı düşten duvarlar
şimdi gizli bir çelişkiyi
örgütler zaman
ve uyanır kendilerine kurulan
sahte hayatlarından
yıkılan duvarların
altında kalanlar?

Nazan KARACA

bir yana blucin bedeni bir başka zırha hapsetmekte"...

Net söylüyorum. Blucin giyenlerde de düşüncenin bir süre sonra sistem içine kaydığını gördüm. Hiç kimse "Ben blucin giyiyorum. Ama sisteme kaymadım demesin. Susarım. O, neden blucin giydiğini kendine açıklasın. "baskı-özgürlük diyalektiği ve aydınlığa çıkmak için verilen savaşım ne gizemli yollarda geçiyor..." diyor. Eco. Doğru. Blucine karşı çıkmak... blucin giymemek mücadelenin bütünü değil. Bunu biliyorum. Sisteme karşı bütüncül mücadelenin bütünü değil. bunu biliyorum. Sisteme karşı bütüncül macadelenin önemli milimetrik noktası blucin.

Medyalardan yakınıyoruz. "Burda kitle iletişim aracı hangisidir?" diyor Eco. Evet. Hangisi. Blucini üreten mi... blucin giyen medyanın... kitle iletişim aracını oluşturan bütünün bir parçası...

"Güzel her şey sona erdi. Şimdi bir kez daha başa dönerek neler olduğunu kendimize sormamız gerek?.. diyor Eco.

Blucinden başlayalım. Nasıl oldu da giydik blucini... nasıl oldu da ordan oraya dolaşan bir nesne... sistemi pekiştiren bir medya olduk...

19 Temmuz Pazar

Esenköy'ün sessizliğinde Tolga Yarman'ın yazısını düşünüyorum. (Türler Arasındaki Acımasız Savaş. Cumhuriyet-Bilim Teknik Sayı 278) Denizin derinliklerindeki bir mücadeleyi anlatıyor Yarman... Müren balığının ahtapotu parçalayışını... Düşündüğüm bu değil tabii... Hayvanlar dünyasında böyle ölümüne bir mücadelenin sürdüğü biliniyor. Yarman'ın yazısında beni düşündüren birinci nokta şu. "maddenin-ilkel-halleri, esenlikli açılımlarıyla canlıya, oradan da insana doğru, üst-örgütlülük-hallerini, ta galaktik kaostan başlayarak dokuma bilincini gösterirken... Maddenin çeşitli kademelerinde meydana gelmiş güzelim -canlı- düzenlilik halleri karşılıklı canavarlaşma histerileriyle kaotik kabusların tetiğini habire çekiyor."

Oysa yine Yarman söylüyor, "Hidrojen atomları/ birbirlerini yemeden/hidrojen molekülünü kurabiliyorlar. İki hidrojen atomu, bir de oksijen atomu bir araya gelip, bir su molekülü meydana getirdiklerinde, atomsal - özgün- kimliklerini yitirmiyorlar. Tabii, bir araya gelmenin kendine özgü üst armonisini yakalıyorlar, ama birbirlerini yemiyorlar, yok etmiyorlar."

Ama, ahtopotu parçalayan Müren... kuzuyu ya da insanı parçalayan insan, bir üst düzenliğe yükselemiyor... özgün kimliklerini yitirmeden bir üst armoniyi yakalayamıyor.

Hiç sakınmasız şunu söylemeliyim. Müren balığının ahtopotu parçalayışından, insanın temel sorununa giden Yarman'ın insani duyarlılığı insani zekası etkiledi beni. "Soru. Niçin bütün insanlar Yarman'ca düşünmez. El

birlikçi çalışmayla bir üst armoniyi yakalamaz. Neden "kaotik kabusların tetiğini" çeke çeke alt bir düzeye iner... insan eti yiye yiye...

Tolga Yarman'ın yazısında beni düşündüren ikinci nokta. Yarman, ırkçı, saldırgan milliyetçi akımları, Müren balığının, ahtopotu parçalayıp yok etmesine benzetiyor. Doğru... Hiçbir ulus, öbür ulusu yok ederek... hiçbir insan, öbür insanı yok ederek daha üst düzeye ulaşamaz.

Bir insanın, öbür insanı hayatın hangi alanında olursa olsun yok etmesi... eritmesi insanı bir başarı değil... Bu, aslında, öbür insanı eriten, yok eden insanın da erimesidir, yok olmasıdır... Bu açıdan bakıldıkta Türkiye içimi karartıyor. Ta kırk yıldan beri Türkiye insanı, elbirlikçi bir çalışmayla üst düzeye çıkamadı... o güzel armoniyi yakayamadı. Birbirimizin etini yiye yiye... her noktada bir art derkeye ine ine... şimdi alt bir noktaya dayandık... Burda da durmuyoruz. Daha alta... daha alta düşmek için var gücümüzle çalışıyoruz.

Yarman eskiden umutluymuş... İnsanın, kardeşçe... özveriyle... sevgiyle bir üst düzeye çıkabileceğini düşünüyormuş. Ama "Bir yerde ciddi olarak yanılıyorum galiba. Egemenler çok bencil ve sevgisiz, yığınlarsa ümit edildiği kadar soylu ve bilinçli değil." diyor. Buna karşın Yarman, yazısını umutla bitiriyor. "İnsanlık tarihi, son toplamda güzelim, galaktik ve atomistik süreçlerin uzantısında, kaostan, düzen geliştiriyor ve olumlu yönde gelişiyor" diyor.

Beni düşündüren üçüncü nokta tam burası. Önce şu. Tarihi düşündüğümde, insanın olumlu yönde geliştiği umudunu ben de taşıyorum. Ama milyonlarca yıl sonra, insanın 1992 yılında geldiği noktanın bu olması gerektiğine inanmıyorum. Bunca acıdan... bunca deneyimden sonra insan, bugün bütün sınırların kaldırıldığı... kimsenin kimseyi sömürmediği kardeşçe bir dünya kurmalıydı. İnsanın tarihte mezhep... din... ırk savaşları yaşamamışçasına... üstelik bu savaşların kimlerin işine yaradığını bilmiyormuşcasına... bugün bile mezhep... din... ırk için silaha sarılmasını anlayamıyorum.

Aklıbaşında sandığım bazı insanların, hayatın şu ya da bu alanında insan eti yemesine de bir anlam veremiyorum.

Ama beni umutsuzluğa düşüren bunlar değil. Kitle iletişim araçlarının bütün bunları bize bir olay gibi yansıtması... doğal bir olay gibi yansıtması... doğal bir olay gibi... Bakın, daha geçen yıl savaş için dize düşüren şairlerden hiçbiri Yugoslavya'da olup bitenlere yan gözle bakmadı bile. İşte beni umutsuzluğa düşüren bu. Üstelik bunun böyle olacağını biliyordum... bunu da daha önce söyledim.

Söylemek istediğim şu. İnsanın tarih boyunca aldığı yol, bizim için sevindirici... gevşetici bir umut olmamalı. Dünya kaçgun döneminde... dünya gidiyor... insan alt düzeylere iniyor... İnsan mutluluğunu düşünenler... insanı bir dünya için yüreği çarpanlar... her türlü düşünce ayrılığını bırakıp yekinmeli... İşte kuşatıverdiler Sevgili Ceviz Ağacı'nı... Birbirimize sessizce... özlemle bakıyoruz. Birgün ben gelemeyeceğim Esenköy'e... ya da tersi... o çekip gidecek... Geride kalan... o... ya da ben kırgın... üzüntülü yaşayacak. Hiç kimse bilmeyecek bunu... kırgın... üzüntülü... sızılı çizgiyi. Neden böyle yaşadığını geride kalanın... onun ya da benim.

Hiç kimsenin bilmediği kırgınlıklar bitmeli. Yaşanmamalı... Bunun için herkesin esenlikli yaşadığı bir hayat için dönüştürmeliyiz dünyayı...

KİTAP

ŞİİR VE ŞAİR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
Eray Canberk
Sarmal Yayınları, 1. Baskı, 1972, 104 sayfa

Şiir ve Şair Üzerine Aykırı Düşünceler'de Eray Canberk'in 1967-1981 yılları arasında yazdığı yazılardan bir bölümü yer alıyor. Üç bölümden oluşan kitapta yazar, kitapla aynı taşıyan ilk bölümde kendi şiirini temellendirmeye çalışıyor. İkinci bölüm **"Şiirin Evreninde"** şiir ve şiirimiz üzerine geniş kapsamlı yazılar var. **"Şairlerin Evreninden"** adını taşıyan son bölümde ise çeşitli şairler üzerine yazılar yer alıyor.

BEYOĞLU ÇIĞLIKLARI
Murat Tuncel (Öyküler)
Gerçek Sanat Yayınları, 1. Baskı, 1989, 144 sayfa

Daha önce **Dargın Değilim Yaşama** (1982), **Mengelez** (1984), **Güneşsiz Dünya** (1987) öykü kitaplarını çıkaran Muratn Tuncel **Beyoğlu Çığlıkları** kitabında Beyoğlu insanının dünyasını anlatıyor. "Öykülerdeki kişiler çoğunlukla Beyoğlu'nun gece yaşamını omuzlayan kadınlardır. Bu kadınların dünyaları ayrı, fakat öyküleri birlikte yazılmış. Hemen hangisiyle konuşsanız, yaşamını yazdığı bir not defterinden söz eder, size vermek istediğini belirtir fakat hiçbir zaman getiremez."

KISACALAR
Güngör Gençay (Şiirler)
Gerçek Sanat Yayınları, 1990, 1. Basım, 80 sayfa

"Ağaç bahara giyindi/Dün sapında titreyip duran/ Yüreğim kadar bir yaprak/Bağırıp çağırmadan hiç/Yerini başkasına bırakıp gitti.'

Kısacalar'da Güngör Gençay az dizeyle bütünleştirdiği şiirlerini toplamış.

İSTANBUL KANATLI BEN
Mehmet Güler (roman)
Cem Yayınları, 1. Basım, 1990, 285 sayfa

Daha önce öyküler ve çocuk kitapları yayımlayan Mehmet Güler, ilk romanı **İstanbul Kanatlı Ben**'de üniversitenin ve büyük kentin eşliğindeki bir gencin düşlerini, yalnızlıklarını, sevdalarını, umutsuzluklarını, umutlarını anlatıyor.

POZİTİVİST FELSEFE
Şafak Ural
Remzi Kitabevi, 1. Baskı, 1986, 136 sayfa

Bu kitapta düşünce hayatını çeşitli yönlerden etkilemiş olan pozitivist felsefenin gelişimi ve özellikleri üzerinde durulmaktadır. Pozitivizmde felsefe, empirik bilimlerde olduğu gibi 'doğrulanabilir' yargılardan oluşur hale getirilmek istenmiştir. Bu nedenle kitap 'doğrulama' kavramının hem bilimde hem de felsefede araştırmasına girişmiştir. Kitabın amacı da 'doğrulama' kavramı aracılığıyla pozitivist felsefenin ve ayrıca bilim bazı özelliklerini ortaya koymak olmuştur.

KÖŞKER İMAM
Lütfü Kaleli
Kaleli Yayınları, 1. Baskı, 1992, 192 sayfa

Köşker İmam'da Kaleli, Anadolu'nun bir başka yüzünü sergilemektedir. Önce yoksullaşan, sonra varsıllaşan Köşker İman önce varsıllığının tadını çıkarır, karılar alır, onları bırakır, yenilerini alır, onları da bırakır. Sonra devir değişir, yoksullaşır, sıra çocuklara ve karılarına gelmiştir...

YALNIZ KADIN IRMAĞI
Neşe Karel (Öyküler)
Akdeniz Yayınları, 1. Baskı, 1991 64 sayfa

On dört öyküden oluşan **Yalnız Kadın Irmağı** Neşe Karel'in ilk öykü kitabı. Onbeş-onaltı yıldır öyküler yazan karel, kadınları, kadınların küçük duyarlılıklarını işlemiş öyüklerine.

ANTONİONİ, TRUFFUAT, FELLINI, BERGMAN, SİNEMASINI ANLATIYOR
Charles Thomas Samuels
Çeviren: Kadir Yerci
Düzlem Yayınları, 1. Baskı, 1992, 156 sayfa

Buradaki konuşmalar Charles Thomas Samuels'in "Encountering Direktors" adlı yapıtından seçilmiş dört söyleşiden oluşuyor. Yazarın sesli sinema döneminin yapımcıları üstüne hazırlamayı düşündüğü eleştirel bir incelemeye yönelik araştırmalarının bir bölümüdür. Yazar sinemanın dört büyük yönetmeniyle sineması üzerine söyleşiyor.

TAZEGÜZ
Sururi Baykal (Şiirler)
Yazıt Yayınları, 1. Basım, 1992, 80 sayfa

"Acun acıyla büyür/tesbihini çekerek hayatın/ zamanın kıramadığı yüreğiniz/onarım beklentisini de/ tırnağınız kırılsın emi" Otuz üç şiirin yer aldığı Tazegüz, Sururi Baykal'ın ilk yapıtı.

Hedefimiz Daha İleriye

Türk çiftçisinin güveniyle güçlenen
ŞEKERBANK daha ileriye, daha yeniye
ulaşmanın gururunu taşıyor.

İstikrarlı yönetim,
sürekli yükselen başarı grafiği...

ŞEKERBANK

"Doğru Banka"